

קונטרס

פסקים והנהגות

מרבינו הגדול מרן פוסק הדור
הגר"מ שטרנבוך שליט"א
מרא דארעא קדישא

הלכות

ימי בין המצרים
תשעה באב
דיני תענית צבור ויחיד
דיני זכר לחורבן
קריעה על ראיית ערי יהודה
וירושלים והמקדש

מרשימות

הרב מלך שניידר

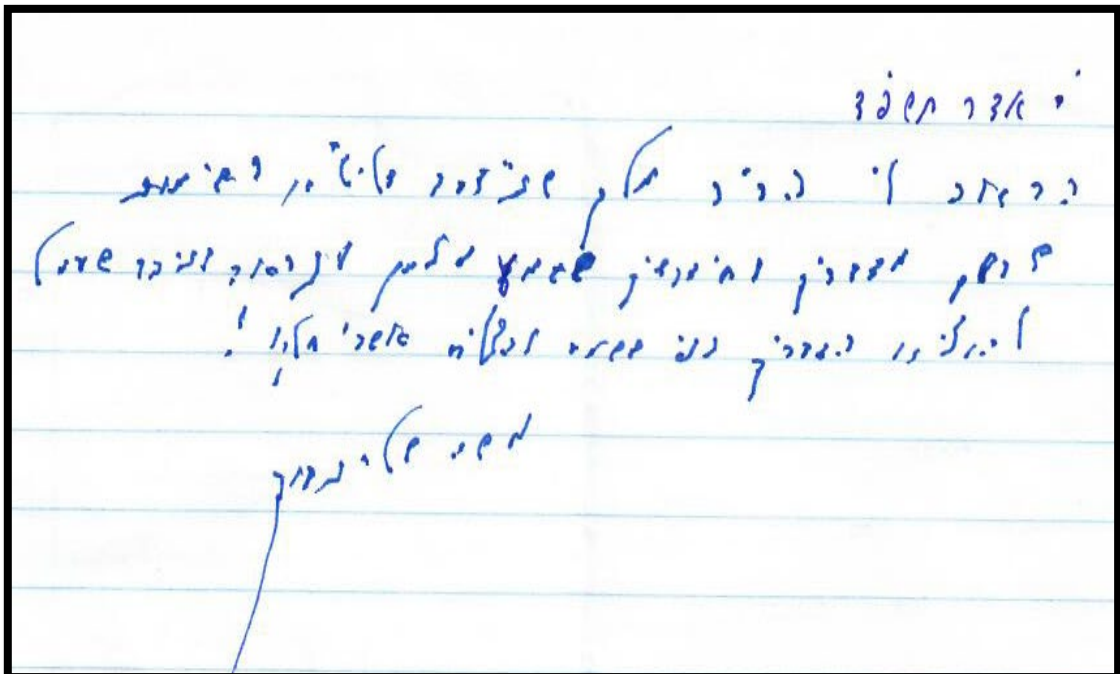

© כל הזכויות שמורות

סדר עיבוד: י"ח

מכתב
מורבינו הגדול מרן פוסק הדור
הגר"מ שטרנבוך שליט"א
מרא דארעא קדישא

י' אדר תשפ"ד
הראה לי הר"ר מלך שניידר שליט"א רשימות
שרשם מדברים וחידושים ששמע מזמן, שנראה וניכר שעמל
להוציא הדברים כפי ששמע והצליח אשרי חלקו!
לשם (ש) גמול

י' אדר [ב'] תשפ"ד
הראה לי הר"ר מלך שניידר שליט"א רשימות
שרשם מדברים וחידושים ששמע מזמן, שנראה וניכר שעמל
להוציא הדברים כפי ששמע והצליח אשרי חלקו!

תוכן ענינים

דיני שלושת השבועות

ג	שירים
ג	מוזיקה בלי כלי שיר
ג	לשמוע שירים כדי לעזור לעשות התעמלות
ג	תספורת
ג	ספר אשכנזי לספר ספרדי בג' השבועות
ד	גילוח ערב שבת למי שמגלח כל שבוע
ה	חלאקה בג' השבועות
ה	בעל תשובה שרוצה לגלח לעבודה
ה	ברכת שהחיינו
ו	קניית בגדים
ו	לקנות דבר שצריך לברך שהחיינו אבל לא ילבש עד אחר הג' שבועות
ז	לעבור דירה
ז	חנוכת הבית
ז	זהירות בשלושת השבועות
ז	ללכת יחידי מד' שעות עד ט' שעות בימים אלו
ח	הכאת התלמידים בימים אלו
ח	סעודות מצוה ושמחות בימי בין המצרים
ח	ברית בג' שבועות וט' ימים
ח	אם מותר לבעלי הברית להסתפר בג' שבועות ובשבוע שחל בו
ט	אם צריכים בעלי הברית להוריד בגדי שבת מיד אחר הברית
ט	בר מצוה בג' שבועות וט' ימים
ט	תספורת לבחור הבר מצוה
ט	לבישת בגדי שבת בשבוע שחל בו
י	לשיר בפה בסעודת בר מצוה בשבוע שחל בו
י	אכילת בשר בסעודת בר מצוה
י	חליפה וכובע חדשה לבחור בר מצוה בג' השבועות

ז	שבע ברכות בג' שבועות
ז	סיום ליל י"ז בתמוז

דיני תשעת הימים

יב	ממעטין בשמחה
יב	קניית דירה בט' הימים
יב	הרחבת דירתו בט' הימים
יג	טיוולים
יג	נסיעה במטוס
יג	רחיצה בתשעת הימים
יג	להתקלח משום זיעה
יד	קטנים
טו	טבילת עזרא למי שאינו רגיל תמיד בטבילה
טו	טבילה למי שנוהג לטבול כל יום
טו	אכילת בשר ושתיית יין בשר בט' ימים
טו	מתי מתחיל האיסור
טז	מאיזה גיל
טז	אכילת בשר בסיום
יז	כיבוס ולבישת בגדים מכובסים
יז	הכנת בגדים
יז	כמה זמן צריך ללבוש בגד כדי שלא יהיה נחשב מכובס
יז	אם מועיל לשכב על הבגדים כדי שלא יהיו מכובסים
יז	הכנת בגדי זיעה
יח	בשנה שחל ט' באב בשבת אם צריך להכין בגדי זיעה
יח	לנקות כתם במים
יח	קטנים
יט	ברכת שהחיינו
יט	ברכת שהחיינו בלידת הבת
יט	קידוש לבנה

שבת חזון

כ	רחיצה לכבוד שבת
כ	הוראות לענין רחיצה ע"ש בט' הימים
כא	מגבת מכובסת
כא	ניקיון בגד לכבוד שבת
כא	לבישת בגדי שבת ערב שבת חזון ופשיטתם במוצש"ק
כב	הכנת בגדים בשבת כדי שיהיו לא מכובסים
כב	שתיית כוס הבדלה במוצש"ק חזון
כד	ערב ט' באב
כד	לימוד תורה
כד	סעודה המפסקת
כד	שקדייה אם נחשב תבשיל
כה	ברמה"ז על כסא
כה	ברמה"ז אם צריך לפני שקיעה

דיני ט' באב

כו	דיני העינויים
כו	בליעת כדורים בט' באב
כו	נעילת הסנדל
כו	מאיזה גיל שלא ילבשו קטנים נעליים
כו	אם צריך נטילת ידיים בנוגע בקרוקס
כז	רחיצה וסיכה
כז	דאודורנט
כז	ליטול ד' פעמים למי שנוהג כגר"א
כז	שטיפת כלים אחר הצות אם צריך כפפות
כח	הרחקות בט' באב
ל	ישיבה על כסא
ל	אם יש לעמוד באוטובוס
ל	שיעור לגובה הכסא
ל	ישיבה ישר על הרצפה
לא	הנהגת מו"ר בשינה בלילה

לב	החייבים והפטורים בצום
לב	מעוברת
לב	אשה ביום הראשון של החודש התשיעי
לד	יום לפני החודש התשיעי ואשה שיש לה לפעמים צירים
לד	תענית לקטנים
לה	שאר האיסורים של ט' באב
לה	איסור לימוד תורה
לה	אמירת תהילים
לה	תהילים בלילה בשעת סכנה
לו	ללמוד פרק אין מגלחין כולו ועם תוס'
לו	ללמוד הלכות אבילות וט' באב
לו	לימוד מוסר בט' באב
לו	מלאכה בט' באב
לח	רופא לעבוד בבוקר בט' באב
לח	שאילת שלום
לט	סדר התפילות בט' באב
לט	קינות
לט	אם צריך לומר כל הקינות
לט	בלשון שמבין
לט	קינה לשואה
מ	אמירת קינות בעמידה
מ	אמירת קלי ציון ועריה בעמידה
מ	איכה
מ	ברכת איכה בישיבה
מא	קריאה ביחד עם הבעל קורא
מב	ביום
מב	הנהגת רבינו
מב	מגילת איכה ממגילה כשירה ביום
מב	אם עדיף לצאת כשקורין בצבור ממגילה כשירה
מב	סדר התפילה
מב	קריאת שמע על המטה

מג ברכת שעשה לי כל צרכי
 מג ברכת המעביר שינה
 מד קרבנות
 מד פרשת כיור ותרומת הדשן ופרשת התמיד
 מד פטום הקטורת
 מה איזהו מקומן
 מה פסוקים אחר ברכת התורה
 מו אם מותר לישון לפני שקיים מצות תפילין
 מו אם מנשקים את הציצית בבוקר
 מו להגיד שמע והב' פרשיות כשמניח תפילין במנחה
 מז ברית מילה ובר מצוה בט' באב
 מז ברית בט' באב
 מח בר מצוה בט' באב
 מח חל שלושים בט' באב אם ללכת לבית קברות
 מח תשעה באב שחל להיות בשבת או יום ראשון
 מח לבלוע כדורים להקלת הצום בשבת
 מט לזמור זמירות שבת כרגיל בסעודת שלישית
 נ מתי פושט בגדי שבת במוצש"ק למי שנוהג כדעת ר"ת
 נא להוריד נעליים לפני השקיעה
 נא אמירת ברוך המבדיל לפני שפושט בגדי שבת
 נא ברכת בורא מאורי האש לנשים
 נא אם מותר ללמוד אחר חצות בשבת
 נב הבדלה לאשה שאינה מתענה
 נב על מה האשה מבדילה ומהו חמור מדינא בזמנינו
 נג אם קטן מבדיל
 נד מוצאי התענית
 נד זמן סיום הצום
 נד נטילת ידיים לפני מעריב אם צריך ליטול כל היד
 נד קידוש לבנה מוצאי ט' באב בצבור בלי נעליים
 נה נעליים מגומי אם מספיק לקידוש לבנה
 נה דברי אגדה

נה	מוצאי שביעית בן דוד בא
נה	איך מקיימים ציפית לישועה
נו	משיח לפני מלחמת גוג ומגוג
נו	אם משיח יבא בשנה שט' באב חל בשבת

דיני תענית צבור ויחיד

נו	החייבים לצום
נו	נשים מעוברות
נה	חיוב קטנים בצום
נט	מי שיש לו כאבי ראש חזקים
נט	אם צריך לקחת כדורי קפאין כדי לצום
נט	אם מותר לקחת כדורי קפאין בתענית
נט	נשים שלא צמות אכילה בפרהסיא
ס	שטיפת הפה וצחצוח שיניים
סא	עישון בתענית
סב	בירך בטעות על אוכל
סב	התפילות בימי התענית
סב	שכח עננו
סג	מעה וסיים העונה בעת צרה
סד	סליחות כשיש ברית
סד	קריאת התורה
סד	עמידה ל"ג מידות
סה	עליית שלישי לספרדי
סה	מי שאינו מתענה להיות בעל קורא
סה	ברכת כהנים
סה	כהן שאינו מתענה לעלות לדוכן במנחה
סו	תשלומין לתענית
סו	סוף זמן תענית
סו	תענית יום החופה
סו	אם חתן צריך לקבל התענית על עצמו
סז	נוסח עננו לחתן - כי בצרה גדולה אנחנו

עד	מתני מתענה- חופה ביום או בלילה	סז
חתן	שיום חופתו יום אחרי תענית	סח
חתן	שיום חופתו יום לפני תענית	סח
חתן	לאכול מחמת סעודת מצוה, סיום, וסנדקאות	סט
חתן	שלא היה יכול להתענות האם משלים ביום אחר	סט
אם	חתן מתענה בר"ח ניסן	סט
אם	מתענה באסרו חג בחו"ל	ע
הנהגת	רבינו בשובבי"ם	ע
תענית	יחיד	עא
בשר	לפני ואחרי התענית	עא
תענית	כשנפל התפילין	עא

דיני זכר לחורבן

שיזור	אמה על אמה	עב
קירות	שנעשו מסיד מעורב עם דבר אחר (כחול וכדו')	עב
אם	צריך בכל חדר	עב
מקומה		עג
שיעורה		עג
פנימיה	אולם ומלונות	עד

האיסור לנגן בכלי שיר

מנהג	העולם בשמיעת שירים	עה
שירים	של צלצול בטלפון	עה
כלי	זמר בחתונות הנערכות בירושלים	עו
כלי	שיר בשבע ברכות בירושלים	עז
שירים	שיש בהם שירות ותשבחות	עז
שירת	שירות ותשבחות בכלי שיר	עז
שירות	ותשבחות שאינו מפסוקים אלא מסידור התפילה וכדו'	עח
שירות	ותשבחות בלי מילים	עח
שיזור	תבשיל אחד בסעודה	עח
שיזור	תכשיט אחד מהתכשיטים	עט

נתינת אפר ושבירת כוס בחופה עט
האיסור למלא פיו שחוק בזה"ז פ

דיני קריעה בראיית ערי יהודה עיר הקודש והמקדש

קריעה על ראיית ערי יהודה וירושלים פא
קריעה על ערי יהודה בזה"ז פא
קריעה על עיר ירושלים בזה"ז פא
זמנים הפטורים מקריעה פב
הלך לכותל בשבת אם קורע במוצש"ק פב
מי שהלך בשבת לכותל (שפטור מקריעה)
אם קורע כשמגיע בפעם הבא בתוך ל' פב
קריעה בחודש תשרי פג
קריעה בראש חודש פג
קריעה אחר חצות ערב שבת פד
מי שלא קרע (באיסור) אם יקרע אח"כ בביתו פד
אם חתן קורע בימי שבע ברכות פה
הבגדים החייבים בקריעה פה
קריעת החליפה פה
קריעת בגד שכבר קרע פה
שיעור הקריעה פה
מי שלא קרע טפח פה
אמירת פסוקים בעת הקריאה פו
החייבים בקריעה פו
נשים פו
קטנים פו
קריעה לאנשי ירושלים פז
אם מועיל שלא להסתכל פח
הנהגות אצל כותל פח
להשתחוות כשמגיע לכותל וללכת אחורה כשיוצא מהכותל פח
דין שמירת לויים בהר הבית בזה"ז פט

הקדמה

בעזרהי"ת זכיתי להוציא כעת עוד קונטרס מסדרת הפסקים והנהגות, פסקים והנהגות ששמעתי מרבינו במשך עשרים השנים האחרונות. כשבאתי לרבינו להביא את הקונטרס האחרון על ספה"ע ושבועות וענייני לימוד תורה אמרתי לרבינו שאני מקווה שאני לא אצטרך להוציא את הקונטרס הבא על ענייני ט' באב, שמושיח כבר יבא, אבל מו"ר אמר שלא נשכח מתשעה באב גם בימות המשיח ועדיין יהיה חשוב. אני כותב בתקוה שיהיה להלכה ולא למעשה, ושנוכה לביאת משיח צדקינו במהרה בימינו. ובזכות קיום דיני האבילות על ירושלים כהלכתה, נוכח לראות בשמחתה.^(*)

וכאן המקום להודות למורינו ורבינו על כל השנים שנתן מזמנו לענות בקביעות על כל שאלותי מתוך אין סוף סבלנות ואין מילים בפני להודות לו. ואברך את רבינו בברכת הדיוט שימים על ימי מלך תוסיף ויזכה לבריאות ונחת והצלחה וברכה בכל מעשה ידיו לאורך ימים ושנים טובות וימשיך להנהיג את כלל ישראל עד ביאת גואל צדק בב"א.

מלך שניידר
תמוז תשפ"ד

א. בכתיבת המראה מקומות השתמשתי הרבה בספרים אלו: דור המלקטים למו"ר הרה"ג ר' ישראל שטילרמן שליט"א, ובס' כל המתאבלים עליה להרה"ג ר' יוסף פאק שליט"א, וספר ימי בין המצרים וט' באב ושאר תעניות להרה"ג ר' שמחה בונים כהן שליט"א. תודה מיוחדת לבתי דבורה (שנקראת על שמה של אמו של רבינו) שעברה על כל הקונטרס ותיקנה עשרות תיקונים.

דיני שלושת השבועות

שירים

מוזיקה בלי כלי שיר

א) האם מותר לשמוע מוזיקה שמזמרים בלי כלי שיר?

ת: אסור.^א

לשמוע שירים כדי לעזור לעשות התעמלות

ב) מי שעושה התעמלות האם מותר לו לשמוע שירים שיעזרו לו?

ת: לכאורה אין להתיר.^ב

תספורת

ספר אשכנזי לספר ספרדי בג' השבועות

ג) מי שאומנתו להיות ספר, והוא אשכנזי, האם מותר לו לעשות תספורת בג' השבועות לספרדי?

ת: זה פרנסה שלו ומותר.^ג

א. וכ"פ הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ה אות כ', פרק ס"ח אות ה') כיון שהדלקת כלי לשמוע שירה נחשב כעין כלי שיר. וכ"פ בשבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז אות ב' ומבית לוי ח"ג עמ' י"ט אות ו', בין המצרים תשנ"ט עמ' ה' אות ו') שכ' בענין שמיעת ניגונים מטיעפ רעקארדער בימי המצרים דטיעפ הוא כלי שיר גמור, עיי"ש. וכ"ה בחוט שני (שבת ח"ד עמ' שע"ט). וזה דלא כאג"מ (או"ח ח"א סוף סי' קס"ו) שכ' אם נשמע זמרא דפומא מותר ואם בכלי זמר אסור. (ואיני יודע טעמו של רבינו שהחמיר אם זה משום דס"ל דהוי ככלי או משום טעם אחר ועכ"פ החמיר ודלא כמו שראיתי מי שהביא בשמו של רבינו שמיקל דהוי כשירה בפה ומותר, וזה אינו, דאף אם ס"ל דהוי כשירה בפה אינו מתיר וכבר שאלתי שאלה זו לרבינו כמה וכמה פעמים).

ב. שאלה זו שאלתי לענין ימי הספירה ומו"ר התיר בספירה אבל הוסיף ואמר "שלא כאו' בט' ימים אין להתיר". ונראה שלא התכוון לאסור דוקא בט' הימים ולא בכל הג' שבועות אלא שאמר כן רק ליחלק בין ימי הספירה לימים אלו וכך קרא לימים אלו ולא נחית לפרט בדיוק הזמן שאסור לכן השמטתי המילים בט' ימים. כך נראה ברור אלא שלא רציתי לקבוע מסמרים לכן הזכרתי כאן בהערה מה שאמר.

ג. הנה השו"ע (סעי' ג', סעי' י"ב) אוסר רק בשבוע שחל בו וכן נוהגים הספרדים אבל בני אשכנז

ש: לפעמים נכנס לחנות מישהו שאינו דתי ואינו יודע אם הוא ספרדי או אשכנזי ולכאור' יכול להכשילו?

ת: מותר בג' השבועות כיון שהוא ספק ובוודאי מותר להקל.

גילוח ערב שבת למי שמגלח כל שבוע

ד) מי שרגיל לגלח כמה פעמים בשבוע או פעם בשבוע האם מותר לו לגלח בג' שבועות בע"ש היות שכ' המ"ב" שטעם שאסור להסתפר כיון שבלא"ה אינו מסתפר כל ע"ש?

ת: יש הסוברים כן"ה אבל כולם חולקים על זה. תעיי' מה שכתבתי בהגדה של פסח בסוף בהל' חוה"מ'. ופעם אחרת ענה לי בזה"ל אומרים כל

החמירו כרמ"א (סעי' ד') שתספורת נוהגים להחמיר מי"ז בתמוז. לכן יש לעיי' אם בן אשכנז מותר לספר בן ספרד וראיתי שהגר"נ קרליץ פסק כד' רבינו שליט"א (קרא עלי מועד פרק ב' הע' י"ג) שמותר משום שדין האבילות אינו אוסרו אלא בתספורת עצמו ולא גילוח אחרים, ולפני עור לא שייך כאן כיון שלכו"ע אין בזה איסור מדברי סופרים רק מנהג, והספרדים לא נהגו בזה. אבל הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ד ס"ק ח') כ' "שמעיקר הדין מותר לבן עדות האשכנזים לעשות לו את התספורת, כיון שהמסתפר מותר בכך, אך לכתחלה אין נכון לעשות כן, דכיון שסו"ס לאשכנזים אסור הדבר, והספרדי יכול למצוא אדם אחר שיספרנו, אין נכון שיספרנו האשכנזי לכתחלה". ובתורת המועדים (על שונה הלכות ס"ק י"ב אות ב') כ' "ומרן הגר"ח"ק אמר לי שאין להקל בזה שכיון שהאשכנזים נוהגים בזה איסור שוב אין להם לספר שום אדם".

ד. כ"ה במג"א (ס"ק י"ד), "וכ' בהג"א דתספורת אסור אפי' לכבוד שבת ונ"ל הטעם דבלא"ה אין רגילין לספר בכל שבוע", ומובא במ"ב סי' תקנ"א ס"ק ל"ב "אבל בתספורת אסור אפילו לכבוד שבת דבלא"ה אין רגילין לספר בכל שבוע [מ"א]."

ה. ראיתי סברא זו באבן ישראל (ח"ט סי' תקנ"א, ג') שלפי טעם זה מותר למי שמגלח כמה פעמים בשבוע אלא שלא נהגו כן. וע"ע שו"ת חת"ס (יו"ד סי' שמ"ח) שמתיר בשערות הזקן עיי"ש.

ו. כ"ה בהש"פ מועו"ז עמ' קמ"ב שכ' שגם מי שמגלח כל יום אסור בחוה"מ לגלח, ומבאר משום דלא מיקרי בזה ניוול אם אינו מגלח מחמת האיסור ואפי' למי שמגלח כל יום על זה אמרינן כל הסריקין אסורין חוץ מסריקי בייתוס. ואף ששם מביא רבינו ד' החת"ס שרצה לסמוך על שאלה זו לענין ע"ש לפני ת"ב אבל אין להתיר לענין חוה"מ שאסור מדינא, ומסיק רבינו שנהגו כל ישראל להחמיר תמיד גם בע"ש לפני ת"ב ואין בזה פגיעה בכבוד השבת, דהא נמנעים מפני האיסור ולא מיקרי ניוול וכמש"כ עיי"ש.

הסריקין אסורין חוץ מסריקי בייתוס (לכן אוסרים). (ושוב אמר בעצם צ"ל מותר אבל מחמירים).

חלאקה בג' השבועות

ה) חלאקה לילד בן ג' בתוך הג' השבועות?

ת: דוחין לאחר ת"ב אבל לא מטעם שיש איסור תספורת אלא משום שעושים שמחה עם חלאקה.

בעל תשובה שרוצה לגלח לעבודה

ו) ידוע לי על רופא בעל תשובה שאמר שלא יכול לבוא לעבודה בלי לגלח ויש לו מטופלים (patients) לא יהודים וא"א לבוא לעבודה בלי לגלח האם יש צד ע"פ הל' שמותר (ולא מדובר כאן בהפסד ממון)?

ת: למעשה אינו אלא מנהג, אבל מחמירים, לכן אין היתר, אבל עכ"פ תגיד לו שעכ"פ בשבוע שחל בו שלא יגלח. שאלתי אם בשמים יענישו אותו על כך אחר מאה ועשרים ואמר תלוי מי הוא.

ברכת שהחיינו

ז) שאלתי רבינו אם מותר לברך שהחיינו בג' שבועות וענה שיש מח' ולא רצה להכריע.

ז. במשנת יוסף (חי"א סי' צ"ג אות א') כ' שמוטב שידחנו לאח"כ. וכ"פ הגר"ח"ק (תורת המועדים על שונה הלכות סי' תקנ"א ס"ק י"ט) שאין לעשות תספורת לקטן שהגיע לגיל שלש כי רק לצורך התירו לספר תינוק וכאן אי"ז נקרא צורך כיון שיכול לספרו אחר ת"ב". אבל בדברי יציב (ליקוטים והשמטות סי' צ"ו, סי' צ"ז, סי' צ"ח) כתוב שהתיר. וכן הגריש"א מיקל עד ר"ח אב (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ח אות ט"ז). ובמבית לוי חי"ג עמ' כ' אות ב', בין המצרים תשנ"ט עמ' ו' אות ב') כ' שתספורת חלאקה מותרת אף בשבוע שחל בו ט"ב, אבל ראוי להקדים קודם ג' השבועות.

ח. גם האג"מ שהתיר לגלח לצורך הפסד ממון (או"ח ח"ד סי' ק"ב, ח"ה סי' כ"ד אות ט') לא התיר אם זה בשביל שלא ילעיגו עליו, אבל לא יהיה לו הפסד ממון אסור כמש"כ אג"מ (ח"מ ח"א סי' צ"ג).

ט. בשו"ע סי' תקנ"א סע' י"ז כ' שטוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים. אבל יש שחלקו עיי' ערה"ש ל"ח שכ' מנהגינו לא לברך מר"ח אב ואילך ואפ' בשבת אבל מקודם מברכים. ודעת הגר"א בביאורו שאין ענין כלל לא לברך שהחיינו כל הימים.

קניית בגדים

ח) מה הדין בקניית בגדים חשובים שאין מברכים עליהם שהחיינו. במ"ב (ס"ק מ"ה) משמע שהאיסור רק משום שהחיינו אבל י"א שהבעיה היא בחשובים?

ת: האיסור רק במה שצריך לברך שהחיינו ולכן שאר בגדים מותרים. יא

לקנות דבר שצריך לברך שהחיינו אבל לא ילבש עד אחר הג' שבועות
ט) האם מותר לקנות דבר שצריך לברך עליו שהחיינו אבל לא ישתמש בו עד אחרי הג' שבועות?

ת: אין לקנות, כיון שבעצם הדין הוא לברך בעת הקנייה, ואף שלא נוהגין כן, אבל למעשה רואים מזה שיש שמחה בקנייה. אבל אם לא יהיה אפשר אח"כ מותר לקנות בג' שבועות. יב

י. הרמ"א כ' שאסור מ"ח לקנות בגדים חדשים ואפ' אנפלאות כמבואר במ"ב וכן אסור לקנות אפ' דעתו שלא ללבוש עד אחר ט"ב. אלא שהמ"ב כ' בס"ק מ"ה שמ"ז בתמוז עד ר"ח מותר לקנות אבל עיי' ערה"ש סע' י"ח שמתחילה כ' לאסור משום שהחיינו ושוב כ' "שאמנם אנחנו מונעים עצמינו מללבוש בגד חדש חשוב מי"ז בתמוז ואפ' בשבת" ויתכן שכוונתו גם להחמיר שאין ההקפדה דוקא משום שהחיינו וע"ע אג"מ (או"ח ח"ג סי' פ' ד"ה וכשנזדמן) שכ' שאסור לקנות טלית קטן למי שהוא חשוב לו (אף שאינו מברך שהחיינו).

יא. וכן א"ל פעם אחרת, אלא שפעם אחת מישהו שאל רבינו שלבן שלו יש חורים בנעליים בצד, ואינו מעכב ההליכה אלא שנראה מוזר וענה רבינו שמותר לקנות אבל לא בפרהסיא דהיינו לא במקום שיש הרבה חרדים שם ויש לקנות קודם שבוע שחל בו ע"כ. ומשמע שכן חשש למעשה שלא לקנות בגד חשוב שאין מברכים עליו שהחיינו. אלא שאיני זוכר כעת מתי היה השאלה ואולי הוא שאל בתשעת הימים (שהרי מו"ר התיר עד שבוע שחל בו) וא"כ אין ראייה לימי בין המצרים לפני ר"ח.

יב. וכן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (מסורת משה ח"א או"ח אות שס"ו) וז"ל שפעם שאלתיו, לפני כמה שנים, לפי מה שנהוג למעשה שמברכים שהחיינו בשעת לבישת בגד, ולא בשעת קנייתו, האם מותר לקנות בגדים חדשים בג' שבועות. והשיב רבינו [עכשיו, כמו שהשיב אז], שאין חילוק, דעיקר סיבת האיסור אינו השהחיינו, רק השמחה. והשהחיינו הוא רק סימן שיש בוודאי שמחה. שבגדים פחותים שאינם ראויים לשהחיינו, מותרים ע"כ. וזה דלא כהגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ד סעי' א', ס"ק א') ש"איסור כלים ובגדים חדשים בימי בין המצרים - עד ראש חדש אב - אינו אלא על השימוש בהם ומשום ברכת 'שהחיינו', אבל

לעבור דירה

י) האם מותר לעבור דירה בג' שבועות?

ת: החזו"א אמר שאין לעבור בג' שבועות."

ש: אם מישהו צריך מפאת שאין לו ברירה (שנגמר החוזה)?

ת: אם צריך אז צריך."

חנוכת הבית

יא) האם עושים חנוכת הבית בג' השבועות?

ת: עדיף אח"כ."

זהירות בשלושת השבועות

ללכת יחידי מד' שעות עד ט' שעות בימים אלו

יב) האם נוהגים מש"כ בשו"ע סי' תקנ"א סע' י"ח שאין ללכת יחידי בג' השבועות בין ארבע שעות לתשע שעות (שבהן קטב מרירי שולט כמבואר ברמ"א)?

ת: אין היום יחידי (שבכל הרחובות יש אנשים)."

קנייתם מותרת. [שהרי טעם האיסור מבואר במג"א (סי' תקנ"א סקמ"ב) משום דאין לומר שהחיינו וכו' לזמן הזה בימים אלו, ולכן לדידן שאיננו נוהגים לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא בשעת השימוש והלבישה, אין לאסור לקנותם].

יג. עיי' טעמא דקרא מנהגי החזו"א אות מ"ב ואורחות רבינו ח"ב עמ' קכ"ט שלא היה ניחא ליה שיחפשו בבין המצרים דירה חדשה.

יד. וכ"כ הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ד ס"ק ל"א) שבאופן שיש חשש הפסד כספי (של תשלומי שכירות שלא לצורך וכדו'), מותר אף להכנס לדירה חדשה, אבל בלא"ה לא, משום דלא מסמנא מלתא.

טו. הנה אף שבא"י י"א דהוי סעודת מצוה (מג"א סי' תקס"ח ס"ק ה' מס' באר שבע) וי"א גם בחו"ל הוי סעודת מצוה (עיי"ש מיש"ש וכן עיי' תשובות דברי מלכיאל ח"ד סי' ח') ומן הדין י"ל שמותר גם בתשעת הימים, אבל המנהג להמתין עיי' הליכות שלמה יד: י"א ושם הע' ט"ז. אבל עיי' במקו"ח ס"ס תקנ"ב שכ' שמנהג פשוט שנוסעים מבית לבית בט' הימים ולקבל דורות כנהוג ולעשות סעודת מצוה.

טז. מקור הדין ממדרש איכה רבתי ומדרש תהילים (וע"ע פסחים קיא: ובביה"ל ואכמ"ל) ונחלקו

הכאת התלמידים בימים אלו

יג) כ' בשו"ע תקנ"א סע' י"ח שלא להכות התלמידים בימים האלו - האם זה בין ארבע שעות לתשע שעות או כל היום?

ת: י"א שהוא כל היום אבל בעיקר בין ארבע שעות לתשע שעות."

סעודות מצוה ושמחות בימי בין המצרים

ברית בג' שבועות וט' ימים

אם מותר לבעלי הברית להסתפר בג' שבועות ובשבוע שחל בו יד) נחלקו האחרונים בענין אם מותר לבעלי הברית להסתפר בג' שבועות ושבוע שחל בו, איך נוהגים למעשה?"

ת: ע"פ דין מותר אבל לא נהגו להסתפר.

הפוסקים אם ההקפדה גם בתוך העיר או דוקא מחוץ לעיר עיי' בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' שמ"ח) שהכוונה שלא לילך יחידי אפי' בעיר, דאל"כ מה צריך לזהר בין המצרים יותר מכל השנה דצריך לזהר בדרך. וכ' שכן נראה מהמדרש רבה איכה וכו' וכן משמע מלשון המחבר שנקט סתם שלא ילך יחידי ולא מחלק בין עיר לדרך. אבל ערה"ש (סעי' ל"ט) כ' ונראה דהקפידא הוא על הליכה בדרך ולא בעיר וכן דעת החזו"א (דינים והנהגות פרק י"ט אות ה'). וכנ"ר שכן דעת רבינו וכהיום רוב המקומות יש מכוניות וכו' ולא שכיח יחידי היום.

יז. הנה בשו"ע לא מבואר אם דין זה כמו הדין שמביא באותו סעיף בענין הילוך יחידי שאינו אלא בין ארבע שעות עד תשע. דעת הפמ"ג (מש"ז ס"ק י"ח) רק מד' ועד ט' לא יכו ושכן משמע בלבוש ומש"כ השו"ע "ובאותן הימים" היינו בזמן זה מד' ועד ט'. אבל בקיצור שו"ע (סי' קכ"ב סעי' ב') ס"ל שהוא כל היום ועיי' ס' קרא עלי מועד עמ' ט"ו, שמביא מהגר"ח ק שאמר שראיתי לאאמו"ר זללה"ה שנוהר כל היום.

יח. עיי' מ"ב סי' תקנ"א שמציין לשע"ת שמביא מח' ואינו מכריע. והנה ד' הא"ר (כ"ח) שמותר רק לפני שבוע שחל בו שאינו אלא מנהג ומותר אז וכמו בספירת העומר שאינו אלא מנהג. אבל בשבוע שחל בו אסור וכן ד' הנוב"י מהדו"ק או"ח סי' כ"ח כא"ר. אבל הפנים מאירות (ח"ג סי' ל"ז) ס"ל דמותר אפי' בשבוע שחל בו וכמו שמותר ללבוש בגדי שבת אפי' שאסור אז מדינא וכ"פ החת"ס מובא בשעה"צ ס"ק ד'. ראיתי שהגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ח אות ט"ו, יו"ד פרק נ"ד אות כ"א) ס"ל דמותר אבל הגר"ש ואנר זצ"ל במבית לוי (ח"ג עמ' כ' אות ו', בין המצרים תשנ"ט עמ' ו' אות ו') ס"ל דאין להקל לבעל ברית להסתפר בבין המצרים.

אם צריכים בעלי הברית להוריד בגדי שבת מיד אחר הברית (טו) מי שעושה ברית האם הבעלי ברית צריכים להוריד בט' הימים הבגדי שבת מיד אחר הברית?

ת: כן^ט, אבל זהו רק לחסידים אבל הליטבקה^ה אין ניכר ההבדל בין בגדי שבת לבגדי חול (ושאלתי הרי יש עניבה ואמר בביטול שזה גארנישט) ואין להם בגדי שבת.

שוב שאלתי: האם כוונת רבינו לומר שמותר לליטאי ללבוש בגדי שבת בט' ימים?

ת: בוודאי שלא (רק במקום שלובש אי"צ להוריד מיד כנ"ל).

בר מצוה בג' שבועות וט' ימים

תספורת לבחור הבר מצוה

(טז) כשיש בר מצוה בבין המצרים האם מותר לבחור הבר מצוה להסתפר?

ת: לא (כמדומני שהוסיף- אינו כזה שמחה גדולה?).

לבישת בגדי שבת בשבוע שחל בו

(יז) בשבוע שחל בו האם מותר לנער בר מצוה ללבוש בגדי שבת?

ת: כן.

יט. עיי' רמ"א סי' תקנ"א סע' א' שכ' שנהגו שהבעלי ברית לובשים בגדי שבת מר"ח עד ט' באב. והנה המ"ב בסי' תקנ"ט ס"ק ל"ד כ' שכשיש ברית בט' באב יש לפשוט הבגדים מיד אחר הברית. ופשטות שזה רק בט' באב שאם לאו כן היה צריך לכתוב כן כבר בסי' תקנ"א. אלא שבשו"ת שואל ומשיב מהדורא חמישאה סי' ל"ט מבואר שבכל תשעת הימים יש לפשוט הבגדי שבת אחר הברית. וכן ראיתי שכן פסק בהל' חג בחג להגרמ"מ קארפ שליט"א.

כ. לכן אינו כבעל ברית שמותר. וכ"פ הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שמעתתא דמשה, שמועות משה אות ה'). ודלא כס' שערים מצויינים בהלכה סי' ק"כ ס"ח בקונטרס אחרון ושו"ת בית אבי (להגר"א ליעבעס זצ"ל ח"ב סי' כ') שמתירים (בשו"ת בית אבי כ' שלמעשה צ"ע).

ש: וכן סבים וסבתות?

ת: כן.כא

לשיר בפה בסעודת בר מצוה בשבוע שחל בו
(יח) בשבוע שחל בו האם מותר לשיר בפה בסעודת בר מצוה?

ת: כן.כב

אכילת בשר בסעודת בר מצוה
(יט) מה הדין למעשה בענין אכילת בשר בסעודת בר מצוה?
ת: בשבוע שחל בו אין לאכול בשר (וכן א"ל פעם אחרת).כג

חליפה וכובע חדשה לבחור בר מצוה בג' השבועות
(כ) מישהו אמר שיש לבן שלו בר מצוה בג' השבועות ויש לו חליפה וכובע
חדשה מה יעשה?

ת: יש ללבוש אותו קודם הג' שבועות בבית ויכול גם לברך שהחיינו אף שלא
נהנה כ"כ, שהרי מעיקר הדין יכול לברך כבר בשעת הקנייה.כד

כא. וכ"כ בהליכות שלמה פרק י"ד הלכה ה' ודבר הלכה ס"ק י"א והגריש"א (אשרי האיש ס"ח:ט).

כב. וכן ראיתי בשם הגריש"א שהתיר רק שירה בפה בבר מצוה.
(ועיי' תשובות והנהגות (ח"ו סי' קכ"ז) לענין כלי שיר בבר מצוה בכל השנה).

כג. הרמ"א כ' בסי' תקנ"א סע' י' שבסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וסעודת
אירוסין אוכלים בשר ושותין יין. ויש לעיין למה לא כ' כתב גם סעודת בר מצוה דנמי הוי מצוה
עיי' מג"א סי' רכ"ה עיי"ש. ומאי שייר דהאי שייר. עכ"פ עיי' ביד אפרים על המג"א סי' תקנ"א
ס"ק ל"ג שמביא המג"א הנ"ל שיש מצוה ביום שנעשית בר מצוה וגם אם אינו יום שנעשית בן
י"ג אם דורש בד"ת הוי סעודת מצוה. ומסיק שאם אין זמנו היום אין לעשות הסעודה בימים
אלו "בכוונה לבשר תאוה". ופסק החיי"א שמותר לאכול בהביא ב' שערות או שדורש. ועיי'
בהליכות שלמה (פי"ד הע' 28) בשם הגרשז"א שמ"מ מז' אב (שיותר חמור עיי' מג"א תקנ"ד
ס"ק ט') אין לעשות סעודת בשר.

כד. אין היתר ללבוש בגדים חדשים שהרי אף לבעל ברית שמותר לו בגדי שבת לא מצינו שהתירו
חדשים.

שבע ברכות בג' שבועות

כא) בסעודת שבע ברכות בג' שבועות האם מותר לרקוד?

ת: אני אומר שאין לרקוד. גי

סיום ליל י"ז בתמוז

כב) מישהו קבע סיום על מס' עירובין (בלימודו של הדף יומי) לליל י"ז בתמוז האם צריך לשנות את התאריך? י

ת: אין צורך לשנות. ואז רבינו שאל אם יהיה מוזיקה והשואל אמר שלא יהיה, אבל שאל אם מותר לשיר (בפה) ורבינו ענה שמותר.

כה. וכ"פ רבינו בח"ד סי' קכ"ח וח"ה סי' קס"ז כיון שאין מקור לרקוד ואין זה מנהג תמיד לרקוד ע"כ ראוי למנוע ומביא שכן דעת הסטייפלר זצ"ל ועיי"ש בח"ה לענין ריקוד בשבע ברכות בשבת שתולה שאם המנהג תמיד לרקוד הוי אבילות בפרהסיא אבל אצל האשכנזים לא נהגו לרקוד תמיד לכן אין צורך לרקוד. וע"ע מועו"ז ח"ח על ח"ו סי' של"ח שמביא רבינו מקור לאסור בכלי שיר אבל שם כ' שיש לקיים המצוה בשיר וריקודין. והעיקר להלכה כמו שכ' בשו"ת וכן א"ל מו"ר כמו שכתבתי למעלה.

כו. איני יודע כוונת השואל ואולי הסתפק כיון שהוא ליל תענית אין לקבוע אז סיום ואם מצד הג' שבועות הרי אפ' בתשעת הימים מתירים בשר, ואולי רצה לעשות סיום עם הרבה שמחה והשאלה אם לדחות.

דיני תשעת הימים

ממעטין בשמחה

קניית דירה בט' הימים

א) האם מותר לקנות דירה בט' ימים במקום הפסד גדול (חילקו מענק של 100,000 שקל לקונה עד תאריך מסויים)?

ת: מותר.א

הרחבת דירתו בט' הימים

ב) מישהו אמר שהוא באמצע להרחיב את דירתו, ושואל אם צריך להפסיק בט' ימים או לא?

ת: (בתחילה אמר שאם יכול שיפסיק ואם לא אז לא אבל שוב אמר-) אם כבר התחילו לא יפסיקו.ג

א. עיי' מש"כ לעיל מהחזו"א שאין לחפש דירה בבין המצרים. ובט' ימים יש איסור בנין של שמחה אבל אם הוא מחמת שאין לו מקום לגור מותר כמבואר במ"ב ועוד שקניית דירה לכאן מותר מן הדין שאין שמחה כ"כ בחתימת חוזה וכאן שיש הפסד מותר וע"ע דומה לזה במעדני שלמה עמ' ס"א מהגרשז"א שכדאי לדחות כתיבת הקנין עד לאחר ט' באב אבל אם יש חשש שימכרו לאחר מותר.

אגב ארשום כאן מה שא"ל מו"ר לענין ברכת שהחיינו כשעובר דירה: אמר מו"ר שמברך כשנכנס לדירה. ושאלתי אם ה"ה אם משלם משכנתא. וענה שיש מח' ש"א דלא מברך עד שמשלם וי"א שמברך ולמעשה אם יש את הכסף (א.ה. נ' כוונתו שיש תכנית לשלם) וברור שיוכל לשלם את המשכנתא מברך כשנכנס.

ב. לא נתבאר לי מהשואל אם מרחיב להרוחה או מחמת שצר לו המקום. והנה במ"ב (ס"ק י"ב) כ' "וה"ה כל בנין שא"צ לו לדירתו ורק שעושה כן להרוחה בעלמא אסור". הרי מבואר דאם בונה מחמת שאין לו מקום מותר. אבל משום הרוחה (לוקסוס) אסור. ואפ' מחמת הרוחה אם כבר שכר לנכרי בקבלנות קודם ר"ח הכל מותר כמבואר במ"ב שם (אלא שמסיק המ"ב שתע"ב לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ת"ב וראיתי בס' כל המתאבלים עליה שהמעיי' במקורות יראה שלא קאי על מי שבונה מחמת הרוחה דבזה אין אפ' תע"ב לפייסו, אלא על מי שמצויר ביתו ורק בזה תע"ב לפייסו בדבר מועט להמתין). ומתשובת רבינו כנ' שהבין בדעת השואל שמרחיב להרוחה לכן ענה שאם התחיל קודם אי"צ להפסיק.

טיולים

ג) האם מותר ללכת לחנות שצובעים שם כלי חרס (pottery) בט' הימים?

ת: ללכת כדי ליהנות אינו ראוי אבל לילד מותר.

נסיעה במטוס

ד) האם מותר נסיעה במטוס בט' הימים לצורך פרנסה?

ת: זה בסדר.

ש: בחור שרוצה לטוס בחזרה לביתו (כגון שלומד בא"י וגר באמריקה)?

ת: אם צריך לחזור הוא יכול לנסוע.

רחיצה בתשעת הימים**להתקלח משום זיעה**

ה) במשך ימי השבוע מתירים מקלחת במים פושרים אם צריך משום לכלוך, וזיעה דינה כלכלוך. החזו"א החמיר לא להתקלח כל הגוף רק אבר אבר. אבל אני מתיר כל הגוף. (א.ה. עיי' בלשון התשובה המובאת במקורות שרבינו

ג. הנה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ז סי' צ"ד אות א') כ' "לא ידעתי האיסור (בטיולים), מבואר באו"ח סי' תקנ"ד סעי' כ"א שלא ילך ויטייל בתשעה באב, ומשמע אבל מר"ח עד ת"ב מותר". אלא מהגר"ש א"צ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ט אות א') מובא שהחמיר שאין ללכת לטיולים ובילויים בט' הימים.

ד. נסיעה במטוס יש שהחמירו וכן אמר הגרשז"א א"צ"ל (הליכות שלמה תפילה פרק כ"ג הע' ט"ז, בין המצרים פרק י"ד סעי' כ"ד, הע' ע"ד, הע' ע"ו, שלמי מועד עמ' תפ"ח) שראוי להמנע מטיסה במטוס בתשעת הימים במדת האפשר [ומ"מ לבוא לאה"ק התיר, ואפילו ביום תשעה באב]. וכן הגרי"ש א"צ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ט אות ג') וכן במבית לוי חי"ג עמ' כ"ה הע' י"ב, בין המצרים תשנ"ט עמ' י' הע' י"ב) מהגר"ש וואזנר א"צ"ל שכ' "וכן בכל סכנה כגון נסיעה באוירון מייעץ להמנע ככל האפשר".

ה. וכן התיר הגרי"ש א"צ"ל שם שלצורך פרנסה מותר.

ו. וכן אמר הגרשז"א (שם) "ומ"מ לתלמידים מחו"ל שלא יכלו לאחר את נסיעתם לביתם עד אחר ת"ב היקל לטוס גם בתשעת הימים, ולא הצריכם לנסוע לפני ר"ח, מפני ביטול סדרי לימודו בישיבה, והוסיף שזכות התורה תגן עליהם".

התיר כל גופו בצונן, וכאן התיר מו"ר בפורשין אבל מצינו בתשובה אחרת בענין הטובל כל יום (מובא לקמן) שהתיר טבילה בפורשין).

קטנים

ו) רחיצת ילדים?

ת: כן מותר עד גיל ד'.

ז. וכן שאלתי עוה"פ השנה תשפ"ד וא"ל שאכן מותר בפורשין, וא"ל הרה"ג ר' בנימין פרייס (מבאי ביתו ומפיץ תורת רבינו) שאמר לו רבינו שיש מקום להחמיר בשבוע שחל בו להשתמש רק בצונן.

וזה קצת מלש' רבינו בתשובות והנהגות שהתיר עכ"פ רחיצה בצונן מחמת זיעה (ח"ב סוף סי' ר"ס, ח"ד סי' קכ"ט) – "לכאורה באבילות ישנה אין לאסור כל גופו בצונן, והרמ"א שמחמיר בזה קאי לשיטתו, אבל לדידן יש מקום להקל בזה ... והנה באמת צ"ע דעת הרמ"א. דמקור דבריו הוא בתה"ד ואיהו גופו כתב (ק"נ) שראה נוהגין מר"ח לרחוץ בנהר, רק מסיק שהמחמיר תבוא עליו ברכה, ויש לומר דמאי דהחמיר היינו דוקא רחיצה דומיא בנהר להתענג, אבל במקלחת כשאינו לתענוג לא אסר כלל במדינות החמין שמזיעים דלא גרע מת"ב גופי' דלהעביר הזוהמא שרי (תקנ"ד ס"ט), ואפילו ביוהכ"פ יש מתירין, עיין שו"ע תרי"ג ס"א ... ועיין מה שהבאנו בח"ב ס"ס ר"ס מהחזו"א זצ"ל שנשאל מבני ישיבה על תשעת הימים שמצטערים הרבה בחום ומפריע ללימודם וביקשו לרחוץ בצונן ואסר להם, אבל אין למדים הלכה מפי מעשה, ואולי נתכוין אצלם גם מאיזה טעם אחר, שהרי אפילו אבל תוך שבעה מותר אם איסטניס שמצטער הרבה וכ"ש כאן ... יש להקל כשמצטער מזיעה. כל האמור הוא בשבוע שחל בו ת"ב, דאף שאין בו איסור רחיצה מדינא, מ"מ יש יסוד לאבילות בשאר דברים כמבואר במשנה סוף תענית אעפ"כ כתבנו סברא להקל כמ"ש, אבל בתשעת הימים שאינו אלא מנהג (והספרדים לא נהגו כן אלא בשבוע שחל בו ת"ב) אם הוא מצטער מזיעה ומחמיר מלרחוץ בצונן הרי הוא מהמתמיהין, ודי למי שרוצה להחמיר ע"ע בשבוע שחל בו ת"ב ... סוף דבר, אדם שמזיע רחיצת כל גופו בצונן אין לחשוש".

והנה מה שא"ל שהחזו"א הקל אבר אבר ראיתי שכן כ' במבית לוי מהגר"ש ואזנר זצ"ל (חי"ג עמ' כ"ט אות א', הע' ב', בין המצרים תשנ"ט עמ' ט"ז אות א', הע' ב') שכן מקובל בשם החזו"א.

ח. עיי' מ"ב סי' תקנ"א ס"ק צ"ג שכ' (על מה שכ' הרמ"א רחיצה שאינו לתענוג) "וכן קטנים שיש להם חטטין בראשן, נוהגין לרחצן בראשן". ומשמע לכאן' שלתענוג אסור. אבל עיי' ס' חנוך לנער (ס"ק ד') שפחות מגיל ג' וד' שנים אין להחמיר כלל (וכמו כיבוס עיי' לקמן במקורות שם) ואם מלוכלכים מותר עד גיל חינוך ואם מלוכלכים ביותר מותר בכל גווני עיי"ש.

טבילת עזרא למי שאינו רגיל תמיד בטבילה

ז) בט' ימים - מי שאינו רגיל תמיד בטבילת עזרא האם מותר לו לטבול?

ת: כן.ט

טבילה למי שנוהג לטבול כל יום

ח) מי שהולך כל יום לפני התפילה האם מותר לו לטבול?

ת: אני סובר שאסור אבל במים קרים מותר (ועיי' במקורות שבשו"ת כ' רבינו שמותר בפושרין).

אכילת בשר ושתיית יין בשר בט' ימים**מתי מתחיל האיסור**

ט) מתי צריך להפסיק אכילת בשר לפני הט' ימים - משקיעה או מצאת?א

ת: פעם אחת ענה מצאת אבל פעם אחרת ענה משקיעה כיון שיש ספק.

ט. הנה רבינו כ' בתשובות והנהגות (ח"ד סי' קכ"ט ד"ה טבילת) "טבילת עזרא נראה ודאי דמותר שנקרא לצורך". אלא השאלה היא במי שאינו נוהג תמיד לטבול אם מותר שהרי לענין טבילה בערב שבת המ"ב ס"ק צ"ה כ' שמי שמבטלה לפעמים גם עכשיו אסור לטבול וא"כ יש לדון אם ה"ה לענין טבילת עזרא. ועיי' בס' מעשה איש ח"ה עמ' כ"א ובס' קרא עלי מועד בהערות מהגר"ח"ק כ' שהחזו"א התיר גם למי שאינו מקפיד תמיד. וכן הורה לי מו"ר.

י. הערה"ש (סעי' ל"ה) כ' "אמנם ההולך בבוקר קודם התפלה למקוה מותר אפילו בערב תשעה באב, דאין זה רחיצה אלא טבילת טהרה". וכן עיי' שו"ת שרגא המאיר (ח"ז סוף סי' כ"ה) ש"כן נוהגין חסידים ואנשי מעשה דטבילה לאו בגזרת רחיצה. וכ"פ שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז אות ב' ס"ק ג', ח"ח סי' קכ"ז אות א', מבית לוי חי"ג עמ' ל' אות ב', בין המצרים תשנ"ט עמ' ט"ז אות ב'). אבל הגריש"א (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ט אות מ"ד) והגר"ק (יו"ט עמ' שמ"ז אות ג' ס"ק ג') והגר"ש דבליצקי (אליבא דהלכתא גליון צ"ז עמ' נ"ה ריש טור ב') אסרו הטבילה משום תוספת קדושה.

ורבינו כ' בשו"ת ח"ד סי' קכ"ט שאסור בחמין "דעיקר חסידות להחמיר ולא כשזה מביא לקולא". מיהו מי שנוהג כן תמיד יש לו על מי לסמוך בפושרין כיון שאינו טובל לתענוג.

יא. המג"א סי' תקנ"א ס"ק כ"ו כ' שיש נמנעים אחר שקיעת החמה. אבל עיי' שם בפמ"ג שמפרש שהכוונה מתחילת השקיעה.

מאיזה גיל

י) האם מותר לקטנים לאכול בשר ומאיזה גיל?

ת: אסור רק מגיל שיודע להתאבל על ירושלים והיינו שיודע מה זה ירושלים. י' (ופעם א' א"ל שזה בגיל 4,5).

אכילת בשר בסיום

יא) האם ראוי לעשות סיום כדי לאכול בשר בט' הימים?

ת: אם גמר אז הלימוד בודאי יכול לעשות. י'

יב. נחלקו הפוסקים אם אסור לקטנים שלא הגיעו לחינוך לאכול בשר. עיי' מג"א (ס"ק ל"א) על הדין שכ' הרמ"א שנותנים לתינוק לשתות מיין של הבדלה שמתיר וז"ל "משמע דמותר ליתן לתינוק בשר ויין בשבת זו דמעיקרא לא נהגו איסור להחמיר בתינוק ודוקא בתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים. אבל הרבה פוסקים החמירו עיי' מ"ב (ס"ק ע', שעה"צ ס"ק ע"ו) שכ' וז"ל ודוקא בזה שהוא מצוה אבל בלא מצוה אף שא"י להתאבל אסור בבשר ויין כשהוא בריא. (אליה רבה ודגול מרובה, ודלא כמגן אברהם. והנה בחיי אדם ראיתי שהעתיק דברי המגן אברהם, ולפלא, כיון שרבים חולקים עליו עיי"ש בשעה"צ) וכ"פ הערה"ש (סעי' כ"ו) וז"ל ואין המנהג כן אצלנו ובוודאי תינוק שצריך לזה מפני חלישותו מותר וכו' וצ"ע על המג"א. ומו"ר בשו"ת ח"ה ס"ק קס"ח פוסק למעשה שמוותר כ"ז שלא מבינים ענין חורבן הבית וקובע הזמן לזה בגיל חמש או שש כל אחד לפי חורפיה ולכתחילה עד חמש. ועיי"ש עוד שמפרש בד' המג"א שאפילו יודע להתאבל על ירושלים אבל אינו מבין אפ' כאשר מסבירים לו שע"י חסרון בשר הוא מתאבל, מותר לאכול בשר. וזה כוונת רבינו במה שא"ל "מגיל שיודע להתאבל על ירושלים והיינו שיודע מה זה ירושלים" שצריך גם שיוכל להבין.

יג. נ' כוונתו דכיון שלא דחה זמן הסיום מסוף הלימוד אלא עשה סיום בזמן שסיים יכול לעשות סיום ולא משנה מה היה תחילת מחשבתו למה רצה ללמוד המסכתא. [ודע, שלא שאלתי אם מותר ללמוד יותר לאט או יותר מהר כדי לסיים בט' הימים שדבר זה כבר מבואר בפוסקים עיי' מ"ב (ס"ק ע"ג) וז"ל "ומ"מ אם לא נזדמן בלימודו הסיום לא ימהר או יאחר בשביל זה". ובערה"ש (ס"ק כ"ח) כ' "ודע שיש שמניחים הסיום מסכת על ימים אלו כדי לאכול בשר ודבר מכוער הוא".]

כיבוס ולבישת בגדים מכובסים

הכנת בגדים

כמה זמן צריך ללבוש בגד כדי שלא יהיה נחשב מכובס (יב) כמה זמן צריך ללבוש את החליפה כדי שלא יהיה נחשב עוד מכובס?

ת: אין זמן קבוע - כשאתה כבר לא רואה הקיפולים (creases) מהגיהוץ.⁷

אם מועיל לשכב על הבגדים כדי שלא יהיו מכובסים (יג) מי שלא הכין בגדים לפני הט' ימים האם מועיל לישון על גביהם על המטה (כגון חולצה וכדו')?

ת: שבוע שחל בו שאסור מן הדין לא כדאי אבל לפני זה מותר.⁸

הכנת בגדי זיעה

יד) תחתונים גופייה וגרביים האם צריך להכניסם ואסור במכובסים?

ת: לכתחילה כן אם אפשר.⁹

יד. עיי' מועו"ז ח"ה סי' של"ח שכ' רבינו שלכאו' האיסור כ"ז שניכר בו חידושו ושכן משמע בתוס' מו"ק דף כד: ד"ה ברכת וז"ל המנהג עתה שמלבישין אותו לאדם אחר יום או חצי יום ואין זה קרוי בגד מכובס לדידיה. אלא שברמ"א בהל' אבילות יו"ד סי' שפ"ט סעי' א' כ' ואם לבשו אדם אחר רק שעה אחת די בכך והש"ך ס"ק ד' כ' כלומר זמן מה. ולמעשה כ' שבשבוע שחל בו שאסור מדינא ראוי להחמיר ללבוש באופן שניכר שאין עוד סימני הקיפול וכדו' שיש במכובס מחדש או בהיכר אחר.

טו. עיי' ס' שלמי מועד עמוד תע"ט שמביא שהגרשז"א התיר לישון על הבגדים. וע"ע ח"ה סי' ק"ע שמביא מהמנח"י שמועיל להניח כשעה על הרצפה.

טז. עיי' מועו"ז ח"ה סי' של"ח שמתיר ועיי' שו"ת ח"ה סי' ק"ע שמסיק שאפ' שבבוע שחל בו יש על מה לסמוך ומ"מ לכתחילה שבבוע שחל בו ראוי להכין [ועיי"ש שאין הדין כן בחולצה שבזה מדינא יש להחמיר שבבוע שחל בו] ולענין גרביים תלוי אם מאוס לו כגופייה דינו כגופייה ואם לאו דינו כחולצה.

בשנה שחל ט' באב בשבת אם צריך להכין בגדי זיעה
טו) בשו"ת (ח"ה סי' ק"ע) רבינו מיקל בענין בגדי זיעה כשאינו שבוע שחל
בו שאי"צ להכין. האם יש השנה (תשע"ו) שט' באב חל בשבת שבוע
שחל בו?

ת: אין שבוע שחל בו השנה.י

לנקות כתם במים

טז) מי שיש לו כתם בבגדו האם מותר לנקותו במים (באותו מקום)?

ת: כן.י

קטנים

יז) האם ילדים צריכים להכין בגדים (דהיינו שאסורים במכובס)?

ת: אי"צ להכין רק מגיל שנה לפני הבר מצוה (י"ב לילד י"א לילדה) אבל
פעם אחרת ענה בגיל חינוך כשמבין הענין (ד,ה).י

יז. הנה השו"ע סי' תקנ"א סע' ד' מביא ב' דעות אם יש שבוע שחל בו ט' באב בכה"ג ובדר"כ
לאשכנזים אין נפ"מ וכמש"כ שם הרמ"א דבין כך מחמירים כבר מר"ח בכביסה אבל יתכן כמה
נפ"מ בעניינים שכתבו הפוסקים שמחמירים רק משבוע שחל בו וכמו דין שכ' רבינו שיש
להחמיר ללבוש מכובסים בבגדי זיעה משבוע שחל בו.

יח. בארחות רבנו (ח"ב עמ' קל"ב אות ט') כ' "הגר"ח ק"צ"ל סיפר לי ששאל ואינו זוכר בדיוק
אם את אביו מו"ר (שליט"א) זצוק"ל או את מרן החזו"א זצוק"ל אם מותר לרחוץ כתם במים
בתשעת הימים וענה לו שאסור משום מכבס". אבל הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים
פרק י"ד סעי' ט"ו, שלמי מועד ריש עמ' תפ"א). והגר"ש זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק
ס"ט אות ס"ב) התירו וכ"ד רבינו.

יט. הנה לענין כיבוס בגד כ' הרמ"א (סעי' י"ד) "מיהו בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי,
שמוציאים בהם ריעי ומשתנין בהם, הני ודאי משרא שרי; ואפילו בגדי שאר קטנים נוהגים
להקל". והנה מבואר ברמ"א שיש ב' דרגות דקטנים שמתלכלכים תמיד בודאי מותר לכבסם
בכל גווני, ועוד הוסיף שאפ' בגדי שאר קטנים נהגו. ויש להסתפק באיזה קטן מיירי שהמנהג
להקל. ונחלקו הפוסקים בלבוש כתב להתיר בפחות מבן ג' או ד' שנים אבל בפמ"ג (א"א ס"ק
ל"ט) כ' דמשמע מהב"י וד"מ דמותר כל בגדי קטנים, אפ' שהגיעו לחינוך (והק' עליו מנ"ל והוא
בעצמו סיים וצ"ע) עיי' בס' חנוך לנער. והחזו"א (הגר"ח ק"צ בקרא עלי מועד פרק ד' הע' אות י"ז)

ברכת שהחיינו
ברכת שהחיינו בלידת הבת
יח) בת שנולדת בט' הימים האם אומרים שהחיינו?

ת: כן.

קידוש לבנה

יט) האם רבינו אומר קידוש לבנה לפני ט' באב? והאם מותר לרקוד אח"כ כנהוג?

ת: כן אני אומר לפני, ואין לרקוד.

כ"ה החזו"א החמיר אפי בקטן בן שנה ואמר שאפשר להלבישו הבגד המלוכלך. ומהגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ט אות נ"ז, אות נ"ח, ע"י הע' קנ"ז) כ' "קולא זו בכיבוס בגדי קטנים היינו עד גיל 5-6 ... ילדים בגיל קצת יותר גדול, שכבר אינם מתלכלכים בצואה וכדו' רק בחול וכדו' ואי אפשר להכין להם בגדים לכל תשעת הימים, יש להקל לכבס להם, אך בשבוע שחל בו תשעה באב ראוי להחמיר. ואם נגמר להם הבגדים ואין מה להלבישם מותר גם בשבוע שחל בו תשעה באב, וזה אף בילדים בני שמונה". אלא שכל זה לענין כיבוס, אבל ללבוש בגדים מכובסים לא מבואר בפוסקים להדיא הגיל שאסור. ויש שכ' שדינו כאיסור כיבוס, דמותו עד בני ג', ד ובמלוכלכים מותר עד גיל חינוך. ובזה מובן הב' שיטות שא"ל מו"ר.

כ. וכן פסק בס' נטעי גבריאל וז"ל י"ל שיברך לפי מ"ש הרמ"א לברך על פרי שאינה נמצא לאחר ת"ב וה"נ כן הוא הואיל שאינו רשאי לברך אח"כ, לכן יוכל לברך עתה, וראה בסידור יעב"ץ שכתב בהדיא כן דמי שראה חברו, קרוב אני לומר שמברך כמו כן דחשיב כי מצוה מאחר שא"א לדחותו והרי קבועה לו הנאה והוא מצוה לברך. (ועיי' בס' תורת היולדת שמסתפק אם ראוי להחמיר שלא לראות הבת עד שבת כדי לדחות אמירת שהחיינו עד שבת). וראיתי בשו"ת דברי חכמים (הנדפמ"ח) אות ו' שמביא ששאל הגריש"א זצ"ל וענה שמוותר לברך שהחיינו בלידת הבת. ומביא במקורות מהדעת תורה תקנ"א ס"ק י"ז שמוותר לברך שהחיינו כשרואה חברו בפעם הראשונה אחר הרבה זמן.

כא. וז"ל מו"ר בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' ר"ו: ברמ"א מפורש פעמיים לא לקדש הלבנה לפני תשעה באב (בסימן תקנ"א ותכ"ו) אבל הגר"א ב"מעשה רב", דעתו לא להמתין עד אחרי תשעה באב שלא להחמיץ המצוה, אבל הרמ"א לשיטתו שפירש שצריך שמחה כעין נישואין עם ריקודים (עיי' לעיל סימן ר"ג) ואין לעשות כן בתשעה ימי אבילות, ולפי זה מוכח שבמוצאי תשעה באב אף שנוהגין עוד מקצת אבילות מותר כבר לרקוד בקידוש הלבנה שיש בזה ענין רב וכמבואר בד"מ. (עיי' בסימן ר"ג). ומיהו מנהגינו כאן לא להמתין וכהגר"א זצ"ל, מפני שכאן בחדש אב הוא חורף, ואף שאין אז עונת הגשמים עלולים להפסיד הברכה, אבל מדקדקין אנו אז לא לרקוד, וכן נראה דאלו שנוהגין כהגר"א זצ"ל לקדש קודם ת"ב לא ירקדו שאין אז הזמן

שבת חזון

רחיצה לכבוד שבת

הוראות לענין רחיצה ע"ש בט' הימים

(א) מקוה ע"ש: מים פושרים.

מקלחת: אבר אבר במים פושרים.

פניו ידיו ורגליו: [הרמ"א] מחמיר שאסור בחמין אבל הגר"מ פיינשטיין זצ"ל מיקל וכן דעתי נוטה להקל שהרי זה מצוה וכמו שאוכלים בשר בסעודת מצוה. אבל כ"ז לענין פניו ידיו ורגליו אבל מקלחת הוי כל גופו ואסור בחמין אלא אבר אבר בפושרין וכנ"ל.

לריקודים, (ומיהו במוצאי ת"ב אף שנוהגין עוד איסור בבשר ויין להתענג. כאן הריקודים למצוה, וכעין סעודת מצוה וש"י) עכ"ל. ואף שכ' שנוהג כן משום חשש גשמים, נהג כן גם בא"י שאינו זמן גשמים.

א. עיי' רמ"א (סעי' ט"ז) שכ' "ואפי' בערב שבת של חזון אסור לרחוץ כ"א ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן ויש מקילים בזה בחפיפת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל ערב שבת". ומשמע שגם הרגיל, לא התיר פניו ידיו ורגליו בחמין. אלא שבמ"ב מביא מהחיי אדם שהרגיל מותר פניו ידיו ורגליו בחמין. וידוע ד' ערה"ש (סעי' ל"ו) וז"ל "ודע שבדורינו התחילו לזלזל ברחיצה בחמין בערב שבת חזון ומרגלא בפומייהו שמי שרוחץ כל ערב שבת רשאי גם בשבת זו ואינו כן שהרי רבינו הרמ"א לא התיר רק חפיפת הראש כמ"ש ותמיד היו המרחצאות נעולים בערב שבת חזון וזה לא כביר התחילו לזלזל ועתידים ליתן את הדין ופשוט הוא דלרפואה מותר לרחוץ בחמין אפילו בערב תשעה באב". ודעת מו"ר כד' החיי אדם וכ"פ הקיצור שו"ע והסטייפער כמבואר באורחות רבינו וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז אות ב' ס"ק ד'). (ומה שכתבתי שרבינו הזכיר שכן התיר הגר"מ פיינשטיין כן כ' הגר"ש איידר זצ"ל עמ' י"ג, וכן ברבבות אפרים ח"ג סי' ש"נ, ובשמעתא דמשה שמועות משה אות ל"ו, ובמסורת משה ח"א או"ח אות שס"ז אות ג' משמו.)

ועיי' מש"כ מו"ר בתשובות והנהגות (ח"ד סי' קכ"ט) וז"ל ובע"ש שרי לרחוץ בחמין ממש פניו ידיו ורגליו לקיים המצוה (ועיין בבאה"ל או"ח ר"ס שמצדד אם יוצאין יד"ח המצוה בכל ע"ש בפושרין) אבל רחיצת כל גופו שאין המצוה מבואר בגמרא ראוי להחמיר, וכן מנהגנו כרמ"א שמחמיר בזה גם בע"ש חזון, מיהו שמעתי שגם בע"ש חזון רבו המקילין, ואולי יש להם על מה לסמוך ולכן אין למחות בידם. אבל במקום שרובם מחמירים אסור מן הדין, שאפילו דברים המותרין ואחרים נהגו בהם איסור מדינא אין להתיר בפניהם, ואולי שרי רק בצניעא ובמקום הצורך לבד ולא להתענג וכמ"ש ודו"ק היטב בכ"ז.

סבון: רק כשיש צורך (דהיינו רק אם א"א להוריד הזיעה בלי זה) (ופעם אחרת אמר מותר בשינוי כלומר פחות).²

ולגבי שמפו אין להשתמש. ("not today" בלשונו כלומר לא בזמנינו).

מגבת מכובסת

ב) מי שמתקלח בע"ש לכבוד שבת האם מותר לו לייבש את עצמו עם מגבת מכובסת?

ת: אסור, הרי לא קשור לכבוד שבת, עכשיו אין צורך במגבת חדשה.³

ניקיון בגד לכבוד שבת

ג) א"ל מו"ר שאין היתר לנקות בגד לכבוד שבת בט' הימים אא"כ אין לו אחר. ועדיף לקנות חדש (כגון חולצה) אבל אינו הותרא לצורך שבת לנקות בגד.⁴

לבישת בגדי שבת ערב שבת חזון ופשיטתם במוצאי"ק

ד) בע"ש חזון האם צריך ללבוש בגדי שבת רק סמוך לשבת?

ת: אי"צ ללבוש קרוב לשבת דווקא, ואחר חצות כבר ניכר שהוא לצורך שבת ומותר.⁵

ב. דעת הגרשז"א זצ"ל מובא במעדני שלמה (עמ' נ"ה) "שהרי אנו נוהגים להחמיר אפילו בער"ש חזון להתרחץ ללא סבון". ודעת הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ט אות מ"ב) "ואם הוא צריך סבון, יש להקל גם בזה". ועיי' קרא עלי מועד מגרח"ק בשם החזו"א שגם בערב שבת חזון מותר לרחוץ בסבון למי שרגיל בכך.

ג. וכ"כ בחוקי חיים להגר"ח בלייער שליט"א (גליון 51 אות ה') עיי"ש עוד.

ד. עיי' סי' תקנ"א ס"ק ל"ב שכ' המ"ב שמשמע מרמ"א שלכבוד שבת מותר לכבס ביום חמישי ושישי ובדרכי משה משמע שנהגו לאיסור, אכן אם אין לו כתונת לשבת יש להקל, ועיי' עכו"ם פשיטא דשרי. ודעת מו"ר שאין זה כ"כ פשוט להתיר ועדיף לקנות חדש מלכבס.

ה. וכ"ד הגריש"א זצ"ל (קרא עלי מועד פרק ד' הע' י"ח, אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ט אות ע"א) שמותר ללבוש בגדי שבת מחצות היום. ודלא כששכ"ה (פרק מ"ב סעי' נ"ז) שלא ילבשם אלא סמוך לכניסת השבת.

ש: האם צריך לפשוט את הבגדי שבת במוצש"ק חזון?

ת: כן, אם יכול עדיף להורידם אחר שבת!

הכנת בגדים בשבת כדי שיהיו לא מכובסים

ה) האם מותר ללבוש בשבת של הט' ימים בגדים כדי שיהיה לו בגדים לא מכובסים בתוך השבוע?

ת: כן (ולא נקרא הכנה)!

שתיית כוס הבדלה במוצש"ק חזון

ו) כמדומני שא"ל מו"ר ששותה בעצמו הכוס של הבדלה ולא נותן לקטן אפ"י כשיש שם?

ת: כן.^ה

ו. וכן היה נוהג החזו"א, עיי' קרא עלי מועד (פרק ד' אות כ"ב) שמרן החזו"א הוריד בגדי שבת מיד.

ז. הגרנ"ק זצ"ל אסר אלא שבטעם הדבר ראיתי סתירה בטעמו שבס' קרא עלי מועד (פרק ד' הע' כ"ו) כ' שאין להקל בזה בכל אופן - ולא משום הכנה אלא משום שלא התירו ללבוש מכובס אלא לכבוד שבת וכיון שאין בזה צורך שבת ממילא אסור כמו בכל ט' הימים". אבל בחוט שני (ר"ה - חנוכה עמ' תי"ג ס"ק א' אות ו') כ' "בשבת חזון אין להחליף בגדיו כמה פעמים בכדי להכין לעצמו בגדים לשבוע שחל בו ת"ב, דנראה כהכנה עיי"ש עוד. אבל עיי' בצל החכמה שהתיר (ח"ד סי' קל"ח) וז"ל שמותר להכין לו גם ביום ש"ק. דהיינו ביום ש"ק בבוקר ילבש כתונת אחרת לא זו שלבש בעש"ק לפני כניסת היום אף שהיא נקי' עדיין, ואותה ישים למשמרת. וכן אחר שינת צהרים ילבש אחרת. ואף שהוא עושה כן בכוונה שתהינה לו כתונות נקיות מוכנות לימי החול עד התענית, אין בכך כלום דהרהורים מותרים ובפרט כי מה שהוא עושה בשבת דהיינו לבישת כתונת אחרת נקי' הוא כבוד שבת עכ"ד. וכן התיר באר משה (ח"ו סי' ק"ה בהשמטות) וז"ל שרי דעכ"פ נהנה מהכתונת הנקי' גם בשבת דללובש כתונת נקי' חדש הנאה לאדם יותר ממה שילבוש הכתונת שלבש בערב שבת ק' הגם שהכתונת עדיין נקי' דא"א שבימי הקיץ החמים לא נתלכלך קצת ולא נקלט ריח זיעה כל שהוא מערש"ק עד זמן שפשוטו בערב כנ"ל נכון. מכח סברא ברורה וישרה זו התרתי אפילו בשבת ק' אחה"צ כשהולך לישן לפשוט הכתונת שלבש בבקר ולהחליף אחר שינת הצהרים לכתונת נקי' אחרת. כן הוריתי כמה וכמה פעמים עכ"ד. וכן ד' הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"ג עמ' מ"ט אות ה', בין המצרים תשנ"ט עמ' ל"ח אות ה') וז"ל מותר ללבוש בגדי שבת ולהחליפם אחר כמה שעות שלבשם בלילה ובבוקר כדי שיהיה מותר ללבושם בתשעת הימים.

ה. השו"ע (סעי' י') כ' ומותר לשתות יין הבדלה וברכת המזון. אבל הרמ"א חולק וכ' ונוהגין

ש: האם מותר לשתות כל הכוס?

ת: מותר כולו שאין כוונתו לשתות לתענוג.

להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון ולא בהבדלה, אלא נותנים לתינוק. עיי"ש במ"ב גדר התינוק, והגר"מ פיינשטיין זצ"ל ס"ל (שמעתתא דמשה שמועות משה אות כ"ח ובמסורת משה ח"ב או"ח אות רס"ה ועוד) שאין המנהג ליתן לקטן וכן הגרשז"א זצ"ל (שלמי מועד עמ' תפ"ו) ס"ל מחמת ספיקות באיזה קטן ליתנו.

ועיי' מש"כ מו"ר בתשובות והנהגות (ח"ה סי' קס"ח אות ב') שלכתחילה יש ליתן לקטן ומחדש שיש לשתות קצת בעצמו וז"ל בשתיית יין להבדלה לכתחילה כשיש קטן נותנים לו לשתות, (כמבואר ברמ"א סי' תקנ"א ס"ט), ומ"מ ראוי שהמבדיל שמברך יטעם משהו דכיון שגיל חיוב חינוך להבדלה אינו ברור ויש לחשוש שהקטן אינו מחויב בהבדלה ולא מועיל שתייתו, ולכן ראוי שהמבדיל יטעם שאז עכ"פ בודאי יצא להנהו שיטות שבכוס של הבדלה מספיק בטעימה. [וגם מרויח דלהנהו שיטות שברכת בפה"ג בהבדלה היא כברכת הנהנין שאינו יכול לברך אלא אם שותה היין וכו' עיי"ש] עכת"ד אבל למעשה א"ל שבעצמו אינו נוהג ליתן לתינוק אפ' כשיש אלא שותה בעצמו.

ט. הנה בסי' תקנ"א סע' י' כ' הרמ"א שנותנים לקטן לשתות מהבדלה ובמ"ב כ' ששותה רובו. ויש לעיי' דלכאור' כוונתו משום דרוב רביעית הוא מלא לוגמיו. אלא שבסי' רע"א הביה"ל כ' דמלא לוגמיו של קטן הוא פחות מרוב רביעית. עכ"פ משמע שלא התיר כולו. (ולענ"ד טעם נכון לשתות כולו כשהכוס מחזיק רק רביעית שהלא בשתיית פחות מרביעית ויותר משיעור כזית, נכנס לשאלה בברכה אחרונה וכמש"כ השו"ע סי' ר"י שטוב ליזהר שלא לשתות יותר מכזית ופחות מרביעית כדי לא להיכנס לשאלה על הברכה אחרונה. וכזית שתייה הוא שלישי רביעית עיי' מ"ב ומלא לוגמיו הוא רוב רביעית עיי' שו"ע סי' רע"א. ואולי אין כאן הערה על המ"ב שכן לשתות רק רובו, שיתכן שדיבר כשיש יותר משיעור רביעית בכוס ושותה רביעית גם בשתיית רוב כוס אלא שא"כ היה צריך לכתוב לשתות רביעית ולא רובו ואולי לא חשש בקטן לספיקת השו"ע בברכה אחרונה ביותר משיעור כזית ויל"ע. ושוב מצאתי שכן אמר הגריש"א זצ"ל מובא באשרי האיש (או"ח ח"ג פרק ס"ט אות ל"ה, ואבני ישפה ח"א סי' ס' הע' מ"ט) "כאשר שותה בעצמו את היין יזהר לשתות רביעית, ואף שאסור לשתות יין, כאן ששותה כדי לצאת מספק ברכה אחרונה שרי"

י. לפני כמה שנים שאלתי ולא הבנתי כוונת רבינו (רשום אצלי שא"ל בזה"ל: כן, ושוב אמר רובו. ושאלתי שוב רובו או כולו וענה מותר, רובו, כולו. והשנה תשפ"ד שאלתי עוה"פ בענין זה והשיב לי כמש"כ למעלה).

ערב ט' באב

לימוד תורה

ז) איך נוהגין ערב ט' באב בענין לימוד אחר חצות? א'

ת: יש ללמוד רק דברים המותרים בט' באב ואם א"א אז מותר.

סעודה המפסקת

שקדייה אם נחשב תבשיל

ח) יש אוכלים שקדיה לפני הצום באופן שמערבבים לתוך מים חמים. האם זה נחשב כתבשיל לענין סעודה המפסקת?

יא. כ' הרמ"א (סי' תקנ"ג סעי' ב') "ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כ"א בדברים המותרים בתשעה באב". וכו' המ"ב (ס"ק ח') "דתורה משמחת הלב ומ"מ כ"ז אינו מדינא דהא מותר בעט"ב מדינא כל החמשה עינויים ועיקר הטעם משום שהוא יכול ללמוד דברים המותרים בט"ב. והנה מהרבה אחרונים משמע שתפסו המנהג הזה ולא ערערו עליו דאפילו אם חל בשבת הסכימו כמה אחרונים להתנהג כמ"ש הרמ"א וכמו שאכתוב לקמיה אמנם יש איזה אחרונים שפקפקו מאד על המנהג הזה ראשון לכל הרש"ל כתבו עליו שלמד בעצמו אחר חצות והתיר גם לאחרים בזה גם הגר"א בביאורו כתב דחומרא יתירא היא וכן המאמר מרדכי בספרו מאריך בזה וכתב שהוא מביא הרבה לידי ביטול תורה להלומדים שמתרשלים ללמוד דברים המותרים בט"ב דאין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ וע"כ דעתו להקל בזה וכתב דכן היה הוא נוהג ע"ש וכן הח"א כתב שהוא חומרא בעלמא וע"כ נראה דמי שרוצה להקל בזה אין מוחין בידו". וכן ד' הערה"ש (סי' תקנ"ג סעי' ד') "ויש מתירין ללמוד בכל ערב ט"ב אחר חצות [שם בשם רש"ל] ויש לסמוך על המקילים בשביל ביטול תורה ויש מי שכתב הרי יכול ללמוד בדברים המותרים [מג"א סק"ז] ואין זו טענה דאנו רואים בחוש דכיון דמפסיק מלימודו הרגיל אינו לומד עוד [וכ"כ הגר"א סק"ט דחומרא יתירה היא ע"ש ולכן מי שלומד בכל ערב ט"ב עד הלילה לא הפסיד שזכרו כנלע"ד]". וראיתי שבתורת המועדים (ס"ק ה') מביאים מהחזו"א שהחמיר שלא ללמוד אלא דברים המותרים אבל בישיבת ראדין ע"פ הוראת הח"ח למדו כבכל יום (הח"ח ח"י ופעלו ח"ג עמ' תתמ"ח מובא במ"ב מהדורת דרשו). למעשה, מצינו לכמה פוסקי זמנינו שכ' שיש להחמיר הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"ג עמ' ל"ח אות ג', בין המצרים תשנ"ט עמ' כ"ג אות ג') "נוהגים שלא ללמוד בערב ט"ב מחצות ואילך רק בדברים המותרים בט"ב". והגריש"א זצ"ל החמיר לכתחילה (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע' אות א') "ולמעשה מי שיכול ללמוד את הדברים המותרים בתשעה באב, מן הראוי שלא ילמד שאר דברים מערב תשעה באב אחר חצות". וכ"ד מו"ר שליט"א.

ת: יש שאלה בדבר שנאכל כמו שהוא חי ומבשלים אותו (כשקדיה) לכן עדיף לאכול אותו קודם או אח"כ אבל לא בתוך הסעודה.י

ברהמ"ז על כסא

ט) אחר סעודת המפסקת האם ברהמ"ז על הרצפה או כסא?

ת: אפשר על כסא.י

ברהמ"ז אם צריך לפני שקיעה

י) האם צריך לברך ברהמ"ז לפני השקיעה?

אינן ענין בכלל לברך ברהמ"ז קודם שקיעה.י

יב. אי' במשנה בתענית (דף כו): "ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין". וכן נפסק בשו"ע סי' תקנ"ב סע' א שאין לאכול ב' תבשילין. והנה בענין תה וקפה מצינו מחלוקת בפוסקים עיי' שע"ת שם ס"ק א' ועיי' ערה"ש שכ' ושתיית טיי"א וקאו"א נ"ל דלא חשיב מין תבשיל כלל שאין זה אלא כשתיית מים או שארי משקים המותרים לבד יין ויש שמסתפק בזה ולא ידעתי למה ע"כ. ומח' הפוסקים תלוי אם משקה בכלל האיסור של ב' תבשילים או דווקא אוכלין. ויש לעיי' מה הגדר של שקדייה אם דינו כקפה או כתבשיל שכאן י"ל דיותר גרוע שיותר עב אבל אם מערבבים טוב נמחה לתוך המים. ואיני יודע אם דעתו של מו"ר החמיר בכל משקה או דוקא בשקדייה שיותר עב ונראה כתבשיל וראיתי בתשובות והנהגות על המועדים בפסקי הלכה בתחילת הספר שכ' שנהגו להקל בשתיית קפה ולפי"ז החמיר כאן דוקא בשקדייה להחשיבו כתבשיל. עכ"פ מו"ר ציין למח' הראשונים בדבר מבושל הנאכל כמות שהוא חי והשו"ע שם סע' ג' מחמיר לכן אין לשתותו בתוך הסעודה.

יג. אחר סעודת המפסקת מותר לחזור לשבת על כסא עד השקיעה כמבואר במ"ב (י"ח) ולכאוי פשוט דאפשר לשבת על כסא לברהמ"ז.

יד. שאלתי שאלה זו כיון שראיתי בס' אחד שכ' שצריך גם ברהמ"ז לפני השקיעה.

דיני ט' באב

דיני העינויים

בליעת כדורים בט' באב

א) יש לרבינו תשובה ב' בנוגע בליעת כדורים בתעניות, מה הל' למעשה בנוגע לט' באב?

ת: אם צריך קצת מים רק לבלוע וא"א בענין אחר מותר.²

נעילת הסנדל

מאיזה גיל שלא ילבשו קטנים נעליים

ב) מאיזה גיל שלא ילבשו קטנים נעליים בט' באב?

ת: כשיבינו [ענין החורבן].³

אם צריך נטילת ידיים בנוגע בקרוקס

ג) מי שנוגע במנעלים כמו קרוקס (crocks) צריך ליטול ידיו?

ת: עיקר ההל' שאין צריך אבל י"א שצריך.⁴

א. ח"ג סי' קנ"ו

ב. שם מיקל בג' צומות ולענין ט' באב רק במצטער הרבה.

ג. עיי' חכ"א (סי' קנ"ב סעי' י"ז) "ובתשעה באב לא מצוינו שיהיה חייב לחנך אפילו בנעילת הסנדל". וכ' מו"ר במועדים וזמנים (ח"ז סי' רנ"א) "ומה שמיקל החכמ"א שמותר גם בנעילת סנדל, ואין צריך לחנכו להתאבל כלל, צ"ע טובא שמסברא חייבין לחנכו גם בזה, ואולי דעתו דמאחר שמותר להם לאכול ולשתות בת"ב, שאין חינוך לצום בת"ב וכמ"ש, וס"ל דהאבילות והצום קשורים זה בזה, ע"כ אין בקטן חיוב אבילות לבד, ולא דמי לחולה גדול שאוכל ואעפ"כ חייב בנעילת הסנדל, דחולה לא נפטר מהחיוב להתאבל, אבל בקטן מאחר שאינו יכול לקיים מצות ת"ב כהלכתה, לא חייבו רבנן לחנכו באבילות לבד".

ד. אורחות רבינו מהחזו"א ח"ג עמ' קפ"ו אות ח' דרך נעליים מעור צריך נט"י אבל ד' הבא"ח שנה א' פ' דברים אות כ"ה כ' שצריך גם בנעליים לא מעור.

רחיצה וסיכה**דאודורנט**

ד) האם מותר למשווח דאודורנט מפני זיעה?

ת: צריך להיות מותר. וי"א ששיחה כשתייה ואסור גם בלי לתענוג ולמעשה אם יש צורך מותר לסמוך על המקילים.^ה

ליטול ד' פעמים למי שנוהג כגר"א

ה) האם מותר בט' באב ויוה"כ ליטול ד' פעמים למי שנוהג כל יום כגר"א?

ת: כן.

שטיפת כלים אחר חצות אם צריך כפפות

ו) שטיפת כלים בט' באב שמותר אחר חצות האם עדיף עם כפפות?

ת: מסתמא יותר טוב אבל אינו מחוייב.

ה. הנה בהל' יום כיפורים השו"ע מחמיר בענין סיכה להעביר הזוהמא (סי' תרי"ד סעי' א') "אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא; אבל אם הוא חולה, אפילו אין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו, מותר". אבל בהל' אבילות מיקל (סי' שפ"א סעי' ב') "סיכה כיצד, אסור לסוך אפי' כל שהוא, אם מכוין לתענוג, אבל אם הוא להעביר הזוהמא מותר; וא"צ לומר משום רפואה, כגון שיש לו חטטין בראשו". ונחלקו הפוסקים לענין ט' באב שכ' סי' תקנ"ד סעי' ט"ו "סיכה אינה אסורה אלא של תענוג אבל מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש". דד' המטה יהודה (דין ט"ו) דלהעביר את הזוהמא אסור כדין יה"כ. אבל הביה"ל דוחה דבריו וכ' שהשו"ע קיצר בלשונו ומותר להעביר הזוהמא. ולענין דאודורנט הגר"מ פיינשטיין התיר (עיי' מועדי ישרון ח"א עמ' קס"ח הע' קנ"ט, שמעתתא דמשה סי' תקנ"ד שמועות משה אות ו') "היות והוא משתמש בו רק כדי שלא להזיע אין זה אלא כמו סיכה לרפואה שמותר בט' באב". ואומרים בשם הגרשז"א שהתיר בצורך (עיי' הליכות שלמה בין המצרים פרק ט"ו הע' י' ופרק י"ד הע' נ"ו וע"ע עליהו לא יבול (ח"א עמ' ר"א אות שכ"ט) "אם אחרים ירגישו ריח רע כשהם עומדים לידה מותר לשים דיאודורנט, אבל אם לא ירגישו ריח רע, אז לא ראוי עיי"ש עוד. אבל הגריש"א אסר עיי' אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"א סעי' ט'.

ו. וכ"כ באורחות רבינו (ח"ב עמ' קל"ט, רז) מהחזו"א לענין יוה"כ.

ז. הנה יש בשאלה ב' נידונים, א' מלאכה בט' באב וב' רחיצה. לגבי מלאכה בט' באב מצינו ברמ"א (סעי' כ"ב) שכ' ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט; אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת ובשו"ע סעי' כ"ד כ' כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה ע"כ. לכן אין

הרחקות בט' באב ז) האם צריך להחמיר על ההרחקות בליל ט"ב?

ת: אין איסור הרחקות, ונגיעה ג"כ מותר אם אינו של חיבה.ה

לעשות מלאכה אפ' אחר חצות אא"כ יש בו צורך. וכ' הפוסקים שמוותר להדיח כלים אחר חצות כשיש צורך. ולגבי רחיצה מצינו במ"ב (ס"ק י"ט) שנשים המבשלות וצריכים לרחוץ הבשר מותר אף שממילא רוחצת ידיה. ועיי' מחזה אליהו (ח"א סי' פ"ז) שאין היתר אף שאינו מכווין לרחיצה של תענוג אא"כ בד' אופנים- לצורך מצוה, או בכדי למנוע הפסד, או בכדי להעביר לכלוך שמפריע לו (וכלשון השו"ע סי' תקנ"ד סע' ט' 'אם היו ידות מלוכלכות בטיט וצואה מותר לרחוץ להעביר הלכלוך) או שמדיח אוכלין וכלים לצורך סעודת הלילה. אבל זולתי אופנים אלו אין היתר וכ' בסו"ד "זאת תורת העולה מהנ"ל דאסור לנשים להדיח כלי סעודה מלוכלכים כאשר נתלכלכו ביום ת"ב עצמו מאכילת קטנים וכדומה. אא"כ הכלי נצרך לסעודת הערב. ואם רצונה עז לנקות כל הכלים אז יש לה עצה פשוטה ללבוש בתי ידים מגומי כדמצוי היום לרוב, ועיי"ז לא יבואו מים לידיה. ובאופן זה מותר לה להדיח הכל. וכבר נזכר עצה זו בדברי הט"ז סי' תרט"ז ס"ק א'. ויוצא שגם לדעתו אי"צ ללבוש כפפות אלא במקום ששוטף שלא לצורך היום. וד' הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"א אות ד') שכ' "ולמעשה אסור לרחוץ כלים עד חצות, רק לצורך קטן או חולה שצריך לאכול מותר לרחוץ לו כלים. ומי שרוחץ כלים וידיו נשטפות במים תוך כדי רחיצתם, מותר. ואין צורך ללבוש כפפות על היד".

ה. הנה ביוה"כ מצינו שיש איסור לישון במטה אחת ואפ' ליגע באשתו כמבואר בסי' תרט"ו סע' א'. וד' הט"ז דהאיסור נגיעה רק בלילה ולא ביום אבל המג"א חולק שהאיסור גם ביום. ולענין ט' באב השו"ע אינו מביא האיסור ליגע רק האיסור לישון במטה אחת (סי' תקנ"ד סע' י"ח) ודעת הט"ז שאין איסור כלל בנגיעה בט' באב אלא שהדרכ"מ כ' לעיין לקמן סי' תרט"ו דאסור ליגע באשתו כאלו היא נדה ואפשר דה"ה בט"ב ומוזבא במ"ב וכאן גם המג"א מיקל ביום ומוזבא במ"ב (ובשעה"צ שאם גם בתשעה באב הולכים מקשטות יש להחמיר בו אף ביום, כמו ביום הכפורים [מחצית השקל]). והנה אף שהמ"ב מחמיר לענין נגיעה אבל הערה"ש (סע' י"ז) מיקל וז"ל ונכון שלא יגע בה בלילה אבל ביום אין לחוש וגם בלילה אין לחוש רק לעולי ימים (פי' צעירים) ומעולם לא נזהרו בזה דישראל לא חשידי ח"ו עכ"ל וכן פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל במסורת משה (ח"ב או"ח אות ער"ב) וז"ל ושאל הרב א. פעלדער אם יש דין כזה [לאסור נגיעה] בט' באב. והשיב רבינו שלכתחילה יש להחמיר, אבל בעת צורך, יש להקל, ולומר שרק ביוה"כ, שהוא מדאורייתא, אז, אף אם תשמיש דרבנן, החמירו כ"כ, אבל בט' באב, שהוא בעצמותו דרבנן, הוי זה כתרי דרבנן, ולא החמירו כ"כ עכ"ל. וכל זה לענין נגיעה אבל לענין הרחקות כמו הושטה מיד לד' הגריש"א זצ"ל שמוותר (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"א סע' כ"ד, קרא עלי מועד פרק ח' הע' ל"ח) וז"ל "ובכל אופן, מותר להעביר מיד ליד באשתו הטהורה בליל תשעה באב". ודלא כהגר"ח ק זצ"ל שס"ל שיש להחמיר בלילה (כ"כ במכתב אלי בתשס"ט).

ש: במ"ב בהל' יוה"כ כ' דצריך להחמיר בהרחקות^ט ובהל' ט' באב כ' שיש להחמיר בנגיעת אשתו כיוה"כ, אולי כוונתו גם לענין הרחקות?

ת: המ"ב ח'י' פלא שצריך להחמיר על דבר שאינו כרת (דהיינו ביוה"כ תשמה"מ הוא דרבנן לדעת תוס' ולרמב"ם אפשר שהוא דאורייתא אבל אין כרת).

ש: האם לדעת המ"ב יש להחמיר בליל ט' באב?

ת: מסתמא.

ט. כן משמע מדברי המ"ב שכ' בסי' תרט"ו ס"ק א' "וכן בכל הפרטים שנתבאר ביו"ד סימן קצ"ה" ושם מבואר כל דיני ההרחקות.

י. אף שיש מקום ליחלק שרק ביוה"כ החמיר גם בהרחקות. למעשה, ד' מו"ר שגם ביוה"כ אי"צ להחמיר. עיי' בכ"ז בתשובות והנהגות ח"ג סי' קע"ח וז"ל חז"ל אסרו קריבה ביוה"כ רק במה שאסור מה"ת כעריות, כגון בנגיעת יד ביד, או לישון במטה אחת דהוי קריבה, אבל שאר הרחקות לא מצינו שעשו חז"ל אלא לאיסור כרת דנדה, ולא לאיסור תשמיש ביוה"כ שאינו אלא איסור עשה דעיניו, אפילו נימא שזהו מה"ת, ורק לזה כוונת המחבר במה שכתב שאסור ליגע באשתו ליל יוה"כ, והיינו בדרך חיבה או לישון עמה במטה, אבל מעולם לא מצינו שגזרו בזה כל דיני הרחקה. ומה שמביא המ"א בשם מהר"ל לנהוג עמה כל דין נדה, כוונתו רק לדיני קריבה כמו בנדה אבל לא לדיני הרחקה שלא שמענו על איסור כי האי, ונראה דגם למחצית השקל שאוסר הרחקה, היינו כשזהו דרך חיבה כמו מטות הנוגעות זו בזו, או שמציעה סדינים בפניו, או יושב במטה שלה, אבל לא מזכיר הושטה מידו לידה, שזהו רק גזירה שמא יגע, והוי הרחקה לאיסור נדה לבד, אבל לא בטהורה ביוה"כ"פ, וכמבואר. ומה שסתם במ"א בשם מהר"ל לנהוג עמה כל דיני נדה נראה שלא קאי על כל דיני הרחקה, אלא כגון ריבוי דברים, שמגיע לידי קלות ראש שמביא לידי עבירה, אבל לא הושטה מידו לידה. ומה שכתב בש"ע הגר"ז שצריך לנהוג עמה ביוה"כ כל הרחקות שנוהג עמה בימי טומאת נדתה, וגם שלא יגע בה, וכל שאר פרטים המבוארים ביו"ד קצ"ה, נראה דהיינו דוקא בנגיעה ולא בהושטה מידו לידה שאינו אלא גזירה שמא יגע, וכולי האי לא גזרינן. שרב מצאתי בלבוש שם שכתב ויזהר מלישן עם אשתו במטה, ואפילו ליגע בה יזהר כאלו היא נידה פן יבוא לידי הרהור וקרי, ודבריו חידוש שאוסר רק מפני הרהור וקרי, ולא כמו בנדה שהוא איסור עצמי משום קריבה, וזהו חידוש פלא. מיהו משמע בדבריו דהאיסור כה"ג רק בנגיעה שיש בזה חיבה, ולא כשמוסר מידו לידה מפתח וכדומה שאינו אלא הרחקה שמא יגע אף שאין בזה עוד חיבה, ויסודו מדברי רש"י בתשובה שהחמיר בנדה דוקא. אמנם אף למחמירין בזה נראה שכל זה אינו אלא ביוה"כ שיש איסור תורה, אבל בת"ב שאינו אלא מדרבנן ואין מלובשים בבגדי שבת די להחמיר בקריבה בנגיעה או שינה ולא בהרחקות, ואפילו הנוהגין ביוה"כ להחמיר וכדברי מחצה"ש הנ"ל, בת"ב אין להחמיר בזה וכמש"נ עכ"ל.

ישיבה על כסא**אם יש לעמוד באוטובוס**

ח) באוטובוס, האם ראוי לעמוד או שמותר אפ'י לכתחילה לשבת?

ת: מותר לשבת לכתחילה. יא

שיעור לגובה הכסא

ט) האם יש שיעור לגובה הכסא?

ת: טפח. יב

ישיבה ישר על הרצפה

י) האם מותר לשבת על הרצפה או יש להחמיר כדעת המקובלים?

ת: תשים איזה דף על הרצפה.

יא. וכ"ד הגריש"א זצ"ל (אשרי האישי או"ח ח"ג פרק ע"א אות ט"ז) וז"ל "הנוסע במכונית יכול לשבת על כסא גבוה, אפילו באוטובוס שאפשר לעמוד, מכל מקום כיון שזה טירחא לעמוד מותר לשבת. וגם בגלל שאין זה דרך תענוג ונוחיות. וכ"ש בטיסה במטוס שהישיבה במטוס היא מטעמי בטיחות".

יב. הנה המ"ב כ' סי' תקנ"ט ס"ק י"א שמותר להניח תחתיו שק או כר קטן וגם על ספסל נמוך למי שקשה לו לישב על הארץ. ולא נתבאר שיעור ספסל נמוך. וראיתי מביאים מס' אדני פז תקנ"ב ח' דרשאי טפח וכן הוא ע"פ משנה בכלים, ובגשר החיים לומד מכאן להל' אבילות אבל העיר שאין המנהג כן ויושבים גם על יותר מטפח. ויש שכ' פחות מג"ט ובס' אורחות רבינו (ח"ב עמ' קל"ח) כ' שהחזו"א ישב על כסא קטן ולא דקדק שיהא פחות מג"ט וכ"כ בהליכות שלמה שאי"צ לדקדק שיהיה פחות מג"ט אלא נמוך מהרגיל. ועיי' מש"כ מו"ר במועו"ז ח"ה סי' שמ"א בענין ההיתר לשבת על כסא נמוך וז"ל והמנהג כהיום בשעת אמירת איכה וכן באבל ר"ל לישב ע"ג כסא נמוך, אבל לא מדקדקין לישב ע"ג הארץ דוקא, ומהאחרונים שדימו לדין לבוד בעלמא, דהכי נמי ג' טפחים סמוך לקרקע כקרקע דמי, ודבריהם תמוהין שאין כאן מצוה ליגע בארץ דנימא בזה לבוד, רק יסוד החיוב לישב ע"ג הארץ מפני שכך דרך שפלות טפי, וא"כ מנלן להקל בכסא שאין בזה שפלות כמו ביושב ע"ג הארץ, אבל שוב מצאתי בירושלמי דדייק מהא דכתיב וישבו אתו לארץ ולא כתיב על הארץ דלא בעינן על הארץ רק סגי נמי סמוך לה וא"ש, ועיין בש"ך שפ"ז דבשעה שמנחמים אצלו ראוי לישב ע"ג קרקע ממש, ורק בחולה וזקן סגי בכר תחתיו ע"ש היטב, ואצלינו נהגו להקל היום כשמנחמין אצלו לישב בכר, וכן מקילין בת"ב וא"ש עכ"ל.

יג. עיי' ברכ"י תקנ"ב, ח' שצריך להפסיק בבגד בינו לבין הקרקע ע"פ קבלה. הו"ד בשע"ת תקנ"ט ס"ק ג'.

הנהגת מו"ר בשינה בלילה

יא) ישן על מזרון ושם אבן עם כרית (cushion) תחת ראשו.י

יד. עיי' שו"ע (סעי' ב') "ויש מי שנוהג לשכב בליל תשעה באב מוטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו".

וברמ"א (שם) "ויש לאדם להצטער בענין משכבו בליל תשעה באב, שאם רגיל לשכב בב' כרים לא ישכב כי אם באחד; ויש בני אדם משימים אבן תחת מראשותיהם, זכר למה שנאמר: ויקח מאבני המקום (בראשית כח, יא) שראה החורבן. מיהו עוברות שאינן יכולין להצטער, אינן חייבות בכל אלה. וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בת"ב בכל מה שאפשר". וכן נהג הסטייפלר זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמ' קל"ח אות ח') וז"ל "מו"ר (שליט"א) זצוק"ל ישן ע"ג מזרון וקר על הקרקע, ושם אבן תחת למזרון למראשותיו, ובשנה אחת שם אבן קטנה תחת הכר שישן עליו. (סי' תקנ"ה ס"ב ברמ"א). אמנם בתשל"ו הי' מו"ר חלש מאד שכב כל היום בת"ב ורק למנחה הלך לביהכ"נ והתיר נדר וישן במטה גם בלילה".

ועיי' מה שמסביר מו"ר במועדים וזמנים (ח"ה סי' שמי"ב) אם הדין שלא לישון על המטה מעיקר הדין או מנהג טוב וז"ל "בש"ע סימן תקנ"ה (ס"ק ב) איתא 'ויש מי שנוהג לשכב בליל ת"ב על הארץ ומשים אבן תחת ראשו' ע"ש, ומשמעות הדברים שאינו אלא מנהג טוב וחומרא בעלמא אבל אין לזה שורש ועיקר ע"פ הלכה, אבל דעת הגר"א זצ"ל בביאורו שם דמעיקר הדין אסור לאדם לישון על מטתו בליל ת"ב, שבת"ב כולנו אוננין וכמבואר במסכתא סופרים (ס"פ י"ח), ואונן אסור לישון אפילו במטה כפוייה רק שוכב על הארץ, וכן מפורש במחבר ביו"ד (שמ"א ס"ק ה') 'כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת הראש וכפיית המטה, אבל אסור לישיב או לישון ע"ג מטה אפילו כפוייה רק ישן ע"ג הארץ' ע"ש, וא"כ בת"ב נמי כיון שחל עלן אסורי אנינות אסורין מדינא מדרבנן לישון ע"ג מטה אלא ע"ג הארץ, וכן נהגו היום כמה מהמדקדקין שנוהגין תמיד ע"פ רבינו הגר"א זצ"ל שבליל ת"ב מניח המזרון על הארץ וישן ע"ג המזרון דכה"ג ודאי שרי וכמבואר בהגהות רע"א שם ביו"ד (שפ"ז) ע"ש ... אמנם רוב העולם ואפילו הרבה בני תורה לא נהגו בת"ב כהגר"א זצ"ל לישון ע"ג הארץ או מזרון, רק שוכבים במטה (בלי כר או בפחות כר), וע"כ דעתם שבתשעה באב גופא לא חל עליו דיני אונן כלל רק דאבילות, ואבל שרי לישון ע"ג מטה בזה"ז, והאחרונים נחלקו בזה"ז שאין נוהגין בכפיית המטה, והיינו לכוף כל המטות שיש לו בבית, אי אבל שרי לישון במטתו כרגיל או לא, ועיין בשו"ת יעב"ץ ח"א סימן (ק"א) שהמיקל בזה עתיד להתיר חייו, וכן ב'נחל אשכול' מחמיר מאוד גם בזמן הזה, ולדברינו מנהג רוב ישראל בת"ב לישון במטה שאין חיוב כפיית המטה בת"ב, נראה שגם באבל כיון שאין חיוב כפיית המטה בזה"ז ישן ע"ג מטתו כרגיל, ויש לחלק דאבל חמור דתיקנו בו חיוב כפיית המטה משא"כ בת"ב, וכמדומני שכן נוהגין באבל להקל".

החייבים והפטורים בצום

מעוברת

יב) אשה מעוברת בט' באב?

ת: אם היא יודעת בעצמה שהיא מאד חלשה או קשה לה בתענית אז אי"צ (אפ' להתחיל לנסות) אבל אם אינה חלשה כ"כ אז צריכה לצום. והוסיף שאם קשה לה כשמרגישה חולה אין צורך לשאול בכלל ויכולה לאכול והוסיף שאין להחמיר במעוברת שיש לה ולד שהרי אין הולד צריך להחמיר! טו

ש: מה הדין באשה אחר מ' יום (ולא הוכר עוברת)?

ת: ה"ה. טז

אשה ביום הראשון של החודש התשיעי

יג) אשה שתהיה ביום הראשון של חודש התשיעי בתשעה באב האם תתענה?

ת: אין להתענות.

טז. דין מעוברת מבואר בשו"ע סי' תקנ"ד סע' ה' שמתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ. ועיי' ערה"ש (ז) סתם מעוברת מתענה אא"כ חלשות וקרובות לחולי. וכ' מו"ר בח"ה סי' קס"ט שהיום נשתנה הטבעיים ולפעמים הצום מסכן את הולד מפני חולשתה ודינם היום לכה"פ כחולה שאין בו סכנה שיוחמר מצבו ע"י הצום שלא גזרו רבנן שגם אצלה יוחמר מצבה ע"י הצום שיש יותר סיכוי שתפיל וכן מצאתי באבן ישראל על המ"ב שבזמנינו מעוברת אסורה לצום גם בט' באב ואין כאן דין שיעורים (ומש"כ שאסורה להחמיר ע"ע נראה דהיינו טעמא מפני שיכולה להחמיר רק על עצמה אבל לא על הולד שעלול לינזק מהצום שלה) ובא"י שחם מאוד והיא חלושה מאוד בצום הרבה מורי הוראה מקילין מאד במעוברת. אמנם נהגו מורי הוראה להורות שרק במעוברת שהצום בעלמא קשה לה גם כשאינה מעוברת פטורה, אבל אם בעלמא הצום קל לה, מורין לה שתצום ורק כשתרגיש חולשה מיוחדת לא תמשיך אלא תאכל מיד, וכן אני נוהג להורות. עכ"ל עיי"ש עוד בענין איך לאכול ועוד פרטים. (וכן עיי' ח"ב סי' רנ"ג שכ' בסו"ד "והסברתי שאין רשות למעוברת להחמיר ע"ע לצום, שאין זכותה על העובר שמסתכן").

טז. עיי' מ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ג' מהיעב"ץ במור וקציעה שמעוברת היינו משהוכר עוברת "מ"מ אפשר דאפילו לאחר ארבעים יום ליצירת הולד נמי הוי בכלל מעוברת לענין זה אם מרגשת צער וכו'".

ש: מה הטעם שלא תתענה הרי אפ' אם זה יגרום לה ללדת אבל בחודש התשעי אין סכנה?

ת: זה יכול לגרום שתלד כשהיא חלשה לכן אין להתענות."

ש: האם היא תאכל שיעורים?

ת: אין לה לאכול יותר מתבשיל אחד בסעודה אחת (אבל לדוגמא, מותר לאכול בבוקר ובערב בכל סעודה תבשיל אחד)."

יז. כ' מו"ר בסי' בח"ה סי' קס"ט כ' שיש פוסקים שלא הקילו בחודש התשעי כיון שלא איכפת לן אם תלד שאין בזה סכנה. אבל מסיק שבחלושה יש לצדד שיתכן שאם תלד כשהיא חלשה מהצום תסתכן יותר בלידה וכו' וכיון שמחמיר מצבה ע"י הצום פטורה לצום. וכו' שבעיקר יש לפטרה משום שאף שאין סכנה בולד שנולד לפני גמר החודש התשעי אבל אסור לזרז ולמהר הלידה דקים לן שנגמור אבריו רק כשבטבע עומד לצאת ועד אז אבריו רפויים (ופטורה לצום שמחמיר מצב הולד) ולכן המיקל בחלושה יש לו על מה לסמוך. (ומיהו בגמור החודש תשעי שכבר נגמרו אבריו נראה שצריכה לצום אם ברור שלא יזיק) עכ"ל. (א.ה. יש לעיי' שאם הטעם שתסתכן כשתלד בחולשה, לכאו' גם בסוף החודש צ"ל פטורה. ונראה שכיון שכ' מו"ר שיעקר הטעם לפטור הוא מחמת הולד שעדיף ללדת רק כשבטבע עומד לצאת א"כ אין לפטור בסוף החודש התשעי, שנקט טעם זה כעיקר מהלכה).

יח. עיי' ביה"ל (סעי' ו' ד"ה דבמקום) שס"ל דיש דין שיעורים בט' באב "עיי' בספר פתחי עולם דבמקום שאין המחלה של חלערי"א חזקה ח"ו יאכל פחות מכותבת בכדי אכילת פרס וכן בשתיה כמ"ש השיעורי' בשו"ע סימן תרי"ח (כך יש להורות לשואל בט"ב שבזה לא נעקר התענית לגמרי ורחמנא ליבא בעי) וכו' ע"כ. [ואגב, בשבט הלוי העיר שבמק"א בסי' תקס"ח כ' שיעור כזית ובשד"ח מביא מח' אם השיעור בט' באב הוא בכזית או בכותבת]. וכן עיי' חת"ס (או"ח סי' קנ"ז ד"ה ועדיין) שהחמיר וכן המרחשת (ח"א סי' י"ד סוף אות ד') כ' "וזכורני כשהייתי חולה בתשעה באב והי' קשה עלי התענית נהגתי בעצמי לאכול פחות פחות מכשיעור כדי שלא אהי' מאבד תענית של אותו יום שהיא מדברי קבלה, וחמור כשל יוהכ"פ".

אבל הרבה פוסקים כ' שאין דין שיעורים עיי' ערה"ש (סוף סעי' ז') – וז"ל "פחות מכשיעור לא שייך בט"ב שהוא מדרבנן". וכן הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"א סעי' מ"ד, סעי' מ"ה, סעי' מ"ט) "חולה אינו צריך מדינא לאכול פחות פחות מכשיעור, ואינו דומה למש"כ בביאוה"ל, דבזמן מגיפת החולירע שנפסק למי שלא הי' חזק כ"כ, שיאכל פחות מכשיעור, דהתם איירי בבריאים שעשו כן כדי שלא יחלו, אבל מי שחלה כבר, אין בו דין אכילה פחות מכשיעור" וכו' בשבט הלוי (ח"ד סי' נ"ו, ח"ט סי' קל"א אות ג', ח"י סי' פ"א עניני ת"ב אות א') שכ' וז"ל ומה שהביא מבה"ל סי' תקנ"ד כבר אמרתי הרבה פעמים שאין דין ח"ש בט' באב כסתימת כל הפוסקים, ודברי הפתחי עולם שהביא הבה"ל ענין אחר הוא בחולי הקולרע ר"ל שאוכלים הבריאים רק למנוע, ומש"כ הבה"ל שם שיש כן ליעץ למי ששואל בט' באב לאכל זה אינו

יום לפני החודש התשיעי ואשה שיש לה לפעמים צירים
יד) אשה מעוברת שתהיה יום לפני החודש התשיעי שלה בט' באב האם
צריכה להתענות?

ת: צריכה להתענות ואם מרגישה לא טוב, שתאכל.

ש: הרופא חשב שלא להתענות כיון שיש לה לפעמים צירים?

ת: אם הרופא אומר שלא להתענות אז לא מתענים.

ש: אבל שמעתי שיש רופאים שלא עושים עסק מזה (לא איכפת להם) אם יש צירים?

ת: לא משנה, אי"צ אומד, אי"צ לחקור אצל רופאים. אם דבר זה הוא חשש אין להתענות."

תענית לקטנים

טז) מה הדין תענית לקטנים (והאם יתענו עכ"פ תענית שעות)?

ת: לא מתענין, אין תענית שעות בט' באב (וכ"ש שאר תעניות).?

מעיקר הדין, רק בגדר מה טוב אם אפשר שלא לעקור התענית לגמרי וכעין דברי ח"ס הנ"ל אבל בנ"ד זה לא שייך כלל".

ועיי' בכ"ז במש"כ מו"ר בשו"ת ח"ב סי' רס"ד ובמועדים וזמנים ח"ז סי' רנ"ב ובהג"ה שם ובעוד מקומות שכ' שבט"ב אין דין אומד ואי"צ שיעורים (מביא כן מהגרי"ז זצ"ל). ועיי' עוד בח"ב שם שמחלק שאם אינו חולה ממש אלא שהצום יזיק לו שיאכל וישתה רק כפי צרכו לבד. ומש"כ שאסור ביותר מתבשיל אחד בכל סעודה בטי באב עיי' ח"ב סי' רס"ד שמסביר שאם בסעודת המפסקת אסור בב' תבשילין כ"ש בת"ב עצמו ובח"ג סי' קנ"ט מאריך לבאר ענין זה ביתר ביאור ואם יש דיני אנינות או אבילות בט' באב עיי"ש.

יט. אגב, ראיתי בס' אמרי שלום להגאון ר' שלום שפירא שליט"א ח"ב סי' נ"א שכ' שאשה שיש לה צירים שאסור לה לצום עיי"ש.

כ. המ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ה' כתב שקטן עד גיל י"ג שנה וקטנה עד גיל י"ב אין חיוב לחנכם לצום בת"ב אפילו תענית שעות. וכן בערה"ש (סעי' ז) כ' "וקטנים אינם מתענים כלל בט"ב אפילו תענית שעות. ועיי' באר משה (ח"ח סי' צ"ה אות ב') וז"ל כ' בספר כה"ח (סי' תקנ"ד אות כ"ג) וז"ל ולענין קטנים אם יש לחנכם להתענות לפני שנה או שנתיים כמו ביוה"כ (לקמן סי' תרט"ז) עיין בערה"ה אות ב' שכ' דבתענית דרבנן אין להחמיר משום חשש סכנה אבל בחינוך שעות דלא שייך סכנה יש לחנכו אף בשאר תעניות ודלא כהמט"י בסעי' א' ועיי"ש וכ"כ בית הלל ביו"ד סי'

שאר האיסורים של ט' באב

איסור לימוד תורה

אמירת תהילים

טז) האם מותר לומר בט' באב תהילים שאומר כל יום?

ת: החזו"א התיר ויש מחמירים. ויש שכתבו שמי שנוהג להגיד כל יום, שיאמר מוקדם או למחרתו. למעשה, אני שקורא תהילים כל יום, אומר תהילים (ולא זכור לי אם אמר אחה"צ אבל כמדומני שכן אמר).^{כא}

תהילים בלילה בשעת סכנה

יז) אצלינו בליל ט' באב אמרו תהילים בגלל המצב המסוכן של המלחמה (אב תשע"ד). האם זה מותר?

ת: איך ווייסט נישט (אצל מו"ר לא אמרו).^{כב}

רס"ה, ובשם החי"א כ' המ"ב (סי' תק"ן סק"ה) שאין לחנך אפילו בן י"ב שנה, אבל לא נהגו כן ומחנכין לשעות ע"כ. אבל כאמור, ד' מו"ר להורות כמ"ב שאין חיוב חינוך בכלל בתענית, גם לא תענית שעות.

כא. נחלקו הפוסקים אם מותר לומר תהילים בט' באב. המ"ב (ס"ק ז') מביא המג"א שמותר במנחה ושוב כ' שבפזנא נהגין לומר למחרתו של אמש ושל היום "וכן נכון". ועיי' מש"כ מו"ר בח"ה סי' ש"ט אות ח' שמביאים שהחזו"א התיר לאבל וכן המנהג להקל וכ' עוד שיש לאמרה בכוונה כאמירת בקשות ולא בקריאה בעלמא שדינה כלימוד התורה. ועיי' בח"ז סי' ס"ו אות ו' שמבאר המח' אם מותר לומר תהילים או לא שתלוי בפלוגתא אם מותר לומר פסוקים דרך תחנונים לפני ברה"ת עיי"ש ומביא מה שאומרים בשם החזו"א שהתיר לאחותו לומר תהילים בט' באב די"ל דרך לנשים התיר ולאדם שילמד במקום זה בדברים המותרים י"ל שלא היה מתיר ורק לאשה שאינה יכולה ללמוד התיר. ועיי"ש עוד שאם יש למישהו קביעות לומר כל יום יכול לומר כפי קביעותו גם בט' באב. (ומה שכ' מו"ר שיתכן שלא היה החזו"א מתיר גם לאיש עיי' מש"כ הגר"ח ק (הע' על ס' קרא עלי מועד פרק ח' אות ל"ד) "יתכן שלא התיר החזו"א אלא לאשה כי יש סתירות בזה" וכן עיי' בס' נחמת ישראל וז"ל ומה שכתב בארחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ב אות כ"ו שהחזו"א התיר גם לבנו הגר"ח ק לומר תהילים, כתב לי מו"ר הגר"ח ק צ"ל וז"ל: אינו נכון, אני לא שאלתי, רק לאמי התיר יתכן שלאיש לא היה מתיר, עכ"ל).

כב. עיי' רבבות אפרים ח"ג סי' שס"ח ד"ה ואבל, שמעתתא דמשה שמועות משה אות א' בשם הגר"מ פיינשטיין צ"ל שלא התיר אפילו לצורך חולה.

ללמוד פרק אין מגלחין כולו ועם תוס'

יח) האם מותר ללמוד פרק אין מגלחין כולו גם הסוגיות שמדבר לענין חוה"מ?

ת: כן מותר. גי

ש: מותר ללמוד עם תוס'?

ת: די לנו ללמוד עם רש"י.

ללמוד הלכות אבילות וט' באב

יט) מותר ללמוד בט' באב הל' אבילות?

ת: כן. גי

ש: הל' ט' באב?

ת: כן. גי

כג. השו"ע (סי' תקנ"ד סעי' ב') מתיר ללמוד פרק אין מגלחין אע"ג שיש בו כמה דיני מנודה ומוחרם כמבואר במ"ב (ס"ק ד') אלא שראיתי ברבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ו אות ב') שרק החלק של אבילות ונידוי ולא של חוה"מ. אבל עיי' נטעי גבריאל (בין המצרים פרק ע"ה הע' ז') שמתיר כל הפרק וז"ל "לבוש ס"ב, תשובת מהרי"ל סי' ר"א, מג"א סק"ד וקשו"ע סי' קכ"ד ס"ה, ומוכח שם דכל הפרק מותר ללמוד, אע"פ שיש שם דינים אחרים".

כד. עיי' שו"ע בהל' אבילות (יו"ד סי' שפ"ד סעי' ד') "אבל מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבילות". ועיי' הערה הבא שאין ליחלק בין ט' באב ואבילות.

כה. עיי' נטעי גבריאל פרק ע"ה סעי' ו', הע' י', הע' י"א) "מותר ללמוד בהלכות ת"ב [לקט יושר עמוד ק"]. ואמר לי הגרשז"א זצ"ל בכבודו, אשר אחד בא לפניו ושאלוהו האם רשאי ללמוד בספר נטעי גבריאל על הלכות בין המצרים וענהו שמותר, ומסר לי בנו הרב ברוך זצ"ל שאביו עשה מעשה בעצמו ועיין בנטעי גבריאל הלכות ביהמ"צ בת"ב. ובשבילי דוד סי' תקנ"ד העיר דלמה בהל' אבילות כתב בשו"ע דמותר לאבל ללמוד הל' אבילות, ואילו בהל' ת"ב לא כתב דמותר ללמוד הל' ת"ב, ובקונט"א שם מסיק דמותר ללמוד הל' ת"ב, וכן בהלכות אבילות [כ"כ מהרי"ל הל' ת"ב, ובמהרי"ל (הוצאת מכון ירושלים תשמ"ט) הוסיף נראה דמותר ללמוד הל' שמחות בת"ב, דלא גרע מאבל על מתו דמותר ללמוד הל' שמחות עכ"ד, וכ"כ שו"ת ח"ס יו"ד סי' שמו"ו]."

לימוד מוסר בט' באב**כ) האם מותר ללמוד מוסר בט' באב?****ת: כן.****ש. מה הדין בפסוקים המובאים שם?****ת: מותר לקרוא אותם.²****מלאכה בט' באב****כא) האם מותר לכתוב ס"ת ומזוזות בט' באב?****ת: אחר חצות. אין איסור כיון שאינו מכוון ללימוד תורה. אבל לכתחילה אין לכתוב.²**

כו. ברבבות אפרים ח"א סי' שפ"ו מביא הגר"ש דבליצקי זצ"ל שהחמיר וז"ל "ספרי מוסר בט"ב אף שבשד"ח אבלות סימן כ"ה כתב משם הנוה שלום להתיר באבל. וא"כ ה"ה בט"ב עיי"ש. לדעתי הדבר אסור בהחלט דאין ספר מוסר שאין בו מקראות ומאמרי חז"ל ואפשר שגם הרב נוה שלום לא התיר אלא ספרי מוסר הבנויים על רעיונות מוסריים ללא ציטוט מאמרי חז"ל (אם ישנם כאלה)". וכן מובא שם מהגר"ח"ק "ספרי מוסר שמובא שם פסוקים ומאמרי חז"ל אסור". אלא שבמאירי כ' שמותר (מו"ק דף כ"א, לענין אבילות) וז"ל "ויראה לי שלא נאסרו דברי תורה לאבל אלא דרך לימוד וגירסא אבל לעיין בספרים המעוררים לבו של אדם לתשובה לא נאסר ולא עוד אלא שראוי לעשות כן". וכן בשד"ח (אסיפת דינים מערכת אבילות סוף סי' כ"ה, לענין אבילות) כנ"ל. וכן פסק הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"א סעי' כ') "גם ללמוד בספרי מוסר מותר, אף על פי שיש שם אגדות ומדרשי חז"ל, הואיל ואין הכוונה ללימוד אלא להתעורר לתשובה ותיקון המידות, שזהו חובת היום בתענית".

כז. הנה בעצם דין כתיבה וכתובת ד"ת עיי' בה"ל (סעי' כ"ב ד"ה על) "ולענין כתיבה בא"ר בשם שכנה"ג להקל והמטה יהודא דעתו דלענין כתיבה הוא כמו בחוה"מ ע"ש" ובשע"ת (ס"ק י"ג) כ' "ונראה דמי שנתחדש לו איזה חידוש אין לכותבו בט"ב אע"ג דבח"ה כתבו להתיר שאני ט"ב דשמחה היא לו כשכותב חידושי תורה וגם שאינו רק יום א' ואין חשש שישכח". ועיי' מסורת משה (ח"ב או"ח אות רע"א) מהגר"מ פיינשטיין זצ"ל "בסימן תקנ"ד סעיף א' כתב 'ואסור לקרות בתורה וכו'' ובסעיף ס"ב, כתוב 'ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט' והרב א' פעלדער שאל רבינו האם מותר לכתוב, נגיד איגרת, בט' באב, או מותר לכתוב חידושי תורה, או דיני תורה, והשיב רבינו שלכתוב דברי תורה, גם אם יש בזה חשש של שמא ישכחו, אסור, דכל היום אסור בדברי תורה. ואם זה כפסק, בלי טעמים, שנוגע לט' באב, או שסתם רוצה לכתוב איגרת, אז אחר חצות יש להקל, אבל מקודם חצות כדאי להחמיר".

והנה בענין כתיבת סת"ם יש צד להקל שהרי עיי' סי' מ"ז סעי' ג' שצריך ברה"ת לפני כתיבת

רופא לעבוד בבוקר בט' באב

כב) רופא שאל: הוא עובד במרפאה שאומרים לו שצריך לעבוד בט' באב האם זה מותר גם בבוקר?

ת: כן, זה בסדר.

[מו"ר לא חקר איזה סוג רופא הוא, ולא כל הרופאים הם כ"כ חיוניים, ובכ"ז התיר. ושוב שאלתי מו"ר השנה תשפ"ד למה התיר וענה משום שכל רופא יש לו איזה צד פיקוח נפש.]

שאלת שלום

כג) איך עונין טלפון בט' באב בלי איסור שאלת שלום?

ת: הלו איך אני יכול לעזור ("hello what can I do for you") וכן שאלתי עוה"פ ואמר מותר להגיד הלו).

שאלתי שראיתי מי שכ' שאסור להגיד הלו כשעונין הטלפון ואמר מו"ר שאין זה נכון. כ"ה

ד"ת אבל בביה"ל יש צד שהכותב להרוויח ממון כסופר סת"ם אי"צ ברה"ת אפ' אם מוציא הדברים בפיו אלא שכ' ש"ל דרך בכתובה אי"צ כוונתו להרוויח אבל י"ל בדיבור ממש אפ' כוונתו להרוויח צריך ומסיים צ"ע ולמעשה פוסק הביה"ל שיש להחמיר לומר ברה"ת לפני הכתיבה. א"כ י"ל דה"ה כאן שאסור כדן ד"ת. ועוד שיר"ש יש לו להמנע ממלאכה כל היום עיי' חיי"א כלל קל"א הל' ט"ו וקיצור שו"ע סי' קכ"ב סע' ט"ו ועיי' מ"ב (ס"ק מ"ט) "היינו אפילו במקום שנהגו לעשות ואפילו לאחר חצות ומשמע מגמרא דוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מהאבילות. וע"כ אף שמוותר לישא וליתן אחר חצות לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות" ועוד שבכל מלאכה אינו רואה סימן ברכה כמבואר בשו"ע. וד' מו"ר כיון שאין כוונתו ללימוד מותר מדינא אחר חצות אבל לכתחילה אין לכתוב.

כה. הנה דבר זה מאד נפוץ בעולם שאסור וכן ראיתי בס' אחד שכ' שאסור ובמקורות כתב: "פשוט". אבל אין כן דעת הרבה פוסקים וכן התיר הבאר משה (ח"ו סי' ק"ו, אבל עיי"ש שכ' אין לשנות המנהג שלא לומר ויש לעיי' דאולי כשעונה הטלפון ואומר "הלו" יתכן שבזה אין אפ' ענין שלא לעשות כן, שאינו דומה לנכנס מישהו לחדר ואומר לו האבל הלו (שזה הנידון שם) דאולי זה יותר גרוע (ובכל זאת התיר את זה מן הדין), וכן הפסק שאמר לי מו"ר הגיע לאזני הגאון בעל המנחת חן הרה"ג ר' נח אייזיק אהלבוים שליט"א וכ' על זה תשובה שלימה להתיר כד' מו"ר עיי' מנחת חן ח"ג יו"ד סי' פ', ונדפס בספר חוקי החיים על הלכות אבילות לידידי הרה"ג ר' יעקב סקוצילס שליט"א (מחבר ספרי אהל יעקב ומרבני בית הוראה יד הרמ"ה

סדר התפילות בט' באב

קינות

אם צריך לומר כל הקינות

כד) האם צריך להגיד עם הצבור ובקצב שלהם והאם חייב לומר כל הקינות?

ת: אי"צ (בקצב שלהם) וגם אי"צ לקרוא כולם, העיקר לעסוק באבילות ואם אומר ב, ג, קינות לזמן ארוך זה ג"כ טוב.יט

בלשון שמבין

כה) האם יש להגיד קינות בל' שמבין (הרבה אנשים לא מבינים)?

ת: לקרות בלשון ולהסתכל בפירוש.

קינה לשואה

כו) האם רבינו אומר בעצמו הקינה לשואה (בשו"תל רבינו כ' שאין לקבוע

כן כתקנה לצבור אבל השאלה אם רבינו אומר את זה בעצמו)?

ת: לא.

וראש כולל כולל להוראה). ואין מקום כאן להביא כל דבריו, אבל בסוף דבריו אחר שביאר שיטות הראשונים בסוגיא כ' לא מיבעיא לשיטת הרא"מ ב"ר יוסף ז"ל דס"ל דמותר להאבל לומר אפילו "לך לשלום", כיון שאינו שואל בשלומו להדיא (כגון האיך אתה שרוי בשלום), א"כ כ"ש דמותר להאבל לומר המילה "העללא", אלא לפי שיטת הריטב"א (הובא לעיל באות ג'), דס"ל דאפילו אמירת "לך לשלום" אסור אעפ"י שאינו שואל בשלומו ממש, מ"מ אמירת "העללא" מותר, ואינו בכלל זה, וכו' [ד] אין זה כלל לשון של התעניינות בטובתו של חברו- אלא רק לשון הכרה בין בני אדם לפתוח איזה שיחה ביניהם, וא"כ שרי לכו"ע ע"כ.

כז.) וכן אמר הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פרק ע"א אות ל"ג) שמוטב מעט בכוונה והבנה מהרבות בפחות כוונה והבנה.

ל. עיי' ח"א סי' ש"ל וז"ל שמעתי מפקפקים בזה שאין בכחו לתקן תקנות חדשות. ודאי כן הוא, אבל לדעתי אם גדולים או אדמוורי"ם תיקנו איזה נוסח לקהילתם בלבד וממליצים לאומרה בתשעה באב לזכור השואה אין בזה נדנוד חשש, ואדרבה ראוי לזכור ולא לשכוח החורבן הנורא ר"ל. שרואים גם שהכניסו בתוך הקינות בת"ב על חורבן הבית גם קינות מיוחדות לחורבן קהילות בימי הביניים, אף שלא נהרגו כמו בזמנינו, כ"ש בדורנו בעו"ה שרוב מנין ובנין חרידי עם ה' נשרפו ונחנקו, הזמן המתאים להזכיר זאת היינו בת"ב דוקא וכמבואר בקינות, נאה ויאה הדבר להתאבל אז גם ע"ז. אכן אם יאספו רבנים לתקן בזה תקנה כללית לחייב כל קהלה לומר איזה נוסח יש למנוע הדבר, שאין אנו ראויים בדורנו לתקן שום תקנה לבית ישראל, כי אם מתקנים

אמירת קינות בעמידה

כז) האם מותר להגיד את הקינות בעמידה כגון מי שמתעייף ורוצה להמשיך בעמידה? לא

ת: יכול לעמוד (לכתחילה אכן יש לעמוד אבל כאן אין מה לעשות ומותר להמשיך ככה). לג

אמירת קלי ציון ועריה בעמידה

כח) בקינה קלי ציון ועריה נהגו לעמוד. אבל לכאורה צריך לשבת בעת אמירת הקינות?

ת: יש בו גם נחמה, שמדבר על הגאולה. אבל לא כולם עומדים. אנחנו עומדים וכך נהגנו בישיבה. לג

איכה

ברכת איכה בישיבה

כט) ברכת איכה אומרים בישיבה?

ת: כן. לד

ש: אבל זה ברכת המצוות?

ת: כיון שקוראים בישיבה, גם מברכים בישיבה. לה

תקנות אנו מסכנים לעתיד שידרשו מאתנו כל מיני דרישות לתקנות, וזה זמן רב החלטנו שאין אנו ראויים לכך וראוי לישאר כן. ואין בידינו היום לתקן תקנות עיי"ש עוד.

לא. עיי' מוענו"ז ח"ה סי' שמ"א שמסביר מו"ר החיוב לשבת בעת אמירת הקינות שרק בישיבה מיקרי מתאבל עיי"ש ומוסיף דלפי"ז גם אחר חצות מי שממשיך לומר קינות אומרה כשהוא יושב ע"ג הקרקע.

לב. ודלא כס' אחד שראיתי שכ' שאם צריך לעמוד בגלל שכואב הגב וכו' אין להמשיך באמירת הקינות בעמידה.

לג. ובהליכות שלמה (פט"ו, ארחות הלכה סוף אות 31), הובא שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל תמה על מנהג זה ע"ש . ובס' דרכי חיים ושלום (סימן תרע"ט) הובא מנהג האדמו"ר ממונקאטש שגם הפזמון אלי ציון ועריה וכו', אמרו החזן וקהל כנהוג רק בישיבה.

לד. ויש לציין שפעם ענה לי שיש בזה שאלה ובצבור ראוי לעמוד משום כבוד הצבור.

לה. אבאר בקצרה הלכה זו בס"ד. בטור סי' ח' כ' שיתעטף בציצית מעומד ובב"י יש ב' טעמים לעמוד א' משום גז"ש לכם לכם מספה"ע (ובלבוס שיש לעמוד גם בעת הברכה מהאי טעמא)

קריאה ביחד עם הבעל קורא

ל) רבינו מסתפק אם קורא איכה ביחד עם הבעל קורא. איך רבינו נוהג למעשה?

ת: אני קורא ביחד עם הבעל קורא.ל

ועוד ע"פ ירושלמי דברכת המצוות מעומד עיי' בב"ח בביאור הדבר. והנה המג"א ס"ק ב' מק' מהפרשת חלה שמפורש במשנה שאפשר לברך בישיבה עיי' ש מה שתי'. ובחכמת שלמה מחדש דכל הדין לעמוד הוא רק במקום דבעינן לעמוד אף בעשיית המצוה עצמה אבל מצוה שאי"צ לעמוד, אי"צ לעמוד בברכתה. ולכאן' תלוי בחקירה אם הברכה הוא דין חייוני מהמצוה ודין בפנ"ע או שהוא חלק מצורת ודיני המצוה. ולצד השני רק כשהמצוה עצמה בעמידה הברכה נמי צריך בעמידה כיון דהוי חלק מהמצוה (כן ביאר בן דודי היקר האברך המופלג הרה"ג ר' שלמה שפירא זצ"ל בקונטרס ברכות טוב סי' ה'). וחזינן שנחלקו הפוסקים בדבר זה. דעיי' א"ר דדין העמידה בברכה הוא משום דין המצוה, דכל המצוות הוו כעבודה שהוא בעמידה, וכדין המצוה כך הדין בברכה. ולכאן' ס"ל כמש"כ הפנ"י מגילה כא. דאי"צ לעמוד אלא היכא שהמצוה נמי בעמידה. אבל הפמ"ג (א"א ס"ק ב') חולק על הא"ר שהוא דין בפנ"ע וגם היכא שאי"צ עמידה במצוה, הברכה צ"ל בעמידה. וכ"ה ד' המג"א או"ח תר"צ דגם במגילה הברכה בעמידה אף שהמצוה בין עומד בין יושב. (עיי' בכ"ז בס' שומע כעונה סי' ח' אות י"ג וס' דברי המצוות סי' מ"א).

מור"ר כ' בשו"ת ח"ג סי' רכ"ו להחמיר כד' המג"א לעמוד בברכת קריאת מגילת אסתר כיון שיש בו הזכרת שם שמים צריך לעמוד למען כבוד השם הגם שעושה המצוה בישיבה אבל בח"א סי' קע"א לענין ברכת ענט"י לסעודה בעמידה מביא הצד לעמוד מחמת דהוי ברכת המצוות אבל גם מביא חולקים שאי"צ לעמוד ומסביר כיון שהאכילה בישיבה גם הברכה אפשר בישיבה. ועיי' הל' הגר"א ומנהגיו שמביא דעת הגר"א שלא ס"ל האי דינא לעמוד בברכת המצוות אלא היכא שיש את הגז"ש. וע"ע במועו"ז ח"ח סי' קפ"ב בענין עמידה בברכה לשאר מגילות כקהלת ושיר השירים, ומחלק דרק במגילה שהוא חיוב על כל יחיד חייב לעמוד, משא"כ שאר מגילות הוי חובה על הצבור ודומה לקריאת התורה דהשומע אינו חייב לעמוד. וגם מביא ד' הפנ"י שאי"צ לעמוד היכא שהמצוה בישיבה. עכ"פ ע"פ זה מבואר ד' רבינו שאי"צ לעמוד בברכת איכה.

לו. עיי' ח"ג סי' קנ"ח מש"כ מור"ר וז"ל ומסברא אמינא דאף ששומע כעונה, מ"מ כאן המצוה היא לא הקריאה, אלא האנינות שבוכה ומתאונן, ושומע כעונה לא סגי לזה, ולכן נראה דעל השומע היה ראוי לומר בלחש עם הקורא כדי להתאונן, ולא דמי לשאר מגילות שדעת מרן הגאון דבריסק זצ"ל שצריך דוקא לשמוע דליהוי קריאה דציבור, שכאן קורא המגלה מדין קינות, עיין במ"ס שם. אכן הפוסקים סתמו ולא הביאו לומר בעצמו, ומשמע שגם בזה סגי בהלכה דשומע כעונה לצאת חובת אבלות וקריאת איכה, וצ"ב. וכ"ה במועו"ז ח"ח סי' שמ"א.

ביום

הנהגת רבינו

לא (מו"ר מקפיד לומר איכה גם ביום. ל')

מגילת איכה ממגילה כשירה ביום

לב (ביום אומרים איכה ממגילה כשירה?)

ת: אני סובר שאין להגיד מנביא (מקלף). ועדיף לומר בצבור מביחידות. ל')

אם עדיף לצאת כשקורין בצבור ממגילה כשירה

לג (רבינו כ' דעדיף שלא לקרוא ממגילה כשירה ביום שנכנס לחשש ביטול ברכה כשקורא בצבור. מה הל' למעשה אם יש צבור שקורין המגילה מקלף, האם עדיף לצאת ולקרוא לבד?)

ת: יקרא ביחד אתו ויכוון שלא לצאת עם קריאתו, רק עם קריאת עצמו.

סדר התפילה

קריאת שמע על המטה

לד (האם אומרים ק"ש על המטה כולו עם כל התהילים של סדר ק"ש על המטה בליל ט"ב?)

ת: כן כולו. ל')

לז. לא מובא בראשונים לומר איכה ביום ולא מוזכר בב"י ולא בדרכ"מ אבל באבודרהם כותב שקורין איכה ביום. וכ' השל"ה שטוב שיקרא יחיד גם ביום ומובא במ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ב' וכ"ה בערה"ש שכך המנהג וכ"ה בלוח ארץ ישראל.

לח. עיי' מש"כ מו"ר בח"ג סי' קנ"ח וז"ל ביום ת"ב נהגו אנשי מעשה לקרוא עוד פעם, אבל בלי ברכה, ומתוך מגילה כשירה, ולדידי צ"ע טובא, דנראה שקריאת איכה אינו חיוב גמור מדרבנן כמו הלל ומגילה, רק איתא במסכתא סופרים כשקורין מברכין, וסיבת הברכה אינו החיוב רק הקריאה בציבור, וכיון שיש הפסק מלילה ליום לכאורה ראוי לברך שוב כשקורין את המגילה ביום בציבור, ואם קורין ממגילה ביום נכנסים לחשש שמבטלין בזה הברכה שחייבין לברך כשקורין ולא מברכין, ולכן לענ"ד עדיף לקרות ביום מתוך חומש או מקינות שבזה בודאי אין ברכה, שאין קוראין מתוך מגילה. עיי"ש עוד.

ומש"כ דעדיף בצבור מביחיד, אף שכי' המ"ב שטוב לקרות "ביחיד" אבל עיי' יסוד ושורש העבודה שמבואר שטוב לקרות בצבור.

לט. הגר"ח ק"ס"ל דלא אומרים כולו (קרא עלי מועד פרק ח' הע' ל"ג) "כמדומה שא"א רק פרשה

ברכת שעשה לי כל צרכי

לה) בברכת השחר, בענין ברכת שעשה לי כל צרכי א"ל מו"ר שאינו מברך כל עיקר (וגם לא בלילה אח"כ כששובש נעליים). והוסיף שזה בגלל שאינו לובש נעלי בית בכלל, אבל מי ששובש נעלי בית וגם אינו מבוייש לצאת לרה"ר עמהם מברך, אבל אם אינו לובש נעליים שהיה יוצא לרחוב עמהם אין לברך.^מ

ברכת המעביר שינה

לו) האם מברכים המעביר שינה?

ת: רק לנקות פינות העין ודי בזה. וכך א"ל שנוהג בעצמו.^{מא}

ראשונה בידך והמפיל". אבל ברבבות אפרים (ח"א סי' ש"פ אות ד') כ' "נראה דבליל תשעה אומרים ק"ש שעל המטה, ואף שזה תלמוד תורה. אבל הלא בתפילה מזכירין, ואין חשש וטעמו היות שזה מסדר התפלה".

מ. הנה נחלקו האחרונים אם לברך ברכת שעשה לי כל צרכי בט' באב שאינו לובש נעליים המ"ב (ס"ק ל"א) פוסק לברך וז"ל והנה אף על פי שאסור בט"ב וביוה"כ בנעילת הסנדל מ"מ הסכימו הרבה אחרונים שיוכל לברך ברכת שעשה לי כל צרכי ע"כ. ומו"ר מביא כמה פעמים דעת הגר"א שאין לברך שעשה לי כל צרכי בט' באב עיי' ח"א סי' ו' ובהלכות הגר"א ומנהגיו, אבל עיי' ארחות רבנו (ח"ב עמ' קל"ט אות ט"ו) "אמר לי הגר"ק זצ"ל שמרן החזו"א זצוק"ל לא ברך שעשה לי כל צרכי וברכת המעביר שינה ביוה"כ ות"ב שחרית עד הלילה שנעל מנעליו ורחץ עיניו, וכן פסק מרן לגר"ק לא לברך עד הלילה (כשיטת הגר"א ז"ל במע"ר סי' ט'). (וד' הגר"א מובא במ"ב סי' נ"ב ס"ק י' שאפשר לברך בלילה עד השינה עיי' ביה"ל). וכאן יש עוד שאלה לדעות שאין לברך, אם מותר לברך ע"י לבישת נעלי בד וגמי וכדו' וכ' בסידור היעבץ שיש לברך. ועיי' ח"א סי' ו' שכ' מו"ר כמש"כ כאן שאם לובש נעליים שאינו של עור שהיה יוצא בהם לחוץ כל השנה ראוי לברך.

ודע, דדעת מו"ר שאין ללבוש נעלי גומי שהיה יוצא עמהם לפעמים לחוץ (לכן מותר רק נעלי בית שלא יוצאים בחוץ שנחשב משונה מאד כשיוצא בהם), כ"כ בח"א סי' ו' ובח"ה סי' קס"ח אות ז', לכן אין לברך בכל אופן.

מא. עיי' ח"א סי' ו' וח"ז סי' ס"ו אות ה' שד' הגר"א שאין לברך המעביר שינה בט' באב ויוה"כ שאינו רוחץ עיניו, ומסביר שזה לשיטתו שהיה"ר מלפנין אינו המשך אחת עם הברכה המעביר שינה לכן א"א לברך שהברכה בלשון יחיד, אבל לדין שפסקינן שהכל ברכה אחת עד הגומל חסדים וכו' מברכים, "ומ"מ נהגתי להסיר הלפוף שבצדדי העין לפני שאומר ברכת המעביר שינה".

ש: לכאן' מותר לנקות אותם עם המים שנשאר על הידיים מהנטיילה?

ת: מדינא מותר. ^{מב}

קרבנות

פרשת כיור ותרומת הדשן ופרשת התמיד

(לז) האם אומרים קרבנות בת"ב?

ת: רק פ' התמיד ולא איזהו מקומן ולא פטום הקטרות. ^{מב}

(לח) האם אומרים בבוקר פרשת הכיור ותרומת הדשן?

ת: לא, רק פרשת התמיד.

פטום הקטורת

(לט) האם אומרים פטום הקטורת בט' באב?

ת: בשחרית, לא לפני התפילה או אחריה, רק במנחה. ^{מב}

מב. עיי' סי' תקנ"ד סע' י"א שכ' ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירם על עיניו. ועיי' מ"ב ס"ק כ"ב דדוקא באינו טופח ע"מ להטפיה וכן דוקא דרך העברה אבל לא לרחצם בהדיא. ועוד בשו"ע שם שאם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים רוחץ ומעבירו ואינו חושש דהו"ל כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש.

מג. עיי' סי' תקנ"ד סעיף ד' מותר לקרות כל סדר היום, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. ובמ"ב (ס"ק ז') "ועיין לקמן סימן תקנ"ט ס"ד (ברמ"א) דאין לומר פטום הקטורת שאינו מסדר היום וכ"ש שאין לומר סדר הקרבנות הכתוב בסוף סי' א' ומה שכתוב בשו"ע ופרשת הקרבנות היינו פרשת התמיד". אבל עיי' ערה"ש (סעי' ו') "אבל כל סדר התפילה יתפללו כמו בכל יום ואפילו פרשת עקדה ופרשיות הקרבנות ומשנת איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל וכן שירת הים אע"פ שהם דברי תורה מ"מ כיון שהם מסדר התפילה אינו כלימוד תורה". וד' מו"ר כמש"כ במ"ב ולענין איזהו מקומן עיי' לקמן.

מד. שמעתי ממו"ר הרבה פעמים שלא אומרים פטום הקטורת, אלא שפעם אחת א"ל שאפשר לפני התפילה אומרים ושע"פ קבלה אומרים.

ומש"כ לומר במנחה כ"ה בסידור היעב"ץ ועיי' שלמי מועד (עמוד תצ"ז) מביא מהגרשז"א שמוותר לומר תמיד וקטורת במנחה ודוקא למי שרגיל לאומרם כל השנה.

ש: מה הדין בפטום הקטורת דהנה המחבר (ס' תקנ"ד סע' ד') כ' להגיד קרבנות ופטום הקטרות ופ' ר' ישמעאל ורמ"א לקמן (תקנ"ט סע' ד') כ' שלא אומרים, ופ' המ"ב כיון דלא כולי עלמא אומרים, ולכאור' אנו כן אומרים?

ת: לא כולם אומרים - אתם רואים בישיבות שאומרים? ודאי שלא אומרים אלא יש סתירה בזוהר אם להגיד או לא (דהיינו קודם התפילה או אחר תפילה) לכן העיקר להגיד פעם אחת וקודם התפלה (עיי' מש"כ במקורות) ואם לא קרא קודם התפלה אז קורא קודם מנחה. ואיזהו מקומן ופ' ר' ישמעאל אומר לא אומרים כלל.

איזהו מקומן

מ: אומרים איזהו מקומן בט' באב?

ת: לא אומרים. ^מ

פסוקים אחר ברכת התורה

מ: אחר ברה"ת האם אומרים פס' יברכך ואלו דברים, לכאור' מכוון לת"ת?

ת: כאן אינו אומר אלא כדי שברכתו תהא ברכה, ואין את השמחה של לימוד התורה, וגם מה שמסדר התפילה מותר אפ' מכוון לת"ת מותר.

ש: ראיתי שהגאון ר' אברהם גניחובסקי זצ"ל אמר פסוקים מאיוב אחר ברכת התורה בט' באב.

ת: מותר לומר את הפסוקים הרגילים.

מ: כנראה ד' מו"ר דכמו שכ' המ"ב שאין אומרים פטום הקטורת דאין כל אדם אומר אותו ה"ה באיזהו מקומן. וכע"ז בקרא עלי מועד שמי שאינו אומר איזהו מקומן כל יום השיב הגרח"ק שאין לומר.

אם מותר לישון לפני שקיים מצות תפילין

מב) איך מותר לישון בט' באב אם עדיין לא התפלל מנחה הרי עדיין לא הניח תפילין?

ת: אפשר להעמיד שומר, אשתו או ילדיו.^{מז}

אם מנשקים את הציצית בבוקר

מג) האם מנשקים את הציצית בבוקר?

ת: לא (הסטייפלער נשק אותם).^{מז}

להגיד שמע והב' פרשיות כשמניח תפילין במנחה

מד) האם יש להגיד שמע עם התפילין (במנחה)?

ת: המ"ב כ' שלא, אבל אני סובר להגיד עכ"פ פ' ראשונה, שהרמב"ם כ' הדין (שאסור לומר ק"ש בלי תפילין) בהל' תפילין (הרי שיש דין שכשלוש

מז. הנה לא פשוט לישון קודם קיום מצוה דאורייתא ואפ' לפני מצוה דרבנן וארשום כאן מש"כ בהל' שבועות לענין שינה בבוקר לפני שאמר ק"ש (לאילו הנוהגים לישון אחר הלילה ולהתפלל אח"כ) שד' מו"ר שצריך לקרות ק"ש קודם וגם שימנה שומר לתפילה: עיי' סי' פ"ט ס"ק כ"ז שאסור לאכול בתוך חצי שעה לעלות לגבי ק"ש דאורייתא וכן עיי' רל"ה ס"ק י"ז לענין שינה (ועיי' ערה"ש לענין שינה לפני מנחה) ושאלתי הגר"י בלויא זצ"ל לפני הרבה שנים אם מותר ללכת לישון אחר עמה"ש וענה שאסור ושאלתי אם מותר עם שומר וענה שמותר מצד תפילה אבל לא מצד ק"ש וצריך לקרותו קודם שהולך לישון אבל רק משיכיר עכ"ד. וכן נראה שסובר רבינו שאינו מועיל שומר לענין ק"ש שהצריך שומר ובכ"ז קרא ק"ש קודם. ודבר זה אינו מפורש בפוסקים לאסור גם ע"י שומר ואולי מחמת אונס שינה יותר גרוע.

והנה לענין ט' באב ראיתי בס' פסקי תשובות שמביא בזה מח' המובא בס' תורת המועדים. לד' הגריש"א מותר לישון לפני קיום המצוה כיון שלדעת כמה ראשונים אין מצוה כלל ללבוש תפילין בט' באב שפיר ראוי לסמוך עליהם שאי"צ שומר אבל מביא שיש אומרים שצריך שומר וכ"ה ד' הגר"ח ק"ש שם וס' נחלת אליהו. (וראיתי בס' שמחת המועדים ששאל הגריש"א זצ"ל ואמר סברא אחרת להתיר בת"ב כיון שרעבים בגלל הצום אפשר להקל ולישון אפ' בלי שומר כיון דלא ישנים טוב ואין חשש שמא ימשך ע"כ וצ"ע בסברא זו וגם דאין זה המציאות לכל אחד).

מז. מנהג העולם שלא לאחוז ולנשק הציצית בבוקר בק"ש אבל יש שלא קבלו מנהג זה עיי' אורחות רבינו ח"ב עמ' ק"מ מהסטייפלר שהיו פעמים שכן נהג לאחוז ולנשק. וע"ע רב"א ח"א סי' שפ"ג.

תפילין צריך לומר ק"ש לקבל ע"ע קבלת עומ"ש עיי' המקורות).^{מח}
 (מה) האם אומרים הב' פרשיות אחר הנחת תפילין (פרשיות של תפילין)?
 ת: לא. מט

ברית מילה ובר מצוה בט' באב

ברית בט' באב

מוז) כשיש ברית בט' באב בבוקר האם האבא לובש תפילין?

ת: מי אמר שצריך ללבוש תפילין בברית? אף שנכון שיש לובשים אבל יש אומרים הפוך שלא ללבוש, וא"כ בט' באב אין ללבוש לפני חצות, אבל בדר"כ אין עושים ברית לפני חצות.^י

מזה. כ" במ"ב סי' תקנ"ה ס"ק ה' שאין לקרות ק"ש ושאר פרשיות כיון שעכשיו אינו הזמן ק"ש הוי כקורא בתורה. ומו"ר בח"ג סי' ל' וח"ה סי' כ"ו חולק וס"ל שיש לומר ק"ש כשלוש תפילין במנחה. ומדייק יסודו מהרמב"ם שמביא הדין שכל הקורא ק"ש בלי תפילין כאילו העיד עדות שקר בעצמו בהלכות תפילין והיה לו להביאו בהלכות ק"ש שיש מצוה ללבוש תפילין בשעה שאומר ק"ש, ומבואר דס"ל שהוא מדיני תפילין שצריך קבלת עול מלכות שמים בהנחת תפילין שיסודו אות שמאמין ביחוד ה'. ולכן יש לקרות ק"ש גם בתשעה באב בהנחת תפילין במנחה להשלמת מצוות תפילין ומותר שאינו מכוון לתורה אלא לקבלת עול מלכות שמים.

מוט. ונראה להסביר ע"פ מש"כ לעיל דאמרינן ק"ש משום קבלת עול מלכות שמים לכן אין היתר להוסיף גם פרשיות אלו ועוד דין ב' פרשיות אלו כמש"כ לעיל לענין פטום הקטורת ואיזהו מקומן דגם מה שהוא מסדר התפילה, אבל אם לא כל אדם אומרים אותו, לא אומרים אותו.

נ. בשו"ע (סימן תקנ"ט ס"ז) הביא שתי דעות מתי למול: י"א שמלין התינוק אחר שמסיימים אמירת הקינות [דמצוה זו של מילה עושין אותה ישראל בשמחה ולכן אין מלין בשעת קינות והספד (מ"ב ס"ק כ"ה)]. ויש ממתניין למולו עד אחר חצות, [דלפני זה האבילות עדיין בתוקפה ואינו כדאי לעשות הברית מפני שצריך לעשותה בשמחה]. והדעה הראשונה ס"ל דאעפ"כ מצוה להקדים, דזרזין מקדימין למצות (ס"ק כ"ו). והרמ"א כתב, שהמנהג כסברא הראשונה לעשות הברית מיד אחר שגומרים את הקינות, ע"כ.

ולענין לבישת טלית ותפילין מצינו מח' בפוסקים עיי' שע"ת סי' תקנ"ה ס"ק ב' שמביא שו"ת כנה"ג שיש לעשות הברית אחר חצות כדי שיוכל ללבוש ה טלית לכתחילה ולא ליכנס לשאלה אבל הערה"ש כ' שלובשים טליתות בברית (ודעתו גם שעושים אחר קינות). בס' תורת היולדת מביא מהגר"ש"א זצ"ל שמותר ללבוש טלית ותפילין ע"פ מש"כ במעשה רב שהגר"א לבש תפילין מיד אחר אמירת הקינות (לא כתוב לענין ברית אלא שכך היה נוהג בכל ט' באב וחזינו שאי"צ לחכות לחצות). וד' הגרשז"א באשי ישראל והליכות שלמה הל' תפילין שאין

בר מצוה בט' באב

מז (כשיש בר מצוה בט' באב מתי מקבל חתן הבר מצוה עלייה לתורה (ראיתי שהגרשז"א אמר במנחה)?

ת: עדיף לקבל עלייה במנחה.י

חל שלושים בט' באב אם ללכת לבית קברות

מז (מישהו שאל רבינו על השלושים של אביו שחל בט' באב האם ללכת לבית הקברות ולעשות סיום?)

ת: עדיף ללכת לבית הקברות למחרת וגם סיום למחרת.י

תשעה באב שחל להיות בשבת או יום ראשון**לבלוע כדורים להקלת הצום בשבת**

מז (האם מותר לבלוע כדורים בשבת?)

ת: י"א כן, דאינו רפואה.

ללבוש טלית ותפילין. וד' מו"ר כיון שי"א שאין ללבוש תפילין בברית עיי' מש"כ בזה בח"ב סי' תק"ב כיון שמסיח דעת מהתפילין עיי"ש עוד לכן אין להניח בט' באב לפני חצות.

נא. וזה ד' הגרשז"א (הליכות שלמה בין המצרים פרק ט"ו סעי' ח', ס"ק ט') "נער הנעשה בר מצוה בתשעה באב יעלה לתורה במנחה ולא בשחרית. [דכיון שיש שמחה בעלי' זו והאב מברך אחר' האב ברכת ברוך שפטרני, נכון לאחרת עד תפלת מנחה].". וכ"ד הגר"ש ואזנר זצ"ל (מבית לוי בענייני בין המצרים עמ' ל"ב אות ט', ח"ג עמ' מ"ה אות ט').

נב. בטעם לא לעלות לקבר לא שמעתי ממו"ר, אף שכ' הרמ"א סי' תקנ"ט סעי' י' שהולכין על הקברות. ואולי חשש למש"כ המג"א מכתבי האריז"ל שאין ללכת על הקברות בט' באב ועיי' מ"ב שכ' שאין ללכת בתוך ד"א, ואולי גם מחמת שלא יוכל להגיד התהילים שנוהגים לאומרם, וגם שאין מספידים בט' באב אלא לחכם בפניו כמבואר במ"ב סי' תקנ"ט ס"ק י"ז ובדר"כ כלל אומרים דברי הספד, ועוד טעם עיי' במ"ב שם "כתב בשל"ה, שנכון שלא לילך בכנופיא גדולה, כי אין זה אלא טיול, וגם מביא לידי שיחת חולין ומסיחין דעתן מאבילות, רק ילך יחידי, או עם עוד אחד, שלא יפסקו מלדבר בענין החורבן ולהתעורר באבילות. ונראה עוד, דאם על ידי ההליכה לבית הקברות יהיה מוכרח לילך במנעלים, טוב יותר שלא ילך כלל" ע"כ. נמצא שיש הרבה טעמים שאין לעלות לקבר בשלושים וכדו' אלא למחרת.

ש: לכאור' הוי לחזק מזגוי?

ת: הם כלום (לא עובדים). ואמרתי למעשה יש אנשים שחושבים שזה כן עובד ורבינו אמר יש להניחו בתוך אוכל ואין צריך לעשותו לפני שבת וגם בשבת מותר להניחו בתוך אוכל. וכן א"ל פעם אחרת שאם מועיל לו וצריך אותו מותר לקחת בשבת (מצד אכילת רפואה בשבת) וגם אינו הכנה כיון שא"א לקחת אותו אחר השבת אין בזה משום הכנה.י

לזמר זמירות שבת כרגיל בסעודת שלישית

ג) האם יש ענין למעט בזמירות בסעודה שלישית?

ת: יש בזה מח' חווי' ואחרים וא"ל למעשה "פחות או יותר". ולמישהו אחר ששאל אם מותר לזמר בסעודת שלישית כרגיל ענה: כן, אבל לא לייבעדיג.י

ג. עיי' מ"ב (ס"ק ק"כ, ס"ק ק"ל) וז"ל "דהיינו שאוכל ושותה לרעבוננו ולצמאוננו [מ"א בשם הטור] אבל אם הוא עושה לרפואה דהיינו כדי לחזק מזגו כתב המ"א דאפילו בבריא גמור אסור".

גד. בענין בליעת כדורים בשבת להקלת הצום יש ב' נידונים אחד מצד לקיחת ויטמינים בשבת ואחד מצד הכנה. דעת רוב הפוסקים שמותר עיי' ארחות שבת (פרק כ"ב סעי' קפ"ו, הע' רפ"ד) "והא דאין בזה איסור הכנה משבת לחול אפשר שהוא משום שהתרופה פועלת פעולתה בגופו כבר בשבת, ועוד שאין לקיחתה ניכרת כלל אלא נראה כאוכל". וכן עיי' מגדנות אליהו (ח"ב סי' קל"ג). ועיי' עוד מבית לוי חי"ג עמ' נ"ב אות י"ד, על בין המצרים עמ' מ"ב אות ט"ו, "מי שרוצה לקחת כדורים קודם הצום למניעת בחילות והקאות או להקלת הצום, יערבם במאכל או במשקה ומותר לקחתם בשבת. [ועדיף אם אפשר לערב כבר מערב שבת]". (אגב, א"ל מו"ר ששקדיה טוב ומועיל לתענית ומותר גם לאכלו בשבת).

נה. דעת הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק ט"ו הע' ל"ג) "ולענין זמירות בסעודות השבת הורה לתלמידי הישיבה שכל הזמירות הקבועות בסדורים ורגילים לזמרם בשאר שבתות השנה, יזמרום גם בשבת זו בלי שינוי, אף בסעודה שלישית, אבל שירים אחרים לא". וכ"כ באג"מ (או"ח ח"ד סי' קי"ב אות א') "וכ"כ נראה גם לענין זמירות כיון שהוא ענין כבוד שבת אף שאין רגיל בכל שבת אין לאסור".

מתי פושט בגדי שבת במוצש"ק למי שנוהג כדעת ר"ת
נא) כשחל ט' באב במוצש"ק: מי שמקפיד תמיד לא לעשות מלאכה עד ר"ת
מוצש"ק מתי פושט בגדיו ומנעליו במוצש"ק?

ת: אם נוהג רבינו תם גם לקולא שמתפלל מנחה עד ר"ת אז אינו מוריד אבל
בלי"ז מוריד בצאת השבת הגאונים. וכן א"ל פעם אחרת שאת הבגדים יש
להסיר 35, 36, דקות אחר שקיעה (א"ל גם לנוהגים כר"ת לחומרא).¹

ושאלתי אם זה רק למנעליו או גם לבגדיו וענה שאין חילוק.²

גו. וכ"כ מו"ר עיי' מועו"ז ח"ז סי' רנ"ו וז"ל נראה שהנוהג להחמיר כרבינו תם רק באיסור שבת ויוה"כ, אבל כל השנה נוהג כהמנהג בארץ ישראל שבצאת ג' כוכבים הוי לילה, יש לומר דהואיל ורגילים היום לעתים להסתובב בבית בלי מנעלים או עם נעלי בית, דיחלוץ נעליו ויסתובב בביתו בנעלי בית או בלי מנעלים, מזמן ג' כוכבים עד זמן לילה לכל הדיעות, ואז יפושט בגדי שבת ויוצא לבית הכנסת וכמש"נ. ואחר שכתבתי כל זה מצאתי בספר "אהל משה" ת"ב (סימן ע"ב) מהגאון רבי אלעזר משה הורוויץ מפינסק זצ"ל, שכתב דקשה עליו המעשה שממשיכים בודאי לילה במנעלים, ואפילי בין השמשות צ"ע, דלא חמור משבות דשרי בבין השמשות, והכא נמי היה צריך לנהוג אבילות בבין השמשות ע"ש, ודבריו צ"ע דהא דהתירו שבות בין השמשות היינו דוקא לצורך צ"ע היום גופא, ועוד נראה שאבילות בשבת אינו איסור שבות, אלא שע"י האבילות הוא פוגם בקדושת שבת ואסור מה"ת, ומהאי טעמא אפילו אונן אינו נוהג אבילות בשבת, וע"כ אין להתיר בבין השמשות לנהוג אבילות, מחשש שפוגם בקדושת שבת, וכן באבל דעלמא ממתין עד צאת השבת דוקא וז"ב.

גז. הנה הרמ"א (סי' תרנ"ג סעי' ב') כ' "ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו מלבד שליח צבור שחולץ קודם ברכו". ולא התייחס לפשיטת הבגדים שהרי לד' הרמ"א אין לובשים בגדי שבת בשבת חזון. ועיי' מש"כ מו"ר במועו"ז ח"ז סי' רנ"ו שלא נוהגין כד' הרמ"א וז"ל (זה שכ' הרמ"א להוריד נעליים אחר ברכו) היינו לדעתו שלובשין בשבת זו בגדי חול כמו שכתב בסימן תקנ"א, אבל לדין שלובשים בגדי שבת, ראוי לאחר את תפלת מעריב במוצאי שבת, וכשיהיה לילה ילבש בגדי חול ונעלי בד או ילך יחף לבית הכנסת, ויאמר איכה וקינות, וזהו מנהג וותיקין, ושמעתי שכן נהג החזו"א זצ"ל לומר איכה בבגדי חול וכמו שביארנו, דמאחר שנוהג אבילות לובש בגדי חול דוקא ע"כ. הרי שלדין מורידים בגדים ונעליים כבר לפני שהולכים לביהכ"ס. ועיי"ש עוד שמסביר שהאיסור ללבוש בגדי שבת הוא איסור מעיקר הדין.

להוריד נעליים לפני השקיעה

נב) א"ל שאין בעיה להסיר הנעלים קודם שקיעה אף אם אין דרכו לעשות כן (ללכת בבית בלי נעליים) ואי"צ להסיר הנעליים ע"פ דין עד אחר ברכו כמש"כ הרמ"א (וי"א קודם) ורבינו בעצמו הולך לביהמ"כ בלי נעליים.^{נח}

אמירת ברוך המבדיל לפני שפושט בגדי שבת

נג) אמר מו"ר שאין צריך לומר ברוך המבדיל כשמוריד את הבגדים מוצש"ק (אין זה מלאכה ואיסור, רק לא כבוד שבת, ופעמים עושה כן).^{נח}

ברכת בורא מאורי האש לנשים

נד) איך נוהגים לגבי בורא מאורי האש במוצש"ק השנה הרי לכאורה הנשים צריכות לשמוע?

ת: כשחוזר לביתו יברך בשבילם (ויכוון שלא לצאת בברכתם בביהמ"כ).^{נח}

אם מותר ללמוד אחר חצות בשבת

נה) שבת שחל בו ט' באב האם מותר ללמוד אחר חצות?

ת: לימוד י"א מחצות להפסיק (גם בשבת) וי"א בשקיעה וא"ל רבינו שאינו לומד בעצמו "אבל לא כ"כ בדוקא" (ופעם אחרת א"ל שמפסיק רק בשקיעה).^{נח}

נח. עיי' מש"כ במקור לעיל שלדידן שלובשים בגדי שבת בשבת חזון יש להוריד הבגדים ונעליים לפני שהולך לביהמ"כ, ומה שכתבתי כאן שמותר להוריד נעליים כבר לפני השקיעה, כך א"ל מו"ר, אבל עיי"ש במועו"ז שם שנראה שאין להוריד עד צאה"כ.

נט. אבל במ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ז' משמע שיש לומר המבדיל.

ס. הטעם כדי לצאת מספיקו של הביה"ל (סי' רצ"ו סעי' ח' ד"ה לא יבדילו) שנשים אינן רשאות לברך בורא מאורי האש, נכון שהבעל לא יברך בורא מאורי האש בביהמ"כ אלא בביתו.

סא. עיי' רמ"א (סי' תקנ"ג סעי' ב') "ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כ"א בדברים המותרים בתשעה באב; ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות, (מהרי"ל ומנהגים) וכן לא יטייל ערב תשעה באב". וכ' המ"ב (ס"ק י') "והט"ז מפקפק מאד על מניעת הלימוד בשבת ומסיים דהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו והיינו אפילו כשחל ט"ב בשבת וכ"ש כשחל עט"ב בשבת. ונראה דיש לסמוך ע"ז אחרי דאפילו כשחל בחול כמה אחרונים מקילין וכנ"ל".

הבדלה לאשה שאינה מתענה

נד) אשה שאוכלת בט' באב שחל במושצ"ק, האם האשה עושה הבדלה או האיש עושה בשבילה?סב

ת: היא תעשה הבדלה (שי"א דאין זה זמן הבדלה לבעל).

על מה האשה מבדילה ומהו חמר מדינא בזמנינו

נד) על מה אשה מבדילה?

ת: האשה מבדילה (כנ"ל) ולא על היין אלא על חמר מדינה.סג

ועיי' מועדים וזמנים ח"ה סי' שמ"ג.

סב. רוב פוסקים ס"ל שחולה צריך להבדיל לפני שאוכל עיי' שע"ת (ס"ק א') ודלא כדבר יהושע (ח"ב סי' ע"ה אות ב') ועיי' מועז"ז (ח"ז סי' רנ"ה) ותשובות והנהגות (ח"ה סי' קס"ח אות ט') וז"ל "כשחל ת"ב במושצ"ש והוא חולה ולא צם כלל בת"ב, אבל אפשר לו לצום עכ"פ עד למחר, דעת המנח"י (ח"ח סי' ל') ועוד שכיון שאפשר לו לצום עכ"פ עד למחר יעשה כן, ולכאורה תלוי במחלוקת, שאם יש בת"ב דין שיעורים כיוה"כ (והיינו שאסור לו לאכול יותר ממה שצריך), א"כ חייב לצום עכ"פ עד למחר, ואין יכול להבדיל בערב, אבל לדברי האחרונים שאין אומד לת"ב כלל שסוברים שלא תיקנו כלל התענית לחולה (עיי' ח"ב סי' רס"א) וזהו מנהגינו, א"כ הרי כיון שאין צריך לצום עד למחר, חייב לעשות הבדלה כמצותה במוצאי שבת, (וכ"מ מסתימת השע"ת סי' תקנ"ו). אמנם שוב הדרני בי, דאף שאין על החולה דין צום מ"מ חייב להצטער עם הציבור, ולכן באמת אף שמוותר לאכול ולשתות אבל לא יאכל כדרכו רק כמצטער שאוכל רק לחם ותבלין ושותה כפי מה שצריך וכדומה, (עיי' מועז"ז ח"ז סי' רמ"ה), ולכן ראוי לו להבדיל רק למחר לפני שאוכל, שאם ישתה מיד בתחילת הצום זהו זלזול בצום שאינו משתתף עם הציבור, (ורק בחולה במחלה מסוכנת אין עליו דין צום כלל ואוכל מבערב מפני שפטור לגמרי ממצות צום ומצות דוקא לאכול להבראתו)."

והשאלה באשה אם מבדילה בעצמה שי"א שבריא יכול להוציא חולה עיי' שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ט שנקרא הבריא בר חיובא ואולי עדיף שבעלה תוציא אותה כדי לצאת מפלוגתא עיי' סי' רצ"ו סע' ח' ב' דעות וברמ"א שם. ד' מו"ר שאשה מבדילה בעצמה וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ז סי' ס"ו אות ג') "המנהג שנשים האוכלות בת"ב שחל ביום א' מבדילות קודם האכילה, אבל מעיקר הדין יש להקל לפוטרן, וכמ"ש בשו"ת צפנת פענח (דוינסק) סי' ל"ב דאית לן ס"ס לפטור נשים מהבדלה, ספק אחד דנחלקו רבוותא אם נשים בכלל חייבות בהבדלה (עיי' שו"ע סו"ס רצ"ו), וספק שני אם איכא כלל חיוב הבדלה על הכוס בת"ב שחל במוצ"ש (שדעת הרמב"ן ועוד קדמונים דת"ב שחל במוצ"ש ליכא חיוב הבדלה, שהואיל ואין יכול להבדיל במוצ"ש לא תיקנו הבדלה כלל)."

סג. ז"ל מו"ר בח"ג סי' קנ"ט והביא כת"ר מספר פניני רבינו הקה"י פסק הלכה למעשה מהגאון

ש: האם יש חמר מדינה ?

ת: החזו"א ס"ל שאין אבל אנחנו אומרים שיש - קפה. ותה חמר מדינה רק באנגליה אבל לא בא"י.

אם קטן מבדיל

(נח) האם קטן מבדיל?

ת: קטן האוכל אינו מבדיל.סד

דבריסק הגריז"ס זצ"ל, דחולה האוכל שמבדיל במוצ"ש שהוא ליל ת"ב, יכול להבדיל על יין ולא פירש טעמו, ומפרש בספר הנ"ל דעתו דשורש האיסור בסעודה המפסקת בבשר ויין הוא כאונן שאסור בבשר ויין, אבל בת"ב שאין בו דין אונן אלא דין אבילות נוהגין אז רק איסורי אבילות שאין בו איסור בבשר ויין, ומדין תשעה ימים לא נהגו לאסור יין הבדלה דמצוה, וע"כ הוא הדין דת"ב עצמו יכול להבדיל על יין, שאנינות אינו אלא בסעודה המפסקת, ומדין אבילות אין איסור בבשר ויין, ושפיר הורה שיכולים להבדיל על יין. אמנם המעיין בביאורי הגר"א (תקנ"ט ס"ק ג) יראה שלדין שגם באונן יש דיני אבילות כמבואר ברמ"א ביו"ד שמ"א סעיף ה' ע"ש בפ"ת בשם הח"ס, ולפ"ז בת"ב צריך לנהוג דיני אנינות כל היום, ולכן אוסר כל היום לשבת על ספסל, ומביא כן מירושלמי, מסכתא סופרים ומגמרא סוף תענית ששואלים בעובדות ומניקות מה תהא דמייירי בת"ב, שלסעודה המפסקת ל"ק ע"ש היטב, ואף לדין דלא קיימא לו כהגר"א לאסור כל היום ישיבה ע"ג קרקע אלא עד חצות דמחצית היום כבר מיקרי מועד, ועד חצות אנו נוהגין אנינות, למה לן להתיר לכתחילה יין להבדלה נגד שיטתו שאוננים כל היום בשעה שאין זה צורך כלל, ועוד גם לדין מפורש בב"י (תקנ"ז) שאין אומרים נחם אלא במנחה שעד אז אוננים, ואם כן עד חצות ודאי צריך למנוע להבדיל על היין, ועיין היטב בדברי מרן בחידושי הלכות תענית (חידושי מרן רי"ז הלוי) ומה שמבאר בשיטת הרמב"ן, ולא הביא כלל מהגר"א (תקנ"ט) שאם באונן נוהג דיני אבילות אזי ת"ב האיסורים הם בגדר אונן ואסור כל היום עיי"ש עוד. וע"ע ח"ז סי' ס"ו אות ד' שכ' שמי שרוצה לחשוש לד' החזו"א שאין חמר מדינה, אז חולה יכול להקל ולשתות מיץ ענבים, ולסמוך שלא תיקנו הצום כלל לחולים (עיי' מועו"ז ח"ה ס"ס של"ב וסי' של"ה). וע"ע ח"ה סי' קס"ח אות ט' מתי מבדיל, בלילה או ביום.

סד. נחלקו הפוסקים אם קטן מבדיל וד' מו"ר שאינו מבדיל וכ"כ במועדים וזמנים (ח"ז סי' רנ"ה) וז"ל "העיקר נלע"ד, שגם אביו אינו מצווה לחנכו להבדיל בת"ב לפני שאוכל, ונקדים דברי מרן הגאון דבריסק הגריז"ס זצ"ל, שהסביר הא דקטן שאינו יודע להתעטף פטור מציצית אף שעטוף לא מעכב, שיסוד מצות חינוך הוא להרגילו לקיים המצוה כדי שינהג כן בגדלותו, ולכן אם הקטן אינו יודע להתעטף, אין חיוב חינוך שיתרגל לקיים המצוה כך, כיון שאין זה מצוה, ולפ"ז יש לומר גם בהבדלה, דבגדלותו הרי יבדיל רק במוצאי ת"ב ולא במוצאי שבת, לכן גם בקטנותו זמן הבדלה שלו הוא ככל ישראל במוצאי ת"ב, ולא בזמן ששייך בקטנותו לבד, שאז לא שייך

מוצאי התענית

זמן סיום הצום

נט) עד מתי רבינו נוהג להתענות בתעניות (חוץ מיוה"כ)?

ת: בט' באב 40 דקות אחר השקיעה ובשאר תעניות 32 דקות.

נטילת ידים לפני מעריב אם צריך ליטול כל היד

ס) קודם מעריב מוצאי ט' באב האם חייב ליטול הידיים כדי ליטול כולו (כיון שלא נטל כל היום כל היד)?^{סה}

ת: אני לא נטלתי אלא האצבעות כדי שימשיך הצום אבל קודם שמו"ע שמתני נעליים (א"ל שהוא התפלל במנין השני (א.ה. צרך לבדוק מתי זה)).

קידוש לבנה מוצאי ט' באב בצבור בלי נעליים

סא) כ' שצריך ללבוש נעליים ולטעום קודם קידוש לבנה, ובשעה"צ כ' שמתר לומר עם הצבור גם אם לא טעם דעדיף בצבור. האם גם לענין נעלים עדיף עם הצבור?^{סי}

מצות חינוך, שעיקרה להרגילו למצות לכשיגדל וכמ"ש, וע"כ ישמע הבדלה ככל ישראל במוצאי ת"ב, ויוצאין בזה מצות חינוך".

סה. ראיתי שכ' בלוח א"י שבמוצאי ט' באב יש ליטול ידיו ג"פ עד הפרק בסירוגין אחר תפילת מעריב. וראיתי בס' לוח ההלכות ומנהגים וזה תוכ"ד: בס' פאת שדך (תפילה עמ' קכ"ב אות קס"ב העיר שאם באמת היה חשש שעדיין היה נשאר רו"ר, היה מותר מעיקר הדין עד הפרק כבר בשחרית, וע"כ מילי דחסידותא היא ולכן אין לכתוב בלוח כאילו יש חיוב בדבר, ואכן בשנים הראשונות של הלוח לא כ' ליטול ידיים. ובבא"ח (ש"א פ' דברים אות כ"ח) כ' שיש "מתחסדים" ליטול ג"פ "וכן אנו נוהגים אך אי"ז חיוב משורת הדין" עכת"ד. ומצאתי שהחזו"א נהג ליטול ידיו כבר לפני מעריב (אורחות רבינו ח"ב עמ' קמ"ה (וגם לבש נעליים). וראיתי שהגריש"א נהג ליטול ידיו ג"פ אחר התפילה, מובא בס' הנהגות רבינו (אות קל"ד) לידידי הגר"ב קירשנער. עכ"פ מו"ר לא רצה ליטול לפני התפילה כדי שימשיך הצום כמו שכתבתי. (ואלו שמתחילים להתפלל לפני הזמן וצריכים לזוהר שלא יטלו ידיהם לפני מעריב).

סז. עיי' רמ"א סי' תכ"ו סע' ב' שאין לקדש הלבנה במוצאי ט' באב שאינו שרוי בשמחה ובמ"ב ס"ק י"א דד' האחרונים שמקדשין במוצאי ט' באב. אלא שבמוצאי ט' באב יזהר לאכול קודם וגם ללבוש נעליים. והנה בשעה"צ ס"ק ט' כ' שבא"ר משמע שעדיף לקדש בצבור לכן יכול לקדש עם הצבור אף שלא טעם. אבל לא מבואר מה הדין לענין נעליים אם גם בזה אמרינן שעדיף עם הצבור.

ת: כן מוטב עם הציבור וגם לטעום אינו אלא לכתחילה.

נעליים מגומי אם מספיק לקידוש לבנה

סב) האם נעליים מגומי מספיק לענין זה שיש ללבוש נעליים לקידוש לבנה?

ת: למעשה זה בסדר (כמדומני שאמר שלא כ"כ טוב אבל למעשה בסדר).^{סז}

דברי אגדה

מוצאי שביעית בן דוד בא

לפני ט' באב בשנה אחר שנת השמיטה אמרתי למו"ר שמוצאי שביעית בן דוד בא וא"ל שבלי הסימנים זה כלום.

עוד הזכיר באותו מעמד שבעל המחצית השקל היה זורק כל שנה את הקינות שלו.

לפני שיצאתי מלפני מו"ר לפני ט' באב אמר לי מו"ר הלואי שיהיה חג השנה.

איך מקיימים ציפית לישועה

איך מקיימים "ציפית לישועה" שאפשר להגיד אחר מאה ועשרים שקיימתי את הענין?

ת: צריך להאמין שזה יבוא ואם מכוון בשמו"ע בבקשות שתבוא הגאולה קיימת בזה ציפית לישועה.

ש: לכאו' א"כ אין מי שלא יכול לענות שקיים ציפית לישועה?

ת: לא כולם חושבים שזה יכול לבוא, אלא הם מתפללים שרוצים אבל לא מאמינים שזה באמת יבא ושיכול לבא בקרוב.

סז. נחלקו הפוסקים אם לובש נעליים מגומי אם זה מספיק לענין נעליים לקידוש לבנה, דבאשי ישראל מביא מהגר"ח ק"ק זצ"ל (תשובה של"ז בסוף הספר) שדינו כמהלך יחף לכן צריך להחליף אבל ד' הגר"י קמינצקי זצ"ל (אמת ליעקב ס"ב) שאם יש נעלי גומי או בד מכובדות יכול לקדש הלבנה.

משיח לפני מלחמת גוג ומגוג

לכאן' פשטות שגוג ומגוג יבוא קודם משיח, וא"כ איך אפשר להאמין שמשיח יבוא עכשיו אם עדיין לא היה מלחמת גוג ומגוג?

ת: אמת ולא אמת. אם יבוא בעתו, אז אה"נ, אבל יכול לבוא קודם לכן אם יהיה לנו זכות.ס"ח

אם משיח יבא בשנה שט' באב חל בשבת

אמרת למו"ר שמישהו א"ל שיש להסתפק אם משיח יבוא בשנה כזאת שחל בשבת אם יהיה ב' ימים יו"ט או א' ואיזה יום וא"ל מו"ר שהמנחת חינוך מדבר על זה.ס"ט

סח. אגב שאלתי פעם מו"ר על מה שאומרים שהנועם אלימלך כבר ביטל מלחמת גוג ומגוג אם זה נכון וענה מו"ר שהחסידיים סוברים כך וכן סבר האדמו"ר ר' אהרן מבעלזא אבל לא הליטאים.

סט. מו"ר הגרא"ב פינקל זצ"ל, מובא בס' משולחן רבי אליהו ברוך, חקר אם תשעה באב שחל בשבת אם התענית ביום ראשון הוי מדין תשלומין או דבכה"ג חז"ל תיקנו לכתחילה את התענית בעשירי. וכן חקרו בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תכ"ו) ושו"ת כת"ס (או"ח סי' ק"א). ובהמשך כ' שיש להסתפק שלעתיד לבא צום תשעה באב יהפך לבית ישראל לששון ולשמחה ולמועדים טובים ויש להסתפק אימתי יהא היום שמחה בשנה שחל ת"ב בשבת. וכ' שנראה שהיום שמחה יהיה בשבת שכל הטעם שנדחה מפני שאין אבילות ותענית בשבת, אבל כשיהפך לשמחה יהא היו"ט בשבת. וכ' שאפ' לשיטות שבשנה שחל ת"ב בשבת קבעו לכתחילה בעיקר בעשירי, גם לשיטתם השמחה יהא בשבת וכמו בכל שנה שנקבע לתשיעי עיי"ש. ומציין שם שהחת"ס ס"ל שהשמחה יהיה ביום א' אבל הטו"א במגילה דף ה. ס"ל שיוקדם היו"ט לפני שבת שלא שייך הטעם דאקדומי פורענות. הנה רבינו אמר שהמנחת חינוך מדבר בענין זה וחיפשתי וכמדומני שכוונתו למש"כ במצוה ש"א, ששם מחדש שלא נקבע לד' הצומות יום מיוחד, והעיקר דברי קבלה שיהיה יום אחד באותו חודש (וכלש' הפס' צום רביעי וכו' שמציין החודש ולא היום). ובהמשך כ' שצום גדליה הוא נדחה שנהרג גדליה בראש השנה, ובכ"ז צום גדליה יהפך לשמחה בג' תשרי כי קובעים השמחה ביום שהיה התענית, וזה אותו נידון של ת"ב שחל בשבת ולשיטתו יקבע היום שמחה ליום ראשון ביום שהיה התענית (ומסתברא לדעת המנ"ח כיון שלא קבעו הצום מדברי קבלה ליום מיוחד אלא העיקר החודש, א"כ בנדחה נקבע הצום לאותו יום, ואותו יום נחשב לעיקר היום).

דיני תענית צבור ויחיד

החייבים לצום

נשים מעוברות

א) מה דין מעוברת בג' תעניות?

ת: אינן מתענות.^א

ש: מעוברת אחר ארבעים יום?

ת: ה"ה.^ג

ש: כמדומני שאמר מו"ר שנוהגים כדעת הדעת תורה שב' שנים אחר הלידה דינה (עכ"פ לתענית) כיולדת ואי"צ לצום?

ת: נכון אא"כ יודעת בנפשה שאינה חלשה בכלל בתענית ואז מתענית.^ג

א. רמ"א (סי' תק"נ סעי' ב') כ' "מיהו עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה, אין להתענות; ואפילו אינן מצטערות, אינן מחוייבות להתענות אלא שנהגו להחמיר; ודוקא בג' צומות, אבל בט' באב מחוייבות להשלים". ובמ"ב (ס"ק ה') שם "ואם הם חלושות נראה דאין להם להחמיר".

ובס' תורת היולדת (פרק מ"ז הע' ה') מביא מרבינו: "ונשים שלנו לא נהגו כן, שחלושות הן ביחס לדורות הקודמין, ובמשנ"ב הלשון 'ואם מרגשת חלשה אין להחמיר בזה כלל' וכך שמעתי מגדולי עולם זצ"ל שאין לחייב נשים היום בזה".

ב. עיי' מ"ב סי' תק"נ ס"ק ג' מהיעב"ץ במור וקציעה שמעוברת היינו משהוכר עוברת "מ"מ אפשר דאפילו לאחר ארבעים יום ליצירת הולד נמי הוי בכלל מעוברת לענין זה אם מרגשת צער וכו'".

ג. וכ"ד הגריש"א זצ"ל (הלכות ומנהגי בין המצרים פרק ב' הע' י"ב, אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ז אות ג') "המהרש"ם בדעת תורה כתב להקל ולהחשיב מינקת כל כ"ד חודש מהלידה, ואף על פי שגמלתו חשובה מינקת, מאחר ואבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עד כ"ד חודש עכ"ד. אך לא נהגו להקל בזה כמהרש"ם, ומכל מקום באשה חלושה יש למוקילין אילנות גדולים לסמוך עליהם. וכן אם היא יודעת שקשה לה הצום, פטור מהתענית, אף לפני שהתחילה לצום ולהרגיש חלשה".

חיוב קטנים בצום

ב) קטנים בתענית צבור: יוה"כ: רק יוה"כ מתענים, מגיל 9, 10, אבל משלימים רק בגיל 12 (שנה לפני בר מצוה או בת מצוה) אם יכולים. ובגיל 9, 10, מתענין רק תענית שעות עד שעה 11, 12, או עד מוסף (שאלתי עד 2,3, וענה לא, יותר מוקדם כמו חצות).⁷

ושאר תעניות: י"ז בתמוז וכו' אין דין חינוך אפ' קצת לפני בר ובת מצוה, וגם אי"צ תענית שעות.⁸

ד. יש בזה אריכות דברים ואכתוב בקיצור: מבואר בגמ' יומא פב. שיש דין חינוך להשלמה (יש מח' בגמ' בזה) ויש דין חינוך לשעות. גם נחלקו בגמ' מאיזה שנה מחנכין להשלמה ולשעות. וגם נחלקו הראשונים בביאור ד' הגמ' ואיך פוסקים להלכה. השו"ע סי' תרט"ז סע' ב' פסק כד' הרי"ף ורמב"ם שהזמן להשלמה הוא מבן י"א שנה (ואין חילוק בין קטן לקטנה נמצא שנתיים לפני בר מצוה ולקטנה שנה אחת לפני הבת מצוה) והזמן לשעות בן ט' לבריא ובן י' לכחוש. אבל ד' רמ"א מהתרה"ד דבכחוש ואינו יכול להתענות אי"צ להשלים עד שנת גדלותו ולענין שעות נחלקו הפוסקים בד' הרמ"א וד' המ"ב שדעת הרמ"א כדעת השו"ע בזה. בזמנינו כ' האחרונים שהקטנים חלשים ולא נחשבים כבריאים לענין זה ונחלקו אם יש דין השלמה בבן י"ב או שאין דין השלמה כלל עיי' ס"ט במ"ב. וגם נחלקו פוסקי זמנינו איך לנהוג למעשה.

ה. המ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ה' כתב שקטן עד גיל י"ג שנה וקטנה עד גיל י"ב אין חיוב לחנכם לצום בת"ב אפילו תענית שעות. וכן בערה"ש (סעי' ז') כ' "וקטנים אינם מתענים כלל בט"ב אפילו תענית שעות. עיי' מה שאמר הגרשז"א זצ"ל שהמנהג שקטן מתענה ג' צומות הסמוכים לבר מצוה הוא טעות (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ג הע' י"א) – "ולא ס"ל לרבנו כלל מה שנפוץ בכמה מקומות שהקטן מתענה ומשלים בג' הצומות הסמוכים ליום הבר מצוה, ואף למי שנהגו כן בבית אבותיו הורה שלא יתענה, ואמר שודאי אין זה בתוקף של מנהג אלא נראה שעשו כן רק כדי לבדקו אם ראוי הוא להתענות וכדו', אבל אין מקום להחזיק בדבר זה בזמננו בתורת מנהג, ודיינו במה שמאחרים אכילתן כמה שעות, ואין להוסיף על כך, ובפרט בדבר זה שאין לו מקור כלל. והיה רבנו אומר בדרך צחות: ג' דברים הורגלו רבים לעשותם ג' פעמים ואין להם יסוד של ממש ע"פ ההלכה. קריאה בס"ת ג' פעמים כדי להתיר ע"י כך טלטולו ממקום למקום (וראה הליכות שלמה תפלה פ"ב סל"ח), תענית הקטנים ג' פעמים (שלא נזכר כלל בפוסקים כנ"ל), ונטילת ידים ג"פ לתפלה, שהורגלו בכך אגב נט"י שחרית שמפני הרוח רעה צריכין ג"פ (וגם לסעודה אין טעם ע"פ ההלכה ליטול ג"פ כי אם ע"פ הקבלה, ראה כה"ח סי' קס"ב אות ב' בשם הרש"ש)."

מי שיש לו כאבי ראש חזקים

ג) תענית, כמו ל' בטבת, האם מי שסובל מכאבי ראש חזקים מהצום עד כדי כך שזקוק ללכת לישון (נופל למשכב) האם צריך להתענות?

ת: באשה מקילים יותר אבל לא בגברים!

אם צריך לקחת כדורי קפאין כדי לצום

ד) ובאשה שמקילים, יש כאלה שהכאב ראש בא מחמת חסרון בקפאין (ששותה קפה כל יום) אבל יש כדורים של קפאין שאפשר לבלוע ועי"ז לא יהיה לה כאב ראש, האם צריכה לעשות כן?

ת: כן.

אם מותר לקחת כדורי קפאין בתענית

ה) לקחת כדורי קפאין בתענית כמו י"ז בתמוז מותר?

ת: רק אם צריכים את זה, שבלי זה יהיה להם כאב ראש, אולי.

נשים שלא צמות אכילה בפרהסיא

ו) נשים שלא מתענות בתענית צבור האם ראוי להם לאכול במסעדות (בפרהסיא)?

ת: לא.

ז: אשה מעוברת העובדת במשרד האם מותר לה לאכול בפרהסיא?

ת: אם הוכר עוברת מותר אבל אם לא הוכר עוברת עדיף שלא אבל גם זה נישט געפערלאך אם אוכלת!

ו. עיי' ערה"ש (סעי' א') "וכן כל בעל מיחוש אם אינם מהמיחשים שהתענית קשה להם כמו מיחושי הלב והראש יתענו". אבל חולה שאין בו סכנה כ' המ"ב (ס"ק ד') "וכ"ש אם הוא חולה שאין בו סכנה בודאי פטור מלהתענות ואסור לו להחמיר על עצמו". ויש לעיי' אם דין החולה המדובר אם דינו כשבת שהוי חולה שאין בו סכנה בנופל למשכב. ועיי' מועו"ז ח"ז סי' רנ"ב.

ז. וכן עיי' ח"ב סי' רס"ה שבידוע לכל שהוא חולה מותר בפני אחרים עיי"ש עוד מה שחילק בין החולים (וח"ה סי' קס"ט שמחמיר במעוברת לא לאכול ברבים מיירי רק בט' באב)

ש: מש"כ בשו"ת (ח"ב סי' רס"ה) בנוגע מי שאינו מתענה אם מותר לו לאכול בפרהסיא שתלוי אם היו שואלים אותו והיה מסביר שיש לו מחלה מסוימת והוא חולה ממש והיו מקבלים דבריו אז מותר, משא"כ מי שרק חלש וחושש שיסתכן ותירוצו שאוכל לא כ"כ מתקבל על אנשים אז יאכל בצנעה עיי"ש. ולא הבנתי שלכאן' אם אוכל ברבים כל העוברים שלא שואלים הרי לא יודעים ושוב אין הבדל בין ב' סוגי האנשים?

ת: כוונתי שיש לו חולי הניכר או שהוא בעיר שהכל יודעים עליו שיש לו סוכרת וכדו' אבל בעיר גדולה וכגון ירושלים אין לו לאכול בפרהסיא.

שטיפת הפה וצחצוח שיניים

ז) לרחוץ פיו בתענית, במ"ב כ' למצטער מותר ועוד פוסקים (ערה"ש ודעת תורה) מתירים בלי מצטער. מה הדין?

ה. עיי' שו"ת ח"ב סי' רס"ה וז"ל ולע"ד נראה לחלק, ומאחר דשורש האיסור שיבואו להקל בצום, א"כ אפילו אין בו סכנה כגון אם יש לו מחלה כמו בלב או סוכר וכדומה אומר לרואים הטעם שאוכל, ויכול לאכול בפניהם, אבל אם אין לו שום מחלה מסוימת רק טוען ואומר שהוא חלש וסובל מצום דוקא שחושש שיסתכן, ותירוצו שאוכל לא מתקבל כ"כ לאנשים יאכל בצינעא דוקא מדינא, וצ"ל שבמעשה דר"ע מיירי כה"ג. ושורש הדין מגמרא תענית (י.) ובש"ע א"ח (תקע"ד סעיף ג') שאם שכח ואכל אל יתראה בפניהם וכ"ש כשאוכל ממש והטעם שיבואו להקל, ולפי זה לדעתי אם מודיע לכל אחד שבא אצלו שהוא חולה ממש ודבריו מתקבלין, מותר לאכול, אבל כשהוא חולה רק לענין הצום, שמרגיש לכך חולשה, אבל אין לו מחלה מסוימת יש לו לדקדק לא לאכול בפני רבים, והוא הדין שלא יפרסם שאינו צם, שאם מספר הוה כאוכל בפניהם, ואין להתיר לספר אלא כשהוא ידוע כחולה ממש ואז נראה שמותר גם לפניהם, ובפוסקים וש"ע מובא הדין כששכח ואכל, ובחולה נראה כמ"ש, וצ"ב בפוסקים עכ"ל

ט. כ' המחבר (סי' תקס"ז סעי' ג') "מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בת"צ, לא כשר למעבד הכי". ובמ"ב (סי' תקס"ז ס"ק י"א) "ובמקום צער יש להתיר רחיצת פה במים בכל ת"צ רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו ואפילו בט"ב יש להתיר כשהוא לו צער גדול וביוה"כ יש להחמיר גם בזה".

אבל דעת הערה"ש להתיר גם בלי צער (סי' תקס"ז סעי' ג') וז"ל "מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בתענית ציבור אין נכון לעשות כן דקרוב שיבלע בגרונו ויראה לי דזהו כשמכניס המים בעומק לפיו ומעלה פיו למעלה ומחלחל המים בגרונו אבל כשנוטל המים לפיו והוא עומד שחוח וכוונתו רק לנקות השיניים ואין חשש שיבלע בגרונו מותר לבד בט"ב ויוה"כ". וכ"ה בדעת תורה (סי' תקס"ז על ריש סעי' ג').

ת: ט' באב לא, אבל בשאר תעניות מותר' (ובפעם אחרת שאלתי אם ההיתר לשטוף פיו דוקא במקום צער או לא וענה דוקא במקום צער ולא חילק).

ש: מה הדין במי פה?

ת: אותו דבר שהרי אינו בולע (אמרתי שיש טעם אבל אינו כ"כ טוב ורבינו אמר אה, עס איז גארנישט).^א

ש: ומה הדין לצחצח שיניים עם משחת שיניים • (ע"ז)?

ת: היום יש משחת שיניים מתוקה ואז אסור (אבל אם מר מותר).

ש: צחצוח שיניים עם משחת שיניים (ואח"כ גם לשטוף פיו בפחות מרביעית)?

ת: ה"ה (במקום צער מותר).^ב

עישון בתענית

ח האם מותר לעשן בתענית?

ת: לא בפרהסיא רק בצנעה.^י [ויש לציין שגם ביום רגיל אין רבינו מתיר עישון כללי].

י. ובאמת כו"ע בט' באב אסור בלי מצטער וכמבואר בערה"ש לעיל, והבנתי שד' רבינו בזה להתיר עכ"פ בלי צער בשאר תעניות אבל בפעם אחרת א"ל דווקא בצער כמו שכתבתי בפנים.

יא. וכן עיי' באר משה ח"ח סי' צ"ד שמתיר שימוש בליסטרין ע"פ המג"א שמתיר רחיצת הפה בחומץ כיון שאינו ראוי לשתייה, וכ"ש ליסטרין שחריף ומזיק לגוף ואדם נזהר מלבלוע. (עיי' מ"ב ס"ק י"ב וז"ל ובדבר שאין טוב לשתייה כגון בחומץ מותר כמו במים).

יב. עיי' מנח"י ח"ד סי' ק"ט דמי שיש לו ריח הפהויש לו צער מזה מותר לצחצח שיניים עם אבק שיניים בלי מים. ואף בט' באב אם יש צער גדול מותר במים או חומץ.

יג. מ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ח') "אסור לעשן טיטון (שקורין רייכערין) אפילו בד' צומות וכ"ש בט"ב [כנה"ג] והחמיר מאד עד שכתב שמי שמעשן בט"ב היה ראוי לנדותו ויש מאחרונים שמקילין וע"כ מי שדחוק לו שמורגל בו ביותר יש להקל אחר חצות בצנעא בתוך ביתו וכ"כ בשע"ת בסימן תקנ"ט סק"ג עכ"ל.

יד. עיי' ח"ג סי' שנ"ד שאוסר לעשן רק לא רצה לפרסם כרוז וז"ל בא"ד ולכן אף שאני מזהיר כל אחד לא לעשן, ואפילו לא להתיישב במקומות שמעשנים, ואם בא אצלו אחד המעשן יש לבקש ממנו למנוע לעשן עכ"פ לפניו, וליזהר מאיסור זה שהתורה הזהירה "ונשמרתם מאד

בירך בטעות על אוכל

ט) מי שבירך על אוכל בתענית בטעות מה עליו לעשות?

ת: יש בזה מח' ואני סובר לאוכל קצת.^{טו}

התפילות בימי התענית

שכח עננו

י) הא דאמרינן אם שכח עננו בשומע תפילה שאומרו בסוף התפילה קודם יהיו לרצון האם זה קודם הראשון או השני.^{טז}

לנפשותיכם", והוא כגדר מאבד עצמו לדעת, אבל להוציא כרוז על כך ברבים שהדבר איסור חמור אינו כדאי, הואיל וחלק ניכר לא ישמעו לנו, וכמו שרואים שהרופאים בעצמם אין בכוחם לאסור אפילו לעצמם לעשן, גם אנו מוכרחים לשתוק, אבל ראוי לומר למעשן שמשחק בחייו [ואף חיי שעה בכלל זה] עבור הנאתו, וימהר להסיר תקלה וסכנה מגופו, ואז טוב לו ששומר גופו שהוא נרתיק לנשמתו, והקב"ה ישמור אותו מכל רע עי"ש עוד. וכן בח"ד סי' קט"ו - קבלתי מכתבו שמבקש ממני לחתום על איסור עישון ביום טוב, מטעם שאינו שווה בכל נפש. והנה מאיסור עישון ביו"ט מוכח כאילו שעישון ביום חול שרי, והלוא ידוע שעישון סיגריות מזיק והוכח שמביא לסרטן ומחלות לב, ולמעשה אינה אלא תאוה וגם נכנסים לפיקוח נפש ר"ל שעלול לגרום מיתה, ואף שרבים טוענים "אכול ושתה כי מחר (בלאו הכי) נמות". הנה אצל עם ה' כל רגע ורגע בחיים יקר כשיש סכנת נפשות אין הולכין בו אפילו אחר רוב עי"ש עוד.

טז. עיי' שע"ת (סי' תקס"ח ס"ק א') שמביא מח' וז"ל "וכי ברכי יוסף בשם נחפה בכסף דמי שהיה שרוי בתענית ולקח איזה מאכל ובירך עליו ונזכר מהתענית יאכל פחות מכזית מפני הברכה והתענית עולה לו, ובאדמת קודש גמגם בזה ואין דבריו נראה וכן מהר"ש גרמיזאן כתב שיש לעשות כן ע"ש (וצ"ע בד' צומות שנראה דאסורים יש לו לו' מיד שנזכר בשכ"מ) וע"ש בשם פרי הארץ ח"ב שאם היה אוכל ואמרו לו שעלה ע"ה יפלוט ועיין מ"ש כאן באשל אברהם בזה". ובדעת תורה (סי' תרס"ח סוף סעי' א') ס"ל שאין לאכול "... ועכ"פ כל זה באיסור נדר, אבל בד' צומות נראה שיאמר בשכמל"ו ולא יאכל כלל. ועי' ספר ארץ חמדה ס"ז בזה".

וז"ל רבינו בתשובות והנהגות (ח"א סי' שכ"ט) "כל זה במשקה דלא שייך טעימה בלי שיבלע מעט, אבל במאכל נכון שיטעום ויפלוט, וכמו שהביא במשנ"ב (ר"ס תקס"ז) שלצורך סעודת מצוה יש לסמוך להתיר אף בתענית צבור לטעום ולפלוט כדעה המתרת חוץ מת"ב ויוהכ"פ, ובזה ירויח גם לענין ברכה שיש פוסקים שע"ז נמי מברך כשדעתו ליהנות מזה, (עי' משנ"ב בביה"ל סימן קס"ז ס"ו) אבל במשקין שובלע מעט שאסור לכו"ע כמפורש בשו"ע ר"ס תקס"ז אין להקל בטעימה".

טז. המחבר כ' (סי' תקס"ה סעי' ב') "אם שכח מלומר עננו, אין מחזירין אותו; ואם נזכר קודם שעקר רגליו, אומרו בלא חתימה". ומוסיף הרמ"א "לאחר תפלתו". וכ' המ"ב (שם ס"ק ז') "לאחר

ת: קודם הראשון."ו

טעה וסיים העונה בעת צרה

יא) מי שטעה וסיים העונה בעת צרה (ועכשיו אחר תוך כדי דיבור וא"א לתקן)?

ת: אינו יוצא וחוזר לשמע קולינו.

ש: ואם גמר שמו"ע (פסע ג' פסיעות) צריך לחזור לראש?

ת: כן.י"ה

תפלתו. קודם יהיו לרצון". (ועיי' שעה"צ (שם ס"ק ו') "היינו, לכתחלה, ובדיעבד יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדין").

יז. ראיתי בס' בירור הלכה כאן סי' תקס"ה הסתפק אם הכוונה קודם יהיו לרצון הראשון והיינו מיד אחר המברך את עמו בשלום או קודם השני אחר אלוקי נצור וכ' שיותר מסתבר במ"ב שהוא לפני הראשון וז"ל... והנה המ"ב קיצר כאן מאד ואיכא לעיוני טובא בהאי דינא וכוונת המ"ב, דהנה לעיל וכו' וצ"ע קצת אי השלחן שלמה ומ"ב כאן מיירי למדקדקים שאומרים יהיו לרצון גם קודם אלקי נצור דאמר ענינו עוד לפני יהיו לרצון מיד אחר המברך את עמו ישראל בשלום, או שכוונתם דאומרה אחר אלקי נצור לפני יהיו לרצון השני, ואולי מיירי למנהג העולם שאין אומרים יהיו לרצון אלא אחר אלקי נצור דאומרה אחר אלקי נצור לפני יהיו לרצון, ויותר נראה מדבריהם כדרך הראשון שכתבנו, אלא דמצאתי קצשו"ע (סימן י"ט סע' ד' ובדה"ח (בדין ענינו דיחיד) שכתבו להדיא דאומר ענינו לאחר אלקי נצור, ולפי הדרך הראשון שכתבנו הנראה מדבריהם יש לנו כאן מחלו', והנה בנידון אי אומרו לפני אלקי נצור או לאחר אלקי נצור כבר מצינו בלאו הכי חולק על הדה"ח וקצשו"ע והוא החיי אדם בכלל כ"ד סי' י"ח שכתב להדיא דאומר ענינו לפני אלקי נצור, והנה מצאתי בפמ"ג לקמן סי' תקס"ו משב"ז ס"ק ב' דביחיד ששכח ענינו אומרה לאחר התפלה לאחר יהיו לרצון אמרי פי וכו', והוא מפורש דלא כשלחן שלמה ומ"ב, ואין נוח לומר דלא פליגי והפמ"ג מיירי לאחר יהיו לרצון הראשון והם מיירי לפני יהיו לרצון השני דכבר נתבאר לעיל דיותר נראה דכוונתם דאומרה מיד לאחר המברך את עמו ישראל בשלום. ומצאתי בענין זה בס"ד במ"ב הלכות שבת סימן רפ"ח ס"ק כ"ב ובשעה"צ שם ס"ק כ' עיי"ש היטב. ועיין במה שציינתי בזה בס"ד בהלכות תפלה סימן קי"ט סעי' ד' — מ"ב ס"ק י"ט. וצ"ע.

יח. עיי' ס' אשי ישראל שמביא מח' ד' הגרשז"א זצ"ל שחוזר כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים וכ"ד הגרח"ק אבל הגרצ"פ פראנק ס"ל שאי"צ לחזור שהעונה בעת צרה הוא מעין שומע תפילה.

סליחות כשיש ברית

יב) כשיש ברית בתענית מה כוונת המ"ב סי' קל"א סעי' ה' שמניחין קצת ואי"צ להניח לגמריה - האם קאי על תחנון או על סליחות שלא גומרין (מח' ציץ אליעזר וגר"ח קנייבסקי)?^ט

ת: מקצר בסליחות וכן נהוג שלא אומרים כולו. אבל תחנון לכו"ע לא אומרים.^י

קריאת התורה

עמידה לי"ג מידות

יג) בתענית צבור בקריה"ת (למי שיושב בקריה"ת), האם צריך לקום כשאומרים הי"ג מדות שקוראים בתוך הקריאה?

ת: כן צריך לעמוד.^{יא}

יט. כ' השו"ע סי' קל"א סעי' ה' אם חלה מילה בתענית צבור מתפללים סליחות וכו' וכ' המ"ב ס"ק כ"ח מתפללים סליחות: שמניחין מקצת וא"צ להניח לגמריה. ונחלקו הפוסקים בכונת הדברים כדלהלן.

כ. הגר"ק (סוף ספר אשי ישראל תשובה ר"ל) שאין אומרים תחנון ובוה מקצרים. אבל בלוח א"י כ' שמנהג ירושלים שאף בסליחות מקצרים עד לה' אלוקינו הרחמים והסליחות. הגר"ש דבליצקי חולק על הלוח א"י בספרו זה השולחן אבל עיי' בציץ אליעזר ח"ז סי' ט' במכתב שכ' להגר"ש דבליצקי מיישב שיטת הלוח א"י לקצר גם בסליחות.

כא. בשיעורי מרן הגריש"א (מס' ברכות דף יב.) דס"ל שאין לעמוד וע"פ הרמב"ם שאסור לעמוד בקריאת עשרת הדברות מפני תרעומת המינין וז"ל נראה שאין הרמב"ם מתבסס על הגמ' דתרעומת המינין, העיקר הוא מסברא שאין לתת חשיבות לחלק אחד מהתורה יותר מחלק אחר (ומה שמביא תרעומת המינין זה ראייה לדבריו ולא שממנה למד האיסור). ושאל הגר"ב צ"ק קוק א"כ אין לעמוד בשום חלק מקריה"ת - שירת הים י"ג מדות בתענ"צ שלא יאמרו שיש דרגות וענה הגריש"א נכון. ואכן הגריש"א נשאר לשבת בקריאה בתענית צבור גם בחלק הקריאה של הבעל קורא גם בחלק של אמירת הצבור של הי"ג מדות (אע"פ שעמד לי"ג מדות בסליחות כל פעם). עיי"ש דס"ל שגם אם כל הצבור עומד אי"צ לעמוד שעושים שלא כהוגן וגם שאי"צ לחפש עצות כדי לעמוד כגון לעמוד בתחילת העלייה. אבל ראיתי בס' שמחת הלבבות עמ' רח"צ שמביא שאמר לו הגר"ש דבליצקי זצ"ל שהמנהג בליטא ואשכנז תמיד היה לעמוד לעשרת הדברות, טז ישיר, וי"ג מידות בפ' ויחל ואין לשנות ע"כ.

עליית שלישי לספרדי

יד) הספרדים לא נהגו לומר את ההפטרה. האם מותר לתת עליית שלישי לספרדי?

ת: אין לתת להם עלייה זו.

מי שאינו מתענה להיות בעל קורא

טו) מי שאינו מתענה האם רשאי להיות בעל קורא? ומה הדין ביו"ט שני של גלויות אם בן א"י קורא להם?

ת: בודאי לא לכתחילה, רעק"א מדבר ע"ז, ואומרים שהתוספתא כ' דבן עיר אינו מוציא בן כרך והרמב"ם אינו מביאו ויש ע"ז טומל, אבל בודאי אין לו להיות בעל קורא.

ברכת מהנים**כהן שאינו מתענה לעלות לדוכן במנחה**

טז) האם מותר לכהן שאינו מתענה לעלות לדוכן בתענית במנחה?

ת: לא אינו נושא כפיו.

כב. הספרדים לא נהגו לומר הפטרה במנחה ורק הרמ"א כ' בתקס"ו סע' א' שקורין הפטרה עיי' בב"י. ולענין אם מותר לקרוא לספרדי לעליית שלישי ד' מו"ר שלא יקראוהו. וכ"ד הגריש"א (אשרי האיש סז:כב). (ואם קראוהו יש דעות אם מותר או אסור לקרות עיי' דברי יציב ח"ב רמ"ח ובאר משה ח"ז בהע' לסי' זה).

כג. עיי' שו"ע סי' תקס"ו סע' ו' יש מי שאומר שאין עומד לקרות בתורה בתענית צבור מי שלא התענה ובמ"ב כ' וז"ל עיין במ"א דדוקא במנחה אבל בשחרית מותר לעלות אע"פ שדוחין פ' השבוע וקורין ויחל מ"מ עכ"פ הלא קוראין בתורה בלא התענית אלא א"כ התענית באמצע שבוע ויש מאחרונים שמפקפקין עליו בזה ומ"מ בדיעבד אם קראוהו לכו"ע יעלה. הנה כ"ז לעולה, אבל לבעל קורא לא מפורש שם, וכ' בשו"ת באר עשק (סי' כ"א) שאינו יכול לקרוא בתורה משום שנחשב אינו מחוייב בדבר שאינו מוציא עיי"ש עוד ובסידור בית יעקב (דיני מנחה יו"כ אות ה') ובשערי רחמים (על השערי אפרים שער ח' ס"ק ס"ד) שלכתחילה לא גם אם מי שיקרא במקומו אינו קבוע ואינו מדקדק כ"כ בקריאה ובטעמים (מצאתי במ"ב מהדורת דרשו). וראיתי באשרי האיש (סז:כ"א) מהגריש"א זצ"ל שהבעל קורא יותר חמור מהעולה כי הוא מוציא את הצבור. ומה שהזכיר מו"ר הגרעק"א כמדומני שהכוונה להגרע"א בתשו' ס' כ"ד שנחלק עם המהר"ם בן הביב (בתשו' כ"י ס' ט"ו, הוב"ד בברכ"י תקס"ו, ב ובשע"ת שם).

כד. וכ"ד הכה"ח (סי' קכ"ט סק"ה) בשם הפר"ח והחיד"א, ובהליכות שלמה מביא שהגרשז"א

תשלומין לתענית

יז) מי שאכל בגלל שהיה חולה האם צריך להשלים את התענית ביום אחר?

ת: יכול לעשות מצד (אליץ) עשרת ימי תשובה, אבל אינו חייב.^{יז}

יח) מי שאכן חייב להשלים כגון מיתב תענית לתעניתיה כשישב בתענית בשבת האם צריך לקבל את התענית ביום שלפני?

ת: כן.^{יח}

סוף זמן תענית

יח) מתי מותר לאכול אחרי התענית (כמה זמן אחר השקיעה)?

ת: תלוי בקיץ או בחורף. בקיץ יותר 36,37,38 דקות ובחורף 32 דקות, (ובפ' אחרת חילק בין ט' באב, שהוא כנ"ל 38-36 אבל שאר תעניות 32).

תענית יום החופה

אם חתן צריך לקבל התענית על עצמו

יט) האם חתן צריך לקבל על עצמו התענית?

ת: למעשה נוהגים שאי"צ.^{יט}

התיר לכהן שאינו מתענה לעלות גם אם יש עוד כהן כדי שיהא מצוה מה"ת.

כה. (הטעם שהזכיר עשרת ימי תשובה הוא כנ' משום ששאלתי לענין צום גדליה) עיי' ביה"ל סי' תקנ"ד ה' אין להתענות שמביא מהא"ר שיפרעו אח"כ וראיינו מס' תרפ"ו (שכ' ברמ"א שיפרעו אח"כ) אבל המעיין בביאור הגר"א יראה דאין ראייה לעניינו וגם לא מצאתי לע"ע מי שיעתיק ד' הא"ר בזה עכת"ד. וכן ראיתי שכן פסקו הדעת תורה וההתעוררות תשובה או"ח של"ב.

כו. יתכן שהתכוונתי לשאול שהרי אי' ברמ"א תקס"ב שאי"צ קבלת תענית לתענית חלום ופי' במ"ב משום שכיון שמשמים מוטל עליו להתענות, נחשב כמי שקיבל עליו להתענות, והיה אפשר לומר ה"ה בזה שמיתב תענית לתענית זו ויש לעיי' עוד.

כז. וכ"כ המ"ב (סי' תקס"ב ס"ק י"א) וז"ל "וכן חתן וכו'. דמתענה ג"כ רק לצעורי משום תשובה לכפר עונותיו ואין רגילות לקבלו במנחה שלפניו". וכ"כ הערה"ש (סעי' כ"א) וז"ל "וא"צ קבלת תענית במנחה שלפניו כיון שכולם נהגו כן וכן משמע בא"ח סי' תקס"ב".

אבל בשלחן העזר (ח"ב סי' ו' סעי' ג', ס"ק ה') כ' מיהו טוב לקבל התענית, וכן ד' הגריש"א זצ"ל (לקנות חכמה נישואין ושבע ברכות) "מן הראוי שיקבלו התענית במנחה או אח"כ עד

נוסח עננו לחתן- כי בצרה גדולה אנחנו**(כ) האם חתן אומר בעננו, כי בצרה גדולה אנחנו?****ת: כן, והכוונה שכלל ישראל בצרה שהרי אומר 'אנחנו' (ואינו מדבר רק על עצמו).^ג****עד מתי מתענה- חופה ביום או בלילה****(כא) אם החופה ביום, האם החתן יכול לאכול אחר החופה?****ת: אחר שהוא חתן אסור לו להתענות.^ג****(כב) ואם החופה בלילה, האם מותר לו לאכול קודם החופה?****ת: מותר (ואי"צ תנאי) (והזכיר משהו, אולי על מה לאכול ולא שמעתי).^ל**

השקיעה". וש"ו"ר שבציוני הלכה שאל הגרב"צ קוק שליט"א את הגריש"א מהמ"ב הנ"ל וענה שלכתחילה רצוי שיהיה על זה שם של תענית ולא רק לצעורי. והוסיף שאם החופה מבעוד יום עדיף שלא יקבלו כדי שלא יהיו אסורים באכילה עד השקיעה אבל בלא"ה, שהחופה בלילה, עדיף שיקבלו (ואציין, שפעם א"ל מו"ר שיש לקבל התענית, אבל מש"כ כאן עיקר וכן אמר לי פעם אחרת).

כה. דעת רבינו שאף שאין תעניתו משום איזה צרה אבל כיון שאינו מדבר רק על עצמו לכן אפשר לכלול גם כל צרות כלל ישראל. אבל בס' שלמי שמחה בשם הגרשז"א כ' שידלגו על התיבות כי בצרה גדולה אנחנו מפני שאין תעניתם מחמת צרה. ובס' חופת חתנים כ' לומר כי בצרה גדולה אני על כל מה שחטאתי עיי"ש.

כז. הנה בעצם תלוי בטעם התענית אם הוא מטעם שכרות מותר לאכול אבל לטעם שהוא יום סליחה ומחילה לכאן צריך להשלים. וכ"כ הבית שמואל שתלוי בהשני טעמים (ס"ק ו') וכ"ה בכנה"ג (סי' ס"ב הג' הטור ס"ק ט"ו) "עוד יש חילוק ביניהם שלפי הטעם הראשון צריך להתענות כל היום דיום סליחה דידה הוא, אבל לפי טעם האחרון אחר הקדושין מותר לאכול. וכן ראיתי נוהגין שלא לאכול כל היום". וכן הערה"ש (סעי' כ"א) "וז"ל "והמנהג פשוט דאם החופה מבעוד יום שאוכלין ושותין אחר החופה החתן והכלה ולפ"ז נראה דתפסו טעם השני לעיקר".

אבל עיי' פמ"ג שגם לטעם השני אינו משלים (אשל אברהם הקדמה לסי' תקע"ג) וז"ל "ועיין אבן העזר ס"א בבית שמואל אות ו' לטעם מחילה ישלים ולטעם שיכור אין צריך. ועיין סימן תקס"ב סעיף ב' בהג"ה, וי"ל דמ"מ קצת כפרה הוה ואין משלים דיו"ט שלו הוא, עיי"ש". למעשה רוב הפוסקים הקילו (חכמ"א ערה"ש קצשו"ע ועוד).

ועיי' מ"ב (סי' תקס"ב ס"ק י"ב) שכ' ומ"מ טוב יותר שיתנה החתן בפירוש שלא להשלים.

ל. גם זה תלוי לפי הטעמים וכאן הטעם משום שכרות לחומרא שאין לאכול אבל לטעם שאין

חתן שיום חופתו יום אחרי תענית

כג) חתן שהחופה שלו חלה למחרתו של תענית (וכגון שחתונתו בי"א טבת) האם צריך להתענות עוה"פ?

ת: כן (הדגיש שאין חיוב. מן הסתם אם חתונתו ביום י"א אין צריך להתענות וכך נוהגים הספרדים אבל אנו נוהגים להתענות אבל לא חייבים. ופעם אחרת כשאמרתי שהחתן אינו יודע אם יוכל להתענות בשניהם, אמר שיתענה בתענית צבור ויראה אם יוכל להתענות ביום החתונה).^{לא}

חתן שיום חופתו יום לפני תענית

כד) חתן שיום חתונתו יום לפני תענית צבור והוא אינו יודע אם יוכל להתענות פעמיים. ואם יתענה ביום הראשון, אולי יפסיד מלהתענות ביום התענית?

ת: אם אינו יכול הוא פטור. התענית של הרבים יותר חשוב לשמור, לכן צריך להיות שישאיר כוחות לצום בתע"צ. ואם מסופק, שלא יתענה תענית החתן שאינו חיוב.^{לב}

לאכול משום סליחה ומחילה מותר ונחלקו הפוסקים למעשה. החכ"א (כלל קכ"ט סעי' ב') כי שאפשר להקל וז"ל "ונראה לי דאם אחרו החופה שעה או שתים בלילה יש לסמוך על טעם ראשון ואין צריך להתענות רק עד צאת הכוכבים כי מאחר שהתענית הזה אינו מוזכר כלל בגמרא יש לומר מעיקרא לא קיבלו עליהם להחמיר יותר משאר תעניות והיינו עד צאת הכוכבים מיהו אף על פי כן יש לזהר שלא לשתות ע"כ, וכן הקילו הקיצור שו"ע ושולחן העזר אבל הערה"ש מחמיר (סעי' כ"א) "שנהגו שכשהחופה נמשכת כמה שעות בלילה שמתענין עד אחר החופה ולטעם הראשון לא היה להם להתענות אחרי צאת הכוכבים". ורוב פוסקי זמנינו הקילו וכן ד' הגרשז"א והגר"מ פיינשטיין זצ"ל מובא בס' ישמח לב. ומה שא"ל מו"ר שלא שמעתי מסתמא הזהיר שלא לשתות משקה המשקר כמש"כ החכמ"א וקצשו"ע).

לא. נחלקו הפוסקים בזה אג"מ (או"ח ח"א סי' קס"ז) כי "שאיין יוצאין וצריכים להתענות בי"א ג"כ". ובלהורות נתן (ח"ח סי' צ"ה) כ "דחתן שנישואיו בי"א טבת ואינו יכול להתענות שני ימים, צריך להתענות בעשרה בטבת, ואם אינו יכול להתענות ביום חופתו יזהר עכ"פ שלא ישתה משקה המשכר" (ומשמע דביכול צריל ב' ימים). אבל הגרשז"א זצ"ל ס"ל שאי"צ (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ג סעי' י"ג, ס"ק כ"א, ישמח לב ח"ב עמ' שפ"ח אות ב') "מי שיום חופתו חל בסמיכות ליום התענית, יסמוך על תענית זו שתעלה לו גם לשם התענית שלפני הנישואין, ולא יתענה שוב ביום החופה. [אבל הוידוי יאמרו ביום החופה אע"פ שאין מתענים אז]."

לב. וכ"ד הגרשז"א זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פרק י"ג ס"ק כ"ב) וז"ל "וכשחל יום החופה

חתן לאכול מחמת סעודת מצוה, סיום, וסנדקאות

כה) חתן שנקלע ביום חופתו לסעודת מצוה (כגון ברית של אחיו וכדו') האם מותר לאכול?

ת: אין ראוי לאכול.ל

כו) האם חתן יכול לפטור עצמו בסיום?

ת: לא.

כז) ואם הוא סנדק מותר לאכול?

ת: כן.

חתן שלא היה יכול להתענות האם משלים ביום אחר

כח) חתן שלא היה יכול להתענות ביום חתונתו (שהיה חולה וכדו') האם יש ענין להתענות ביום אחר?

ת: לא, אין ענין.ל

אם חתן מתענה בר"ח ניסן

כט) האם חתן מתענה בר"ח ניסן?

ת: יש מתענים עד מנחה (דאז י"א שאין איסור תענית שעות בר"ח), אבל למעשה אי"צ.ל

יום אחד לפני תענית צבור, נראה דלא יתענה ביום החופה, אלא יתענה למחרת עם הצבור, דד' התעניות חיוב הם מדברי קבלה ואילו תענית זו אינה אלא מנהג, ולכן כיון שקשה להתענות בפעמים בסמיכות יש לדחות תענית יום החופה מפני תענית הציבור.

לג. עיי' נטעי גבריאל (נשואין פרק ו' סעי' ט') וז"ל "אף אם יש להחתן או הכלה מעודת ברית מילה או פדיון הבן אצל קרוב, אין רשאים לאכול ביום חופתם. אבל אם הוא מוהל או סנדק לא יתענה".

לד. בכל תענית אי" להשלים עיי' מש"כ לעיל בדיני תעניות, ובפרט כאן שרוב הטעמים להתענות לא שייכים ביום אחר, כגון הטעמים של המהר"ם מיניץ, מפני שבאותו יום מוחלין לו על כל עונותיו או שחיישי' יהיה שכור בשעת קדוש או הטעם של המהר"ם ברונא משום דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא, לכך מתענה לבטל הפורענות.

לה. רמ"א (סעי' א', או"ח סי' תקע"ג סעי' א', דר"מ סי' תק"פ ס"ק א') כ' שמתענין מפני שהוא

אם מתענה באסרו חג בחו"ל

(ל) אסרו חג בחו"ל האם חתן מתענה?

ת: מתענים.לו

הנהגת רבינו בשובבי"ם

(לא) א"ל שמשדל להתענות בשובבים ביום חמישי.לו

אחד מן הימים שמתענים בהם (במגילת תענית) וכ"ד ח"א (כלל קי"ט סעי' א', כלל קל"ב סעי' מ"ג, חכ"א כלל קכ"ט סעי' ב', סי' קע"א סעי' י"א). וערה"ש (או"ח סי' תכ"ט סעי' ג', סי' תקע"ג סעי' ב'). ומ"ב (סי' תכ"ט ס"ק י', סי' תקע"ג ס"ק ט').

ועיי' מש"כ בזה רבינו במועו"ז (ח"ה סי' של"ז) שמביא הבה"ג שיש להתענות בימים מסויימים וביניהם בר"ח ניסן וכבר תמה הב"י איך אפשר להתענות בר"ח. והמג"א כ' שראה ימים אלו במגילת תענית וכן מקורם מכחמי התלמוד עיי"ש ותמה מו"ר איך אפשר להתענות בר"ח והרי אסור מדינא לצום ולרמב"ם יש איסור מה"ת. ומיישב מו"ר לדייק מד' הבה"ג שמתענה עד הערב ומפרש הכוונה לפלג מנחה שכבר נחשב ערב ומצינו שהיו מתפללין מוקדם ולכן לעולם לא הותר להתענות עד סוף היום ובפרט לשיטת הרמ"א סי' תי"ח שמוותר תענית שעות בר"ח אלא גם לאוסרים תענית שעות י"ל שמוותר עיי"ש ומסיק "ולדברינו תמוהין דברי הרמ"א (תקע"ג) שפוסק דחתן ביום חופתו מתענה בר"ח ניסן כיון שזהו מהימים שמתענין ממגלת תענית, ולדברינו הלוא אין מתענין עד סוף היום דאסור מדינא בתענית, ומדבריו משמע שאפילו החופה בלילה מתענה עד סוף היום בר"ח ניסן, ודבריו צע"ג היאך נתיר האסור דרבנן להתענות בר"ח, וע"כ נראה שנכון לעשות החופה בר"ח ניסן ביום, ואז אולי נסמוך על הפוסקים דשרי בר"ח תענית שעות ושוב שרי להתענות עד שעת החופה, וכה"ג לא ייכנס אז ביום חופתו לעיקר אסור תענית בר"ח וכלע"ד וצ"ב בפוסקים".

לו. במג"א (סי' תקע"ג ס"ק א') שאין מתענין באסרו חג וכ"ה במ"ב וערה"ש אבל לענין אסרו חג בחו"ל עיי' חכמת שלמה שס"ל שמתענין (או"ח סי' תקע"ג) וז"ל "עיי' במג"א ... אבל באסרו חג הן אמת דהוא ש"ס מפורש [סוכה מה, ב] אך הש"ס מיירי באם הוי עצרת רק יום אחד כמו בארץ ישראל דאז הוי היום יום טבוח אחר השבת, אבל לדידן דהוי שני ימים ואנן בקיאין בקביעא דירחא אם כן שוב יום השלישי מדינא דש"ס אינו כלום, וניהו דלענין תחנון אנו נוהגין בו כדון ארץ ישראל, מכל מקום לא עדיף מראש חדש ניסן ושאר ימים שאין בהם תחנון דאף על פי כן חתן מתענה, והוא הדין נמי בזה, כן נראה לפענ"ד נכון ודו"ק". (ואיני יודע אם זהו טעמו של מו"ר לחייב). אבל בשולחן בהזר ובשו"ת דברי יציב (או"ח רי"ח) כ' שגם באסרו חג שבחו"ל מתענים.

לו. עיי' בס' טיב ההלכה סי' ט"ז להרה"ג הגר"ג רבינובין שליט"א בענין החיוב להתענות בימי השובבים.

תענית יחיד

בשר לפני ואחרי התענית

לב) הרמ"א (או"ח של"ד ס"ד ויו"ד סי' קפ"ה ס"ד) כ' שבתענית יחיד אין לאכול בשר בלילה ובמ"ב כ' היינו לילה שאחר התענית אבל יש חולקים וס"ל דהכוונה ללילה קודם - איך פוסקים?

ת: יש להחמיר שניהם, לפני ואחרי. לח

תענית כשנפל התפילין

לג) שמעתי שאמר רבינו למי שאמר לו שהתפילין שלו נפלו שאין ענין להתענות אלא באותו יום. אח"כ שוב שאלתי אותו בענין זה וענה שאכן גם ביום אחר צריך להתענות אלא שעדיף באותו יום.

אם כבר שתה באותו יום אז מתענה ביום אחר. לט

עוד אמר שבחורי ישיבה לא מתענים וכמדומני שאמר שפודין בצדקה.

לח. עיי' מ"ב שם ס"ק ע"ט שקאי על לילה שלאחר התענית וכ"ד הט"ז והשו"ע הרב והחיי"א, אבל הרבה חולקים שהכוונה ללילה לפני התענית, ולכן הרבה פוסקים מחמירים שניהם - שיירי הכנה"ג והתורת השלמים והפתחי תשובה והא"ר וברכ"י ומחצהש"ק והערה"ש. ועיי' מהרש"ל (יש"ש חולין פ"ה סי"א) שמיישב למה ל"א כמו תמיד שהיום הולך אחר הלילה ולמעשה החמיר למאן דאפשר שלא יאכל בשר בין לילה לפני ולילה אחרי. עיי' בכ"ז בס' טיב ההלכה להרה"ג הגר"ג רבינוביץ שליט"א סי' י"ב.

לט. הכה"ח מביא שד' המהר"י ברונא דכיון שחייב התענית כי הראו לו שצריך תשובה, אם עדיין לא אכל אותו יום, יתענה מיד אע"פ שלא קיבל עליו התענית. וכ"כ א"ר בשם שיירי כנה"ג, באר היטיב, החיי"א, והבא"ח, והגריש"א זצ"ל (קונטרס הל' תפילין להגרי"י ישראלזון) אבל דעת הגר"ח (מובא בכה"ח) דלא יתענה באותו יום כיון דלא קיבל התענית מאתמול אלא יקבל באותו יום ויתענה למחר.

דיני זכר לחורבן

שיור אמה על אמה

קירות שנעשו מסיד מעורב עם דבר אחר (כחול וכדו')
א) האם הקירות שלנו נעשים מסיד שחייב לעשות אמה על אמה, ואם הוא מעורב האם חייב?

ת: על הקירות שלנו יש סיד מעורב (עם משהו אחר) וחייב גם בזה.^א

אם צריך בכל חדר

ב) האם צריך לשייר פעם א' או בכל חדר?

ת: החזו"א הקפיד על כל חדר אבל מנהיגו רק בחדר א'. אני הייתי משתדל בכל חדר, רק כאן אין לי דירה שלי.^ג

א. עיי' מ"ב ס"ק ב' שכ' ויש מקילין על ידי חול, דסבירא להו דהיכא דעירב חול שוב לא מקרי בשם סיד. והנה בזמנינו לא נהגו לשייר. ואפשר משום דסומכין על היש מקילין. ועל כל פנים תמוה, שהרי מלבנין הבתים בסיד לבד. ואפשר דדווקא במיני סיד הנקרא גופ"ש, שהוא לבן ביותר, אסור, מה שאין כן סיד שלנו. אך כל זה דוחק, וצריך עיון על מה נוהגין היתר ע"כ. וע"ע בערה"ש סע' ד וז"ל ולפי זה יש לנו ללמד זכות על רוב ישראל, שאין נזהרין עתה בדין זה, לשייר אמה על אמה כשסדין בסיד כותלי הבית. לפי שידוע שעתה מערבין בהסיד הרבה חול, כמעט מחצה על מחצה. ואם כן, מדין גמור אין צריך שיור כלל. ואף על פי שהרי"ף והרא"ש, וכן הרמב"ם והטור והשולחן ערוך, לא הביאו רק הברייתא האחרונה, לא חששו להאריך. אבל גם בדבריהם יש לומר כן, דבעירוב חול אין צריך שיור. עיי"ש עוד. למעשה כנ' שדעת מו"ר שאין זה אלא לימוד זכות וכמו שמשמע בל' המ"ב וצריך לשייר אמה על אמה גם במעורב.

ב. כן דעת הא"ר (ס"ק א') וז"ל עיין מ"ש בריש סימן א' [סק"ד] דבית נקרא חדר, ואפשר דהוא הדין הכא לכל חדר וחדר צריך להניח. ומובא בפמ"ג (מש"ז ס"ק א' וא"א ס"ק ד') וכן נהג החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמ"ו אות א') "הורה מרן ההזו"א זצוק"ל שצריך להשאיר אמה על אמה בלי סיד כנגד הפתח בכל חדר וחדר שבדירה וכן הורה מו"ר (שליט"א) זצוק"ל, (עי' שע"ת ר"ס תק"ס). ה שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קס"ט) כ' שרק בחדר אחד וכ' בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת ז' סוף אות י"ב) שכן המנהג.

מקומה

ג) איפה מניח הזכר לחורבן?

ת: מול הפתח (דהיינו כנגד הפתח בקיר).^ג

ד) עשו בדירה שלי זכר לחורבן מעל לדלת (מי שהיה דר לפני עשה כן בדירה) האם אני צריך לעשותו עוה"פ כנגד הדלת?

ת: מסתמא.^ד

ה) ואם אין שם קיר ממול הדלת?

ת: בקיר שבצד הקרוב (אבל לא למעלה מהדלת).^ה

שיעורה

ו) האם יש להחמיר בשיעור אמה כחזו"א?

ת: למה לא (ועניתי כיון שהוא דרבנן אבל לא ענה).^ו

ג. רוב פוסקים סוברים שיש להניח האמה על אמה ממול פתח הבית וכ"ד המ"ב ס"ק ג' אבל שם במ"ב מובא עוד שיטה וז"ל עיי"ש במ"ב שמביא עוד שיטה וז"ל ויש שמניחים פנוי למעלה מן הפתח בגובה, ואינו נראה לנכנס. ואפשר כדי שיתראה תמיד לפני בעל הבית היושב בפנים, שעל רוב הוא יושב אצל הקיר אשר נוכח פתח הבית [שערי תשובה].

ד. עיי' לש' המ"ב בס"ק הקודם ולא ברור מהמ"ב אם מסכים כן לדינא להאי שיטה. וד' מו"ר שאין לסמוך על זה ויש לעשות אחרת.

ה. הנה במקום האמה על אמה מצינו בעיקר ג' שיטות. ב' השיטות כבר הזכרנו לעיל והם הב' השיטות המובאות במ"ב או ממול הפתח או מעל הפתח. ויש עוד שיטה המובא בפמ"ג משב"ז ס"ק א' שכנגד הפתח היינו אצל הפתח, עיי"ש שלפעמים נגד היינו מן הצד. וע"ע שם ס"ק ג'. והנה כאן שא"א מול הפתח י"א שיעשה מעל וכן אמר החזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמ' קמ"ז אות ז'). אבל ד' מו"ר שיש לעשות לצד הפתח וכ"כ המור וקציעה (ד"ה ואין מחייבין) כשלא יכל לעשות ממול, וזה כשיטת הפמ"ג. (אגב אציין, שיש עוד שיטה של הגריש"א זצ"ל מובא בשונה הלכות תורת המועדים שיש לעשות האמה על אמה בסלון שעיקר שימוש הבית הוא שם וכך הוא סבר שיש לעשות לכתחילה).

ו. והנה בדרכי אמרינן בדרבנן שיש לסמוך על השיעור דלא נתקטנו הביצים וכגר"ח נאה, וכ"כ המ"ב תפ"ו ס"ק א'. ואיני יודע טעמו של רבינו להחמיר בזה.

ז) בדקתי בביתי והמקום שיש שם זכר לחורבן (מול הפתח) אינו אלא 46 ס"מ ושיעור ר' חיים נאה הוא 48 מה עלי לעשות?

ת: יש להשלים השיעור ברוחב.^ז

ש: האם יש להשלימו על התקרה בכה"ג?

ת: עדיף ע"י הרוחב.^ח

פנימיה אולם ומלונות

ח) אי' בביה"ל שאי"צ בביהכ"ס או ביהמ"ד - מה הדין באולם פנימיה ומלונות?

ת: שם צריך להשאיר אמה על אמה, דרך ביהכ"ס אי"צ מטעם שהוא מקום קדוש.^ט

ז. הנה הפמ"ג משב"ז ס"ק א' כ' שיש לשער האמה מרובע ולא אריך וקטין. אלא שבמקום שא"א שאין מקום, י"א שיעשה בצורת מלבן וכ"כ בס' הבית למו"ר הגר"י לרנר שליט"א בשם בעל האג"מ. וכ"ד מו"ר.

ה. בשו"ת משכנות הרועים (סי' י"ח) כ' דנ' כמו לענין סוכה דתקרה פחות מד"א סמוך לכותל מחשב דופן עקומה וכשירה, ה"נ בנידון דידן נ' דנוכל לגמור עד אמה על התקרה ונחשב לדופן והסכים עמו הגר"ש קלוגר. אבל מו"ר ס"ל דאין להשלים על התקרה.

ט. וכ"ד הגר"ח"ק זצ"ל שצריך (תורת המועדים על שונה הלכות ס"ק ב') "אמנם פנימיה של ישיבה שבחורים ישנים שם צריך לעשות אע"א שהר"ז כבית פרטי שהשאלו לו לזמן וכן אולמי שמחות אע"פ שהוא מקום ציבורי מ"מ כיון שהוא שייך לאדם פרטי צריך לעשות שם אע"א". אבל ד' הגריש"א זצ"ל שאי"צ (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"ג אות ה') "פנימיה של ישיבה הרי היא כבנין של מצוה שאין צריך לשייר בה אמה על אמה". והנה בטעם שביהכ"ס פטור מבואר במג"א ופמ"ג דדווקא ביתו צריך. ומו"ר א"ל שהטעם בזה שביהכ"ס אי"צ משום שהוא מקום קדוש, לכן בכל שאר המקומות צריכים. (א.ה.) יש לפרש בכוונת מו"ר שהוא קדוש לכן אי"צ זכר שם או יש לפרש משום שצריך לפאר מקום כזה, עכ"פ איל שיהיה, בכל אופן אין זה אלא בביה"מ או ביהכ"ס).

האיסור לנגן בכלי שיר

מנהג העולם בשמיעת שירים

א) שאלתי את רבינו למה הפוסקים מחפשים יישובים למנהג העולם לשמוע מוזיקה - הלא לדעת הרמ"א אין האיסור אלא על היין. וענה מו"ר שכיון שכמה פוסקים נקטו כדעת המחבר (ועוד אמר שמה שנוהגים היום במוזיקה הכל הפקר).^א

שירים של צלצול בטלפון

ב) מי שיש לו צלצול של שיר בטלפון שלו האם זה מותר?

ת: מסתמא זה מותר ע"ד שאמרו שנשים עושות מלאכה, ואף שהב"ח אוסר אבל האחרונים מתירים וכאן נמי הוי בלי להתכוון ושיגרת^ב.

א. מבואר במשנה ובגמ' (סוטה דף מח.) (גיטין דף ז.) שחכמים גזרו על שירה ונגינה. ויש בעיקר ג' שיטות בראשונים באיזה אופן אסרו ואכתוב הדברים בקיצור נמרץ. השיטה המקילה ביותר שלא אסרו אלא על משתה היין או ברגיל עיי' רש"י ותוס' בגיטין שם. השיטה השנייה שחילקו בין כלי שיר ושירה בפה, דבכלי שיר יותר חמור ותמיד אסור גם שלא על היין. ובשירה בפה מותר כל זמן שאינו על היין. וזה דעת הרמב"ם (תענית פרק ה' הל' י"ד). ושיטה שלישית המחמירה מכולם שאסור הכל בין בכלי ובין בפה וגם שלא על היין. שיטה זו היא שיטת הרמב"ם בשו"ת מובא בטור. ונחלקו השו"ע ורמ"א להלכה. דעת השו"ע בסע' ג' כדעת השיטה הב' שאוסר בכלי בכל אופן ובפה על היין. אבל הרמ"א מיקל כדעה הא' ומתיר אא"כ על היין או ברגיל. לכן שאלתי מו"ר למה א"א לסמוך על הרמ"א ולמה חיפשו הפוסקים היתרים לשמוע מוזיקה בזה"ז.

וא"ל מו"ר שי"ל צד שגם לדעת הרמ"א יש איסור אם אינו משתה ממש, וגם בסעודה מליאה יש איסור ולכן יותר חמור [ויש כזה צד בפמ"ג מובא במ"ב ס"ק י"ב אבל עיי' בשעה"צ ע"פ הגהות רמ"א שבמרדכי שרק דרך משתה בלא אכילה אסרו ואכמ"ל] אבל שאלתי שלכאן הפוסקים מחפשים היתר למוזיקה גם כשאינו בסעודה כלל. ועל זה ענה לי מה שכתבתי בפנים שהאחרונים החמירו והזכיר הא"ר וכמדומני הב"ח וד' הב"ח מובא במ"ב (וכנ' שנקט כן להלכה) (וכן מצאתי הרבה אחרונים שהחמירו הלה המה הב"ח השל"ה המג"א הא"ר הח"א קיצור שו"ע והכה"ח).

ב. וכע"ז ראיתי מובא מקובץ עץ חיים (ט"ו עמ' קכ"ב שאלה ו') בשם הגריש"א זצ"ל (ומה שאמר מו"ר דהוה כנשים שעושות מלאכה לכאן' כוונתו לדמות לנגדי ודבקרי בסוטה מח. שהתירו, וע"ז אמר שהב"ח פליג שאין היתר לנשים לזמר בשעת מלאכתן שאינו נצרך כאלו בגמ')

כלי זמר בחתונות הנערכות בירושלים

ג) בחתונות בירושלים שאסור במוזיקה האם מותר להדליק טייפ שיש בו מוזיקה?⁷

ת: לכאורה אסור (ובפעם אחרת ענה בזה"ל למיטב ידיעתי גם זה אסור).

ש: האם התקנה גם במקומות החדשים בירושלים מחוץ לחומת העיר העתיקה?

ת: כן (וכן א"ל פעם אחרת).⁷

ג. ברמ"א סעי' א' כ' שלצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי. אבל מנהג ירושלים אשר תיקנו מלפני כמאה וחמישים שנה שלא לנגן בכלי שיר בחתונות מלבד בתוף דהוי כמתו מוטל לפניו וחייבים טפי במנהגי אבילות וגדרי צניעות. עיי' מש"כ רבינו בזה בח"ה סי' רכ"א, ח"ו סוף סי' קכ"ז. ובענין מוזיקה מטייפ רוב הפוסקים אסרו וכן מביאים מהגרי"ח זונפלד (אבל עיי' ציץ אליעזר שלא ברור) וכ"ד הגרשז"א זצ"ל (קובץ בית אהרן וישראל גליון ס"ה עמ' ק"ח ד"ה אם, קוני' וספרתם לכם סעי' א') "שמעתי מהגר"ע אויערבאך שליט"א שכן דעת אביו הגרשז"ז זצ"ל שגם בחתונות אסור טייפ, כיון שכלול בו כל הכלים והוא בבלל הגזירה וק"ו אורגן". וכ"ד הגריש"א זצ"ל (ישמח לב שבע ברכות עמ' ת"א אות ע"ה, קוני' וספרתם לכם סעי' א', שבות יצחק ח"ז עמ' צ"ב הע' ד', אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"ג אות ח') "האם מותר להשמיע קלטת מוזיקה בשמחת נישואין, תשובה: אסור...". ודלא כהגר"ח ש"ש שהתיר (מובא בס' ישמח לב, אירוסין ונישואין עמ' שמ"ג אות ז').

ד. בקוני' אל גיל כעמים (עמ' ל"א בהג"ה) כ' "והעיד אחד מזקני ת"ח שבירושלים שהיה מעשה בגדול אחד מחו"ל שהשיא את בנו בירושלים ומקום החתונה היה בשכונת הבוכרים, ורצה להביא כלי זמר משום שדימה בדעתו שהאיסור היה רק על ירושלים שבתוך החומות. כששמע זאת הגאון הגדול רבי ישראל זאב מינצברג זצ"ל בעמח"ס שו"ת שארית ישראל, הלך אליו בעצמו ואמר לו: שהגאון האמתי בעל 'תורת חסד' פסק שהאיסור חל גם על ירושלים החדשה שמחוץ לחומות, והגדול הנ"ל סבר וקבל ושרו בחתונה, בלי כלי זמר, כמנהג ירושלים". וכן ד' הגרשז"א (ועלהו לא יבול ח"א עמ' ר"ד אות של"ו, עמ' ר"ה אות של"ז) "ואין חילוק בזה בין בתוך העיר-העתיקה לבין מחוץ לחומת העיר העתיקה". (וע"ע ירושלים במועדיה, בין המצרים עמ' רל"ט אות ער"ב).

כלי שיר בשבע ברכות בירושלים

ד) האם מותר לנגן בכלי שיר בירושלים בשבע ברכות?

ת: רוב מתירים, אבל יש שלא מתירים. אבל לעשות שמחה גדולה בשבע ברכות אסור, דהיינו באולם ולעשות שמחה גדולה אסור (בשבת ובחול).^ה

שירים שיש בהם שירות ותשבחות**שירת שירות ותשבחות בכלי שיר**

ה) שירות ותשבחות האם מותר לשיר עם כלי שיר?

ת: יש בזה מח' ראשונים אם דוקא בבית משתה אם גם בלי. החסידים נהגו לאסור והליטאים מתירים. למעשה אני אומר שאסור בכלי שיר גם לשירות ותשבחות.^ו

ה. ד' הגריש"א זצ"ל לאסור (ישמח לב שבע ברכות עמ' ת' אות ע"ב, תורת המועדים על שונה הלכות ס"ק י"ד ד"ה וכל, אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ס"ה סעי' כ"א) וז"ל "סעודת 'שבע ברכות' במתקיימת בירושלים האם מותר לנגן בה בכלי שיר. תשובה: אסור. הקפידא היא: משום אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, ו'שמחתי' הכוונה לשמחת 'נישואין', וכולל כל שמחות הנישואין והיינו גם 'שבע ברכות'. אבל הגרי"י פ"ש התיר (הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' ש"צ אות י"א, הע' י"ג) וז"ל "אבל בסעודות שבע ברכות לא אסרו. ובזה נשאר ההיתר שכתב הרמ"א".

ו. הגאונים רי"ף ורמב"ם וכ"פ השו"ע (סעי' ג') "וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא, על היין" שלא נכללו שירות ותשבחות באיסור שירה. אבל לא ברור אם התירו גם בכלי נגינה או רק בפה.

ז. דעת הגריש"א זצ"ל (קובץ מבית אהרן וישראל חס"ד ריש עמ' קט"ז) מתיר גם בכלי נגינה. אבל ההגרי"י פ"ש זצ"ל התיר רק בפה (קובץ בית אהרן וישראל חס"ד עמ' קט"ז ד"ה ודעת) "וכן מה שכתבו הגאונים דאם יש שבה להקב"ה מותר לא דברו על כלי שיר אלא בפה, ולא נתכנו כלל להגמ' בגיטין או בסוטה אלא על הגמ' סנהדרין דף ק"א ע"א ששם אומרת הגמ' דאסור לשיר פסוקים משום עשאוני בניך ככינור, ועל זה נתכנו לומר דאם יש שבח להקב"ה דמותר לומר פסוקים. ולכן אין ראייה להתיר כלי שיר מהגאונים במקום דיש שבח"

שירות ותשבחות שאינו מפסוקים אלא מסידור התפילה וכדו'
 ו) האם צריך דוקא פסוקים או שירות ותשבחות י"ל גם משאר דברים (כגון
 ממקומך וכו')?

ת: גם משאר דברים.י

שירות ותשבחות בלי מילים

ז) אם יש שיר שהוא מוכר כשירות ותשבחות והוא שר את זה בלי מילים
 הם מותר?

ת: כן ("גם כן טוב").י

שיר תבשיל אחד בסעודה

ח) אי' בשו"ע' לחסר משהו מהסעודה כשיש אורחים ובבה"ל מביא תמיהת
 החיי"א שלא נהגו כלל. האם ראוי לנהוג כן?

ת: לא נוהגים.י

ה. עיי' מקור הבא

ט. עיי' אשל אברהם (תנינא ד"ה גם) גם נראה שהמשורר ניגונים סתם ובמחשבתו שבח הי"ת
 או יראתו או בושת מפניו או איזה פס' שבו בחינת התלמודות מצוות או הלכה או יראה או מוסר
 אין חשש קפידא על השיר ומותר לכו"ע. וכך כ' החרדים ז"ל בשם קדמונים לשורר לה' ית'
 תמיד ע"י אהבתו היטב ולהא מילתא נראה דכו"ע הרהור כדיבור, ומחשבה טובה מצטרפת
 למעשה.

י. שם סעי' ב' "התקיניו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחים, מחסר ממנו מעט ומניח מקום
 פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם".

יא. עיי' שולחן גבוהה (ס"ק ה' אבל צ"ע שהוא כ' שלא נהגו גם דברים שאנחנו כן נוהגים כמו
 איפר מקלה על ראש החתן) וכה"ח ס"ק י"ח וערה"ש סע' ו'.

יב. בשו"ע שם "כשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב, משיירה מין ממיני התכשיט שנוהגת
 בהם, כדי שלא יהיה תכשיט שלם". הלכה זו לא כ"כ ידועה ולא ראיתי מי שנוהג כן (וכמו שכ'
 השולחן גבוהה וחיי"א הנ"ל). לכן שאלתי מו"ר אם יש לנהוג כן למעשה.

שיור תכשיט אחד מהתכשיטים

ט) מש"כ שאשה לא תלבש את כל התכשיטים שלה (לחסר א')¹ לכאו' זה שייד היום ובפרט למש"כ המ"ב שהוא משום קנאת הגויים?

ת: ראוי להן להקפיד (they should), והוסיף אלא שאיני יודע אם עושים כן.² ועוד אמר לי שאין הכוונה שלא תלבש את כל התכשיטים שיש לה אלא מכל מה שנוהגים הנשים ללבוש לחסר א'.³

נתינת אפר ושבירת כוס בחופה^{טו}

י) נותנים אפר בראש החתן קודם ההינומא^{טז} ואומר אם אשכחך ירושלים וגו' ומסלקין אותו.^{יז}

יג. ועיי' של"ה הק' שכ' (מס' תעניות פרק נר מצוה אות י"ג) על זה לבי עלי דוה בראותי המנהג הרע בגלות המר הזה מקישוטי הנשים מלבושיהן ותכשיטיהן שמתקשטות במילוי כאילו היה ביהמ"ק קיים ועברי אדרבנן.

יד. ובזה מתפשט שאלה שראיתי בספר אדר ופורים הערה י"ג (מובא בס' שערי נחמה): יש לעיין במש"כ המג"א שלא להתקשט בכל התכשיטים שבידה, אם זה אמור רק במערכת תכשיטין שאין ללבוש מערכת שלימה, ואז אסור ללבוש מערכת שלימה אפילו אם יש לה עוד תכשיטין, ומאידיך אם אין לה מערכת שלימה אז מותרת ללבוש כל תכשיטיה. או דברי המג"א הם כמשמעם שאין זה תלוי במערכת תכשיטין אלא תלוי בכל התכשיטין שבידה. ומפשטות לשון המ"ב [היינו אם יש לה הרבה מיני תכשיטין, לא תשים כולם עליה בבת אחת, רק בכל פעם תשייר אחת, לזכור החורבן] נראה שהבין שהגדר הוא כל התכשיטין ולא תלד במערכת, עכ"ל. ומוסיף בשערי נחמה שאמנם מלשון הערוך השולחן כאן (ס"ו) משמע כהצד הראשון, דז"ל וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב, משיירת מין ממני התכשיט שנוהגת בהם כדי שלא יהא תכשיט שלם שלא תתקשט בכולם כאחד, ע"כ. לכן לד' מו"ר לא תלוי בהרבה או מעט אלא במערכת תכשיטין הנהוגים לחסר אחד.

טז. ב' הלכות אלו הם העתק ממש"כ בספרי דבק טוב מפסקי מו"ר על הלכות חופה וקידושין.

טז. כך א"ל מו"ר. עיי' בס' ישמח לב אות קי"א שמביא מהגרי"ז שלא הניח עד לאחר שכבר בירכו ברכת נישואין שקודם שקידש אינו בבחינת חתן.

יז. כך א"ל מו"ר. עיי' בס' ישמח לב (שם) שמביא שכן כתב הערה"ש אבל השולחן העזר כ' שאין מסלקין כלל והגר"ח"ק אמר שמסלקין אחר החופה.

יא (המנהג בעיה"ק לשבור כלי זכוכית אחר האירוסין (קידושין)^א ואומרים אח"כ "מזל טוב"^ב ואין לשבור כלי יקר^ג.

האיסור למלא פיו שחוק בזה"ז

יב מה שאמרו אסור למלא שחוק פיו בעוה"ז, מה הגדר?^א

ת: שחוק של התעוללות דוקא.^ב

יה. ח"ד סי' רפ"ו אות ג'. ע"פ רמ"א (אה"ע סי' ס"ה סע' ג' ושם כ' אחר השבע ברכות) והטעם משום שהוא זכר לחורבן אבל מביא עוד טעם (פשוט ועיון ברכות לא. אות תפ"א) לפי המאירי כדי להעציב שלא יבא לידי קלות ראש.

יט. עיי"ש שמביא שהחכמים לא ניחו להו בזה שבשעה שעיקרו להצטער על החורבן אומרים מזל טוב אבל מביא מהשד"ח שמיישב המנהג שהמזל טוב על הקידושין, אלא שממתינים עד שישבר הכוס.

כ. כך א"ל מו"ר. ועיי' בפשט ועיון הנ"ל ששם תולה השאלה אם לשבור כלי יקר או לא במח' הנ"ל אם הטעם ששוברים הכוס משום זכר לחורבן או להעציב, דלפי צד השני יש לשבור כלי יקר. וא"ל מו"ר שאין שוברים כלי יקר משום בל תשחית. (ות"ח אחד שליט"א העיר שבמ"ב סי' תק"ס כ"כ לגבי כלי חרס שבתנאים ולא כ"כ בכלי זכוכית שבחופה).

כא. כ' השו"ע (סעי' ה') "אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה"

כב. עיי' ערה"ש (סעי' ח') "ואסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז כי שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה וזהו אפילו בזמן המקדש אסור וזהו כשעוסק בהשחוק זמן מרובה עם אחרים אבל שחוק בעלמא לית לן בה".

דיני קריעה בראיית ערי יהודה עיר הקודש והמקדש

קריעה על ראיית ערי יהודה וירושלים^א

קריעה על ערי יהודה בזה"ז

(א) למה לא קורעים בזה"ז על ערי יהודה?

ת: אינו בחורבנה שהוא תחת שליטת היהודים. אף שיש חורבן רוחני אבל לא גשמי, כבר מוזכר דבר זה במג"א.^ג

קריעה על עיר ירושלים בזה"ז

(ב) האם קורעים בזה"ז על ירושלים?

ת: יש בזה מח'. אבל למעשה כמו שלא קורעים על ערי יהודה מטעם הנ"ל ה"ה בירושלים אבל בכותל מחוייב שזה היה מקום הביהמ"ק (ונחרב).^ג

א. הקדמה: אי' בגמ' (מו"ק דף כו.) "ואלו קרעין שאין מתאחין וכו' ועל ערי יהודה, ועל המקדש, ועל ירושלים ... אמר רבי חלבו אמר עולא בראה אמר רבי אלעזר: הרואה ערי יהודה בחורבן אומר: (ישעיהו ס"ד) ערי קדשך היו מדבר, וקורע. ירושלים בחורבנה אומר: (ישעיהו ס"ד) ציון מדבר היתה ירושלים שממה, וקורע. בית המקדש בחורבנו אומר (ישעיהו ס"ד) בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבתינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה, וקורע". ונפסק להלכה בשו"ע (סי' תקס"א סעי' א', ב.). ועיי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' קס"ה שהעיד שהיום לא נהגו לקרוע אפ' על ראיית ירושלים.

ב. מבואר במג"א ס"ק א' וב"ח וכן מובא במ"ב שבחורבן היינו "אפילו יושבין בהן ישראל, כיון שהשימעאלים מושלים עליהם, מקרי בחורבן" ומבואר דאם היהודים שולטים לא נחשב בחובן.

ג. הנה ידועה ד' האג"מ שאין לקרוע (או"ח ח"ד סי' ע' אות י"א, ח"ה סי' ל"ז אות א', שמעתתא דמשה סי' תקס"א אות א') "מסתבר שאף שעדיין לא נגאלנו בעוה"ר אין לקרוע בראיית ירושלים מאחר שהיא בחסד השי"ת בנויה לתפארת ואינה עכ"פ ברשות אומות עכו"ם וכו'".

אבל בדברי יואל (או"ח סי' ל' אות ו') חולק וז"ל "הנה זה וודאי דלא עדיף עכשיו אלא אדרבה גרוע הרבה יותר עכשיו באותה הממשלה, כמבואר בזוה"ק כ"פ דגלות הערב רב קשה יותר מגלות האומות, ואין להסתפק בזה בעוה"ה". וכ"ד הגרשז"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סוף סי' ע"ג) וז"ל "מביא כת"ר צדדי הספק אם בזמנינו שהשלטון בירושלם הוא בידי ישראל אם יש חיוב לקרוע עליה. חושבני דכל זמן שרואים עדיין בעיר הקדש והמקדש כנסיות של נכרים וגם קברי עכו"ם וכו', ואין אנו יכולים למעקר פולחנא נוכראה, עדיין היא בחורבנה".

זמנים הפטורים מקריעה

הלך לכותל בשבת אם קורע במוצש"ק

ג) מי שהולך לכותל בשבת האם קורע במוצש"ק?

ת: לא.

מי שהלך בשבת לכותל (שפטור מקריעה) אם קורע כשמגיע בפעם הבא בתוך ל'?

ד) מי שבא לכותל בשבת (בזמן שפטור) האם יקרע אח"כ כשבא עוה"פ?

ת: יש ל' יום מאותו שבת, אבל ר' יהושע לייב דיסקין חולק וס"ל דקורע במוצש"ק אבל אנן לא ס"ל הכלי. וכן שאלתי עוה"פ ואמר שאי"צ לקרוע

הנה מו"ר במועו"ז כ' ליחלק בין ערי יהודה וערי ירושלים וז"ל (ח"ה סי' שמ"ח הע' ב', עמ' רי"ב) "נראה דהעיקר לקרוע גם היום במיוחד על ירושלים, דבערי יהודה עיקר מעלתן ביישובן, ותיקנו קריעה על ערי יהודה בחורבן דוקא, ובזה פירש המ"א דאף שיש יישוב כיון שישמעאלים המושלים שם ותלויים בהו ראוי לקרוע, אבל בעיר הקודש ירושלים מעלתה כעיר ה' מפני שהמקדש שמה, ולא מפני שיש במיוחד שם מצוה יישוב, וא"כ היום שאין מקדש שזהו תפארת וחמדת עיר הקודש הוה בחורבנה ושפיר ראוי לקרוע עליה גם היום". ואעפ"כ א"ל למעשה שלא נוהגים לקרוע ומטעם שכתבתי בפנים. וכ"כ רבינו בשו"ת ח"ה סי' קס"ה שלא נהגו לקרוע היום גם על עיר ירושלים.

ומש"כ שעל הכותל מחוייב לקרוע עיי' בתשובות שכו' רבינו להסתפק אם חייבים על ראיית הכותל או דווקא קרקע מקום המקדש או על הקובה שהקימו הערביים שם.

ד. עיי' לקמן בשאלה במי שלא קרע אם חייב אח"כ ומה שהבאתי ממו"ר בשו"ת ח"ד סי' קל"א ד"ה ובאמת, שיש לחייב אח"כ באותו יום משא"כ לענין שבת כ' וז"ל "ובהערות הגר"ל דסקין לש"ע דן כשהלך בשבת שיתחייב בלילה, וצ"ל שבשבת אינו מרגיש הצער שיימשך, או כמו הביא עצמות אביו, הצער ביומו לבד לענין דיני אבילות וגם כאן נראה שכן". וע"ע ח"א סי' של"ד, והבאתי לשונו לקמן בשאלה הבא.

ה. נחלקו בזה הפוסקים שי"ל שחייב כיון שהפעם הראשון שהגיע היה בזמן שאסור לקרוע, אין זה פוטרתו וכ"ד האג"מ יו"ד ח"ג סוף סי' נ"ב אבל י"א שזה כן פוטרתו וכ"ד הגרשז"א (מעדני שלמה עמ' ס"ד, ועלהו לא יבול ח"א עמ' רע"ז אות ה' ועוד) .

ו. פירוש הדברים: כיון שס"ל שחייב במוצש"ק לקרוע הרי אין מקום לשאלה כיון שבאמת לא היה פטור וקיים החיוב לקרוע וא"כ פשוט שהבא בתוך ל' אח"כ לא יקרע. אבל לדידן דס"ל שאי"צ לקרוע בלילה עדיין השאלה בתוקף כיון שהיה פטור ולא קיים הקריעה אז. ובכ"ז ס"ל למו"ר שאי"צ לקרוע כשבא פעם הבא בתוך ל'.

פעם הבא שהולך גם בתוך ל'?

קריעה בחודש תשרי

ה) האם קורעין על ראיית הכותל בחודש תשרי אע"פ שאין אומרים תחנון?

ת: כן.^ה

קריעה בראש חודש

ו) מי שבא בר"ח לכותל פעם הראשונה קורע?

ת: כן, ראוי (you should) (י"א מנהג ירושלים שלא לקרוע אבל יש לקרוע).^ו

ז. עיי' מש"כ בח"א סי' של"ד וז"ל "ויש לעיין בעיקר הדין אם לא קרע בשעת ראייה אם קורע אח"כ, שהרי החורבן עדיין לפנינו, וכמו כן יש לדון בראה מקום המקדש בשבת אם קורע במוצאי שבת, וכ"ש בניד"ד יש לעורר בער"ש אם חייב לקרוע אח"כ באותו יום דשמו בשעת ראייה היה חייב ונפטר בזה, ובזכרוני שבשו"ת מהרי"ל דיסקין זצ"ל מצדד בזה שאולי חייב אחר כך. וממ"א ס"ס תקס"א משמע שקטן שראה בקטנותו והגדיל פטור שהרי ראה תוך שלשים, ולפי זה הוא הדין כשראה בשבת לא יתחייב אח"כ ששוב אין מצטער בראייה תוך שלושים, אבל יתכן שבאותו יום (ואף בלילה שלאחריו) חייב לקרוע מכח ראייה דאיתו יום שמרירותו עליו ועדיין הוא בצער. אמנם אף בקריעה על המת מצינו שנחלקו בזה החתם סופר והתפארת למשה דהחתם סופר בתשובות יו"ד סי' שכ"ג ס"ל דכל קריעה שאינה בשעת החימום ממש שוב אינו קורע ואינה אלא קריעה של תפלות, אך לדעת התפארת למשה יכול לקרוע על מתו אף במוצאי שבת אם היה היציאת נשמה בשבת, וכתב דזהו כל זמן שלא נקבר, והובא מדבריו בפת"ש סימן ש"מ ס"ק ג' וא"כ ה"נ אפשר דיש לדמותו שבאותו יום ממש עדיין מרירותו וצער החורבן עליו, ועוד שהרי החורבן לפנינו, ואפשר שלעולם חשיב כמו שלא נקבר, אך לדעת החת"ס בודאי פטור. (וע' עוד בזה בפת"ש שם סקט"ו), וכיון שבענין קריעה על המקדש נהגו בזמנינו בכמה קולות עמש"כ במועדים וזמנים חלק ז' סימן רנ"ח, נראה שגם בזה הקילו, ואם לא קרע בשעתו תו אינו קורע. (ואולי יש לצדד שבפעם ראשונה מריר כאבל, ודומה לזה כקריעת אבילות, ואח"כ חייבו חז"ל כל שלשים יום, ומצותה בשעתו דוקא ובנדחה נדחה)."

ח. עיי' מה שאמר הגרש"א זצ"ל (הליכות שלמה תפילה פרק ט"ז הע' י"ז) "ומה שנהגו להקל שלא לקרוע בכל יום שאין אומרים בו תחנון, לא הורה בזה רבנו להדיא לא להקל ולא להחמיר, ופעם נשאל בזה ע"י האדמו"ר בעל 'בית ישראל' מגור ז"ל, וענה רבנו שאין לכך מקור בדברי הפוסקים, אבל כך נהגו. אולם הוא עצמו דקדק שלא יעברו עליו שלשים יום בלא ראיית הכותל המערבי". ועיי' לקמן בענין קריעה בר"ח.

ט. כמעט כל הפוסקים כ' שיש לקרוע בר"ח עיי' ארחות רבנו (ח"ב עמ' קמ"ט אות ד') מהחזו"א- וואמר לי הגר"ח זצ"ל שכן פסק גם מרן החזו"א זצוק"ל שמחויבים לקרוע גם בר"ח ובימים שאין אומרים תחנון". ועיי' מש"כ בזה הגר"מ גיפטר זצ"ל (קובץ אגרות עמ' ס"ד) "וגם קרעתי

קריעה אחר חצות ערב שבת

ז) מהו ההלכה לענין קריעה אחר חצות ערב שבת?

ת: מותר לקרוע.

מי שלא קרע (באיסור) אם יקרע אח"כ בביתו

ח) מי שהלך לכותל ולא קרע (באיסור, ולא משום שהיה פטור) האם יקרע אח"כ בבית?

ת: באותו יום יש לקרוע, ואם הלך בלילה רק באותו לילה.

קריעה אף שהי' ר"ח שלא מצאתי שום יסוד למה שנוהגים שלא לקרוע בר"ח - וגם לא הבנתי מדוע מחכים הבאים ליום שאין צריך קריעה, וכי לא כדאי הוא בית מקדשינו מקור חיינו להתאבל עליו בקריעה וצער".

י. בס' ארץ ישראל (סי' כ"ב אות י"א) מביא שנחלקו בזה ומסיק להקל "ומהמחוייבים בקריעה מקילים לבא לירושלים (ולראות מקום המקדש) בחוה"מ או בערב שבת או בערב יו"ט אחר הצהרים ואינם קורעים. ואע"פ שכבר פלפלו חכמי ירושלים בנוגע לחול המועד ולע"ש, אם פטור אז מקריעה - יש להקל בכגון דא". וד' הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שיש לקרוע עיי' אג"מ (יו"ד ח"ג סי' נ"ב אות ד') "איני יודע שום מקור שבעש"ק אפילו אחר חצות לא יקרע ולכאורה צריכין לקרוע אם לא שכבר לבש בגדי שבת ולא יהיו לו בגדים אחרים ללבושם לכבוד שבת דאז ודאי כבוד שבת וכבוד הבריות עדיפי למונעו מלקרוע, ואם יש מנהג קבוע ברור אזי אין לשנות אף שלא ידוע טעם בזה". וכ"ד הגר"ש דבליצקי זצ"ל (קוני' אחר כתלנו אות ח', זכרון בצלאל עמ' קי"ב ד"ה ולקמן, עמ' קמ"ט ד"ה הדבר) - "טעות גמור".

ועיי' מש"כ מו"ר תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ד) "בירושלים עיה"ק נהגו לא לקרוע בערב שבת אחר חצות, וכבר צווח ע"ז רבינו החזו"א זצ"ל שאין לזה שום יסוד או מקור. ובירושלים גופא נחלקו המנהגים בזה שבספר א"י פכ"ב אות י"א, ובס' זר התורה בסוה"ס מביא שאין להקל בזה ע"ש, ונראה דעיקרו רק בבגדי שבת הואיל ובקריעה יתבטל ממצות כבוד שבת לכן אין חיוב לקרוע בכה"ג. ברם אכתי יל"ע דאף אם נימא שבמלבושי שבת בע"ש אין חיוב לקרועם, מ"מ אם באפשרותו לבוא לביתו וללבוש בגדי חול אמאי לא יתחייב בכך".

יא. עיי' מש"כ רבינו בתשובות והנהגות (ח"ד סי' קל"א ד"ה ובאמת) (מדבר שם על אנשים שמרימים להקנות הבגד שלהם כדי לפטור מחיוב קריעה וכ' שיש צד שלא מועיל-) "ומאחר דכל היום בצער יהיה חיוב לקרוע בביתו, עיין במ"ב תקס"א ס"ק ד' שיום שרואה תחלה ירושלים בחורבנה אסור כל היום בבשר ויין, אבל התם מדובר כשבא פעם ראשונה, אבל שמעתי עדות נאמנה מרבינו החזו"א זצ"ל שאם לא קרע במקדש חייב עוד כל היום, ומ"מ נראה שאם הלך לכותל ולא קרע, החיוב עליו רק יומו ולא אח"כ, שפג עיקר צערו כשראה".

אם חתן קורע בימי שבע ברכות**ט) האם חתן קורע בכותל בז' ימי המשתה?****ת: זה רגל שלו, ואינו קורע.י****הבגדים החייבים בקריעה****קריעת החליפה****י) האם צריך לקרוע גם החליפה (jacket) ?****ת: לא, די באחד.י****קריעת בגד שכבר קרע****יא) האם מותר לקרוע חולצה שקרע כבר פעם?****ת: כן.****שיעור הקריעה****מי שלא קרע טפח****יב) מי שלא קרע טפח האם יוצא?****ת: לא יצא. יד**

יב. רוב פוסקים ס"ל שאין קורעין וכ"ד הגרשז"א זצ"ל (עלי שי"ח עמ' קע"ב הע' קצ"ח) – "ודעת הגרשז"א זצוק"ל דחתן בימי השבע ברכות אין צריך לקרוע (הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א). הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"ג אות י"ט, אה"ע ח"א פרק כ"ב אות י"ט, לקנות חכמה נישואין ושבע ברכות עמ' י"ח, עלי שי"ח עמ' קע"ב הע' קצ"ח והרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א) והגר"ש דבילצקי (אבני ישפה ח"ב סי' נ"ה). ודלא כהגר"ח זצ"ל (מועדי הגר"ח ח"א תשובה שע"ז) שצריך לקרוע.

יג. עיי' שו"ע סע' ד' שכ' "כל הקרעים האלו בידו ומעומד, וקורע כל כסותו שעליו עד שיגלה את לבו וכו'". הרי שצריך לקרוע כל בגדיו. אבל כ' מו"ר בתשובות והנהגות שנהגו לקרוע רק אחד (ח"א סי' של"א, ח"ד סי' קל"א ד"ה והאמת, עיי' ח"ה סוף סי' קס"ו) וז"ל "אבל מנהגינו לקרוע רק בבגד אחד, וכדעת הראב"ד והרמב"ן עיי' במ"מ שם. אבל כ' "ונהגתי להוריד החליפה לרגע ולישאר לבוש בהעמד (חולצה) לבד ואז יוצאין לכ"ע בקריעת החולצה לבד (שבהגופיה אין חיוב קריעה), וכן בטלית קטן הקילו הפוסקים. ושמעתי שרבינו החזו"א זצ"ל לא ברירא ליה ד"ז.

יד. כ"ה בשו"ע יו"ד סי' ש"מ סע' ג' וכן בשו"ע כאן בסי' תקס"א בסע' ב'. ושאלתי מו"ר מה הדין בדיעבד שקרע פחות.

אמירת פסוקים בעת הקריאה

יג) האם צריך להגיד משהו כשקורע?

ת: י"א קצת פסוקים אבל אינו חייב (Not necessary)^{טו}

החייבים בקריעה**נשים**

יד) גם אשה קורעת וסגי בבגד א' ולכסות.^{טז}

קטנים

טו) האם ילדים קורעים קריעה בכותל?

ת: לא אין דין חינוך בזה, באבלות קורעים מפני עגמת נפש, וכאן זה לא שייך.^{יז}

טז. אי' בגמ' בית המקדש בחורבנו אומר (ישעיהו ס"ד) בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבתינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה, וקורע". ונפסק להלכה בשו"ע (סי' תקס"א סעי' ב') ועיי' מ"ב ס"ק ו' שכו' וז"ל לולקונן ולומר "מזמור לאסף" וכו' עד סוף (תהלים פרק עג). וכשקורע מברך ואומר "ברוך דיין אמת" (אך בלי שם ומלכות) "כי כל משפטיו צדק ואמת. הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. ואתה צדיק על כל הבא עלינו" וכו'. ואיני יודע למה אמר רבינו שאינו חיוב וגם איני יודע אם התכוון למה שהוסיף המ"ב או גם למש"כ בגמ' ושו"ע. ועכ"פ נ' דס"ל שעיקר החיוב הוא הקריעה ולא אמירת הפסוקים. ועיי' ב"ח דדווקא קודם שקורע אומר הפסוקים כי בזה ניכר על מה הוא קורע.

טז. וכן נקטו כל הפוסקים ואציין רק מקצת: הסטייפלער (ארחות רבנו ח"א עמ' שי"ח אות ב', סוף עמ' שכ"ג, ח"ב עמ' קמ"ט אות ב', עמ' קנ"ד אות י"ח ד"ה וכן). והגר"ש דבליצקי זצ"ל (קוני' אחר כתלנו אות ג', עי' אות י"ד, זכרון בצלאל סוף הקדמה לסעיפים ל"ו-ל"ח [ריש עמ' קכ"ד] "גם נשים חייבות בקריעה זו", ועוד.

יז. במ"ב כ' ס"ק י"ז כ' שקטן פטור מקריעה ואינו מוכרח בלשונו שפטור גם בהגיעו לחינוך (ומי שנולד בירושלים, אפילו הגדיל, אין צריך לברך; דבקטנותו פטור, וכשהגדיל אין צריך לברך, דהא ראה אותן תוך שלושים יום) אבל הפשטות שפטור עד הבר מצוה (אבל באבני ישפה המובא לקמן כ' דאינו מוכרח) וכן ס"ל הקהלות יעקב (ארחות רבנו ח"א עמ' שכ"ג אות י"ז, אות י"ח, ח"ב עמ' קנ"ד אות י"ז, אות י"ח) "מו"ר הורה שקטן לפני הבר מצוה פטור מקריעה על הכותל". וכ"ד הגריש"א זצ"ל ומחדש בסברא שפטור כיון שעד שיגדל מצפים שכבר יבא משיח (אבני ישפה ח"ב סי' נ"ה ענף ה', אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"ג אות כ"א) "שפטור גם ילד שהגיע לחינוך דשאני הכא דאין חינוך כי מצפים שעד שיגדל יבנה המקדש". וראיתי בס' קרא עלי מועד שמק' (פרק י"א הע' ל"ב) "וקשה לי שהרי בכל דיני תשעת הימים אמרו שיש דין חינוך בקטן

קריעה לאנשי ירושלים^ה

טז) מי שגר בבית ישראל ולא הלך לכותל לחודש האם עליו לקרוע?

ת: אין להיכנס לשאלה ויש ללכת כל חודש.^ט

ש: מהו הדין בדיעבד?

ת: אי"צ לקרוע חולצה חדשה אבל אם נמצא שם ויש עליך חולצה שכבר קרע אז יש לקרוע.

שיודע להתאבל על ירושלים. ואולי יש לחלק בין חיוב אבילות לבין חיוב קריעה וצ"ע. אבל דעת מו"ר שלא שייך בזה עגמת נפש. (מצינו ענין מפני עגמת נפש לענין מקרעין לקטן מפני עגמת נפש (מועד קטן יד:) ופי' רשי"י שיבכו הרואין וירבו בכבוד המת ולא מפני שהוא אבל ע"כ. ובאמת מצינו במ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"א על מה שכ' השו"ע שאסור לגדולים לספר לקטנים ופי' המ"ב או משום חינוך או אבילות או משום עגמת נפש. הרי מצינו שיש שיטה א' שס"ל שיש עגמת נפש גם בחורבן ביהמ"ק).

יח. עיי' תשובת רדב"ז (סי' תרמ"ו) שמביא שנהגו אנשי ירושלים שלא לקרוע אבל חולק וס"ל שאכן חייבים - "הדבר ברור אצלי שחייב לקרוע כשרואה אותה ... וכתבתי כל זה אע"פ שהוא פשוט לפי שראיתי שאין העם נזהרים בזה ואתה תהיה מן הנזהרים". אבל עיי' ספר ארץ ישראל שכ' שמקילין (סי' כ"ב אות ט', עי' עיר הקודש והמקדש ח"ג פרק י"ז אות א' ס"ק ו') - "תושב ירושלים שעברו עליו שלשים יום ולא ראה את בית המקדש - מקילין שלא לקרוע". וכן עיי' דברי יואל (או"ח סי' ל' אות ו') - "הרדב"ז ... ואולי בכה"ג אמרו הנח להם לישראל. ויהיה איך שיהי' כיון שהברכ"י הביא המנהג בסתמא ולא ערער כלום אנו מה נעני אבתרי". אבל אג"מ (או"ח ח"ה סי' ל"ז אות ג') וכן ראיתי ד' הגריש"א שחייבים לקרוע. ונלאו הפוסקים למצוא טעם למנהג זה והגרשז"א אמר (מעדני שלמה עמ' נ"ח, הליכות שלמה תפלה פרק כ"ג הע' קט"ז) "ואמר מרן בטעמא דמילתא, דמוחמת חסרון הרגשת צער על החורבן, הוא שנהגו שלא לקרוע. דמי שדר באותה עיר שבה נמצא הכותל, ויכול לנסוע לשם באוטובוס באותה קלות שאפשר להגיע למרכז העיר, ובכל זאת לא נסע לשם ל' יום, סימן שחסר לו רגישות לכותל וצער על חורבנה, וא"כ אין לה על מה לקרוע". ומו"ר פי' (מועו"ז ח"ז סי' רנ"ז) וצ"ב אמאי לא זהירי בזה, דהרי הוא נגד הגמרא והפוסקים, ונראה טעמם דהנה יסוד ענין הקריעה הוא מפני צער ועגמת נפש, וע"כ תושב עיה"ק שרואה תמיד חורבן עיר הקודש לפניו, אינו מצטער ומתרגש כ"כ כשרואה את חורבן המקדש גם לאחר שעברו עליו ל' יום, ולכן לא הקפידו לקרוע. ואף שלא מצינו סברא זו בגמרא ובפוסקים, מ"מ הא חזינן באלו האחרונים שכתבו שלא נהגו לקרוע, וע"כ הטעם שאין בזה הרגשת צער וכאב, ומסתברא שקבלה היתה בידם שאין ענין לקרוע סתם בלי הרגשת הצער והכאב.

יט. וכ"כ בח"ה סי' קס"ה "שכדאי בית מקדשינו לבא כל שלוש יום ולא ליכנס לספק חיוב קריעה כשבא".

עוד אמר שאין להסתכל על המסגד בדרך הנסיעה לכותל כיון שי"א שאי"צ אח"כ לקרוע.²

ש: (אחר הרבה שנים שאלתי על התשובה הנ"ל:) ראיתי בתשובות והנהגות על המועדים שהוציא הנכד"א על ט' באב שכתוב שרבינו ענה לו שראוי להחמיר?

ת: המנהג שאין לקרוע, ורק בירושלים הישנה, אבל היום כבר נהגו גם בחדש שלא לקרוע.³ החזו"א לא ניחא ליה בזה אבל זה המנהג. יכול להיות שאמרתי שראוי להחמיר.

אם מועיל שלא להסתכל

יז מישהו שאל אם מועיל תחבולה שנוסע במקום המקדש שאינו מסתכל?

ת: אם אינו מסתכל פטור. רק כשהוא מסתכל הוא מצטער.⁴

הנהגות אצל כותל

להשתחוות כשמגיע לכותל וללכת אחורה כשיוצא מהכותל

יח האם יש ענין ללכת מאחוריו כשיוצא מהכותל?

ת: אין צריך (והעושים כך, עושים כן משום כבוד המקום).

כ. וזה עוד סניף להקל, עיי' בזה בשו"ת שם וגם במועו"ז ח"ז סי' רנ"ז שכ' שיש אומרים שאי"צ לקרוע על ראיית הכותל לחוד לכן העוצם עיניו ואינו רואה המסגד (שחייב לקרוע בזה לדעת הב"ח עיי"ש) מרוויח עוד סניף להקל שאי"צ לקרוע ובפרט בכה"ג שיש מח'.

כא. הרה"ג ר' ישראל יוסף שטרנבוך שליט"א

כב. עיי' בשו"ת ח"ה סי' קס"ה שמסתפק בזה אבל בח"ד סוף סי' קל"א, כ' "ונראה דהיינו בעיר העתיקה שקדוש עד שראוי לקרוע עלה גופא מפני קדושתה, נזכר ממילא מבית המקדש ולא צריך לקרוע עבורו, אבל אם גר בירושלים החדשה חוץ מהחומה שלא ניכר החורבן מסתברא שחייבין לקרוע כשרואה את מקום המקדש ואם בעתיקה מקילין אין להוסיף עלה, ואין לזלזל בתקנת חכמים דקריעה".

כג. רבינו מזכיר כע"ז בח"ה סי' קס"ה.

יט) האם יש להשתחוות כשמגיע לכותל?

ת: יש ע"ז מח', ויש גם שנהגו ללכת אחורה כשיוצאים, איני יודע אם נהגו (שאלתי אם רבינו בעצמו נוהג כך וענה שאינו נוהג).²⁷

דין שמירת לויים בהר הבית בזה"ז

כ) מישהו שאל רבינו בענין אם יש בזה"ז מצוה להעמיד לוי בהר הבית שלא יכנסו?

ורבינו ענה שפעם מישהו רצה לתקן את זה והרבנים התנגדו שאם אין כהנים בפנים אין מצוה על הלויים. ובמשנה בתמיד אי' שהיה כ"ד מקומות וג' (מהם לכהנים) בעזרה, דזה חצי מצוה והוי בל תוסיף. (א.ה. ואולי בל תגרע עיי' מש"כ במקורות)²⁸

כד. הב"ח כ' (תקס"א אות ד' ד"ה מצאתי) "מצאתי בליקוטים כשאדם בא לירושלים ורואה את הקובה של ביהמ"ק שהיא עזרה אז חייב להשתחוות כנגדה" ועיי' ס' אחר כתלינו מהגר"ש דבליצקי שכ' אחר שמביא שיש להשתחוות - "ההשתחויה לא נזכרת בגמ' וראשונים ולכן נראה דרק נגד כותל המערבי ישתחוה אבל אם רואה מקום המקדש ששם המסגד לא ישתחוה מדנראה כמשתחוה לו".

כה. עיי' מש"כ בזה מו"ר במועו"ז ח"ח סי' שמ"ט וז"ל קיימא לן דקדושת המקדש קאי לעולמים, וגם בזה"ז הנכנס לשם בטומאה חייב כרת, והנה בזמן המקדש היה מ"ע כהנים ולויים לשמור סביב המקדש, וטעם השמירה מפורש בגר"א פ"א דתמיד שהוא כדי שלא יכנסו טמאים למקדש, ולהאי טעמא הוה לן לומר שנוהג השמירה גם בזה"ז, ובאמת נחלקו בזה גדולי עולם, דבספר משכנות לאביר יעקב האריך להוכיח שהמצוה היא גם בזמן הזה, וע"כ יש למנות בזה"ז כהנים ולויים לשמירה על המקדש, וכן הוא דעת הגאון האדר"ת זצ"ל, רק לדבריו השמירה היא לא מפני טומאה גרידא, אלא רק לא ליכנס למקדש שחייבין כרת, וכו' ויש דעות שאין חיוב שמירה אלא בזמן שבית המקדש קיים.

ונראה דאף שאין מצות שמירה בזה"ז, שעיקרה "וילוו עליך וישרתוך" והיינו עם כהנים בפנים, דלא שייך בזה"ז, וכו' עיי"ש שמסיק שיש מצוה מטעם אחר שיש אזהרה מיוחדת על כל ישראל לשלוח טמאים מן המחנה, לכן החיוב שמירה באזהרה מכח קדושת המחנה היא גם בזה"ז עיי"ש.

והנה מה שכתבתי שמו"ר אמר שיש בל תוסיף כיון שאין כהנים בפנים, הנה במועו"ז לא הזכיר בל תוסיף ושוב מצאתי שבשו"ת ח"ז סי' ס"ו אות ח' כ' סברא חדשה שיי"ל שיש איסור

בל תגרע וחשבת שש"כ שם "ולענ"ד להוסיף עוד, דכיון שמצוות השמירה היא לשמור בכ"ד מקומות (הכהנים בג' מקומות והלויים בכ"א מקומות) ובכל מקום צריך לשמור עדה שזהו עשרה (לפי הגי' ברמב"ם שם ה"ד) לכן בזה"ז שאסור לנו להכנס להר הבית וא"א לשמור בכ"ד מקומות אם נשמור רק מבחוץ בכוונה למצות שמירה עובר בבל תגרע, שמצוותה בכ"ד מקומות והוא לא שמר רק בחלקם. והרי"ז כדם קרבן שדינו ליתנו בארבע קרנות שאם נתנו רק בקרן אחת עובר בבל תגרע (וכדאי' בר"ה כח:). "עכ"ל לכן אפשר לומר שהתכוון לסברא זו או שהתכוון למש"כ במועו"ז (שעיקרה "וילוו עליך וישרתוך" והיינו עם כהנים בפנים, דלא שייך בזה"ז) ויש בל תוסף לכוון למצוה בזמן שאין מצוה.

לזכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמת

איש תם וישר וירא נעים הליכות
סייע ותמך בעמלי תורה ובהוצאת ספרים
בכל גופו ומאודו
שליח נאמן להביא מזור ורפואה לאלפים

ד"ר טלי סקוצליס ז"ל

נלב"ע ז' סיון תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

הונצח על ידי בנו

הגאון האדיר

רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א

מח"ס אוהל יעקב וש"ס נכבדים

ראש כולל להוראה בירושלים

ומו"צ בבית הוראה הכללי

בנשיאות הגאון האדיר מו"ה רבי בן ציון קוק שליט"א

ומו"צ בבית הוראה "יד הרמ"ה"

בנשיאות הגאון האדיר מו"ה רבי מתתיהו דייטש שליט"א